

University of Groningen

Zeehelden in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse

Bakker, Maaïke

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Publication date:
2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Bakker, M. (2018). *Zeehelden in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse*. Science Shop, University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

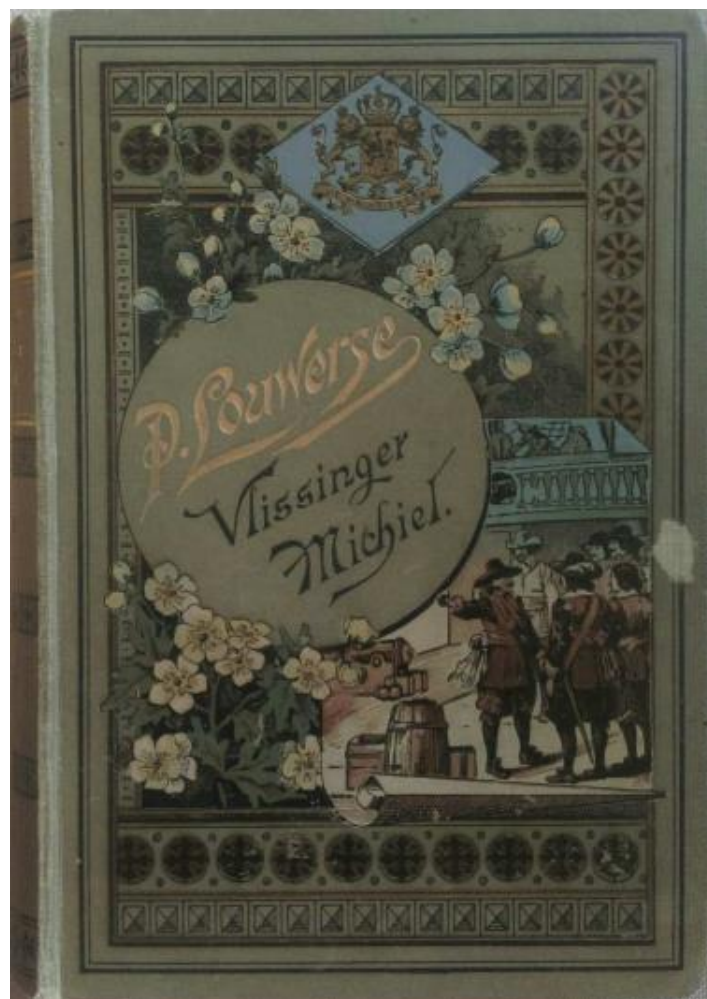
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

rijksuniversiteit
groningen

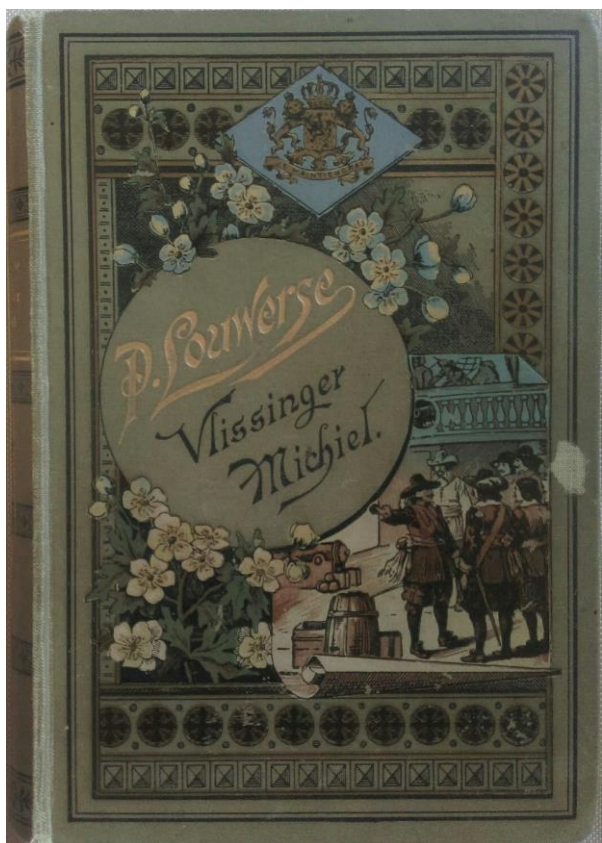
Zeehelden in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse

Maaïke Bakker

Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie

April 2018

ZEEHELDEN IN DE HISTORISCHE JEUGDBOEKEN VAN PIETER LOUWERSE

Masterscriptie Neerlandistiek
Rijksuniversiteit Groningen
Maaïke Bakker (s2467666)
Begeleider: dr. S. van Voorst
Tweede begeleider: dr. J.E. Weijermars
3 april 2018

Inhoud

1. Inleiding	1
1.2 Stand van zaken.....	2
<i>Heldenverhalen</i>	2
<i>Historische jeugdboeken uit de tijd van het romantisch-nationalisme</i>	3
<i>Bewerkingsstrategieën in historische jeugdboeken</i>	4
1.3 Corpus en methode	6
<i>Corpus</i>	6
<i>Methode</i>	7
2. Analyse van <i>Vlissinger Michiel</i> (1880)	9
2.1 De hoofdpersoon.....	9
2.2 Omschrijving van de held	9
2.3 De verhaalhandeling.....	13
2.4 Relaties	13
2.5 Spanning verhogen.....	16
2.6 Voorlopige conclusie na analyse van <i>Vlissinger Michiel</i> (1880)	20
3. Analyse van <i>Een Delfshavensche kwajongen</i> (1879)	22
3.1 De hoofdpersoon.....	22
3.2 Omschrijving van de held	22
3.3 De verhaalhandeling.....	25
3.4 Relaties	25
3.5 Spanning verhogen.....	27
3.6 Voorlopige conclusie na analyse van <i>Een Delfshavensche kwajongen</i> (1879).....	28
4. Analyse van <i>Bestevaêr Tromp</i> (1875)	31
4.1 De hoofdpersoon.....	31
4.2 Omschrijving van de held	32
4.3 De verhaalhandeling.....	39
4.4 Relaties	40
4.5 Spanning verhogen.....	48
4.6 Voorlopige conclusie na analyse van <i>Bestevaêr Tromp</i> (1875).....	52
5. Analyse van <i>Bij Kijkduin</i> (1921).....	55
5.1 De hoofdpersoon.....	55
5.2 Omschrijving van de held	56
5.3 De verhaalhandeling.....	58
5.4 Relaties	59
5.5 Spanning verhogen.....	65

5.6 Voorlopige conclusie na analyse van <i>Bij Kijkduin</i> (1921).....	68
6. Analyse van <i>Mannen van Sta-Vast</i> (1874).....	71
6.1 De hoofdpersoon.....	71
6.2 Omschrijving van de held	71
6.3 De verhaalhandeling.....	74
6.4 Relaties	76
6.5 Spanning verhogen.....	81
6.6 Voorlopige conclusie na analyse van <i>Mannen van Sta-Vast</i> (1874)	85
7. Conclusie en discussie	88
7.1 Vergelijking van de boeken uit het corpus.....	88
7.2 Antwoord op de onderzoeksvraag	90
7.3 Discussie	92
Bibliografie	94
Bijlagen	96
1. Samenvatting van <i>Vlissinger Michiel</i> (1880)	96
2. Samenvatting van <i>Een Delfshavensche kwajongen</i> (1879)	97
3. Samenvatting van <i>Bestevaër Tromp</i> (1875)	98
4. Samenvatting van <i>Bij Kijkduin</i> (1921).....	99
5. Samenvatting van <i>Mannen van Sta-Vast</i> (1874).....	100
6. Het leven en werk van Pieter Louwerse (1840-1908)	101

1. Inleiding

Tijdens een bezoek aan het KinderBoekenHuis in Winsum maakte ik kennis met de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse (1840-1908). Dit zijn prachtige, dikke boeken over een vaderlandse held, zoals Michiel de Ruyter, of een historische gebeurtenis, zoals het Gronings ontzet. Deze boeken zijn het onderzoeksmateriaal voor een scriptie over de vormgeving van vaderlandse helden in historische jeugdboeken. Ook zijn de boeken van Louwerse bruikbaar materiaal voor een onderzoek naar manieren om vaderlandse helden aantrekkelijk te maken voor de jeugd. Ik heb onderzocht hoe Pieter Louwerse in vijf historische jeugdboeken een 17^e-eeuwse zeeheld vormgeeft en welke manier hij hanteert om het verhaal aantrekkelijk te maken voor de jeugd.

In historische jeugdboeken maakt de jeugd kennis met andere tijden, bijvoorbeeld met de Gouden Eeuw, en met andere gebieden, zoals in verhalen over ontdekkingsreizen. Ook komt de lezer meer te weten over de godsdiensttwisten, machtsstrijd, klassentegenstellingen of strijd voor vrijheid die kenmerkend was/waren voor de tijd waarin het verhaal zich afspeelt (Dasberg, 1981, p. 106). Halverwege de 19^e eeuw kwam het historische jeugdboek op en sindsdien zijn er vele historische jeugdboeken verschenen (Ros, 2014, p. 285). Eerder onderzoek naar historische jeugdboeken richtte zich op verschillende typen (Ros, 2014; Mathijssen 2013). Daarnaast onderzocht Dasberg (1981) de normen en waarden die schrijvers op de jeugd willen overdragen en de vertelvormen die schrijvers toepassen om ervoor te zorgen dat de jeugd zich met de volwassen held kan identificeren.

Schrijvers schrijven in historische jeugdboeken het meest over de Gouden Eeuw, omdat men deze periode als roemrijkste periode uit onze geschiedenis beschouwt. Nederland speelde een belangrijke rol in de conflicten die in de 17^e eeuw plaatsvonden op zee. Dankzij het succes op zee beschouwt men deze periode als een belangrijke periode uit de Nederlandse geschiedenis. Boeken over helden en gebeurtenissen uit deze periode maken een groot deel uit van het aanbod historische jeugdboeken uit de 19^e eeuw.

In het onderzoek van Dasberg (1981) kwamen vaderlandse zeehelden ook aan bod. Een ander heldenonderzoek is afkomstig van Hourihan (1997). Zij deed onderzoek naar patronen in heldenverhalen. Er is nog geen onderzoek gedaan naar patronen in historische jeugdboeken met een held in de hoofdrol. Ook is onbekend in hoeverre de patronen in historische jeugdboeken zich verhouden tot de patronen in heldenverhalen uit Hourihans onderzoek. In deze scriptie bespreek ik mijn eigen onderzoek naar deze twee onderwerpen.

De helden uit historische jeugdboeken hebben hun grootste heldendaden tijdens hun volwassen leven verricht. Het is volgens Dasberg (1981, p. 106) de taak van de schrijver om ervoor te zorgen dat de jonge lezer zich kan inleven in de personages zodat de verhalen over deze ingewikkelde onderwerpen boeiend zijn voor de jeugd. Schrijvers passen bijvoorbeeld een speciale vertelvorm toe waardoor het voor de jeugd eenvoudiger is zich met de held te identificeren (Dasberg, 1997, pp. 81-82). Deze aanpassing zou volgens Parlevliet (2009) een bewerkingsstrategie zijn. Zij onderzocht welke bewerkingsstrategieën schrijvers toepasten bij het bewerken van literaire klassiekers voor de jeugd. Voor geschiedenisverhalen in de vorm van historische jeugdboeken is een vergelijkbaar onderzoek mogelijk. Ik heb een onderzoek gedaan naar hoe schrijvers helden in historische verhalen aantrekkelijk maken voor de jeugd. In deze scriptie doe ik verslag van dit onderzoek.

De historische jeugdboeken van Pieter Louwerse zijn geschikt voor mijn studie, omdat Louwerse veel geschreven heeft en populair was bij een breed publiek. Louwerse is een 19^e-eeuwse kinderboekenschrijver met veel publicaties op zijn naam (Ros, 2014, p. 33). Naast historische romans heeft hij nog andere soorten teksten voor de jeugd geschreven. Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001, p. 124) omschrijven Louwerse in het verzuilde Nederland als neutraal. Louwerse kon zo met zijn boeken een breed publiek bereiken. Bij Louwerse kan men wellicht goed aanwijzen welke middelen hij gebruikt heeft om zijn boeken aantrekkelijk te maken voor de jeugd.

Dasberg (1981) gebruikte enkele historische jeugdboeken van Louwerse voor haar onderzoek naar normen en waarden die via jeugdboeken op de jeugd werden overgedragen. Van Raamsdonk (2006) bestudeerde *1672, of het beleg en ontzet van Groningen* (eind 19^e eeuw) van Pieter Louwerse. Volgens hem is de manier waarop schrijvers deze historische gebeurtenis in jeugdboeken weergeven kenmerkend voor het denken van hun tijd over vaderlandse historische gebeurtenissen, zoals het Gronings ontzet (p. 355). Tegelijkertijd schemert ook de visie van de schrijvers op hun eigen tijd door. In overzichtswerken over de geschiedenis van het kinderboek, zoals het werk van Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001), vertellen de auteurs over Louwerse. Ook is er een aantal levensberichten geschreven op zijn overlijden, zoals het levensbericht van Hageraats (1909). Daarnaast heeft Parlevliet (2009) een aantal bewerkingen van literaire klassiekers voor de jeugd van Louwerse geanalyseerd. Behalve Dasberg (1981) gaan anderen niet dieper in op de vormgeving van de helden in zijn historische jeugdboeken.

Wat er nog mist in het wetenschappelijk onderzoek is ten eerste hoe schrijvers de vaderlandse helden in historische jeugdboeken vormgegeven. Ten tweede is er nog weinig onderzoek gedaan naar hoe schrijvers helden in jeugdboeken aantrekkelijk maken voor de jeugd. Ten derde zijn de boeken van Louwerse nog niet vaak gebruikt voor studiedoeleinden, terwijl Louwerse wel een van de populairste kinderboekenschrijvers van het einde van de 19^e eeuw was. Het doel van dit onderzoek is om drie punten te combineren in een onderzoeksvraag. De onderzoeksvraag van deze scriptie is: *Hoe gaf Pieter Louwerse de vaderlandse zeehelden vorm in zijn historische jeugdboeken en hoe maakte hij deze helden aantrekkelijk voor de jeugd?* Het is nu nodig dat ik dit onderzoek doe, omdat dit onderzoek het beeld kan veranderen dat men tegenwoordig heeft van 19^e-eeuwse heldenverhalen. Heldenverhalen zijn veel meer dan alleen een positief vormgegeven held, die spannende avonturen beleeft.

1.2 Stand van zaken

Heldenverhalen

Hourihan (1997) stelt dat er in heldenverhalen een patroon te ontdekken valt. De held is meestal een jonge, blanke, Europese of Amerikaanse man die tegenstanders moet overwinnen en deze uiteindelijk altijd overwint, omdat hij sterk en slim is (Hourihan, 1997, pp. 9-10). Andere terugkomende eigenschappen van een held zijn dat hij zich volwassen gedraagt (p. 76), actief is en een groot doorzettingsvermogen heeft (p. 96). Om te kunnen onderzoeken hoe schrijvers een held vormgegeven, is het nuttig om te achterhalen welke innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken schrijvers de helden geven. Wellicht is hierin een patroon te herkennen bij de boeken van Louwerse.

Helden staan vaak in contrast met hun tegenstanders (Hourihan, 1997, p. 15). Hierdoor lijken de innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken van de held nog beter uit te komen. Een veel voorkomende tegenstelling in innerlijk is goed versus kwaad: alle eigenschappen van de held zijn 'goede' eigenschappen, terwijl alle eigenschappen van de tegenstander 'slecht' zijn (p. 32). De held is bijvoorbeeld menselijk en de tegenstander is een fantasiefiguur, of de held ziet er netjes en schoon uit terwijl de tegenstander er slordig en vies uit ziet (pp. 15-17). In een onderzoek naar de innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken van helden is het relevant om op dit soort tegenstellingen te letten.

Daarnaast is een patroon te vinden in de verhaalhandeling. De held gaat alleen of met een groep op reis, waarbij hij de geciviliseerde wereld verlaat en terechtkomt in de wildernis waar hij vele avonturen beleeft (Hourihan, 1997, pp. 9-10). De 'wildernis' kan uit verschillende gebieden bestaan, zoals een bos, een fantasieland, een andere planeet, Afrika of een tropisch eiland. Het is er gevaarlijk en er kunnen magische dingen gebeuren. De held moet op die plek een aantal moeilijkheden overwinnen evenals een of meerdere tegenstanders verslaan. Zijn tegenstanders kunnen draken of andere fantasiefiguren, wilde dieren of piraten zijn. De held overwint zijn tegenstanders altijd, soms dankzij

het advies van een wijze. Uiteindelijk bereikt de held zijn doel. Dit doel kan uiteenlopen van tegenstanders verslaan tot mensen redden. Wanneer hij zijn doel bereikt heeft, keert hij terug naar huis. Thuis onthaalt iedereen hem in dankbaarheid en krijgt hij een beloning. De meeste heldenverhalen hebben dit patroon. Wellicht is dit patroon in de verhaalhandeling ook te herkennen in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse.

Volgens Hourihan (1997, p. 38) is het bij veel schrijvers terug te zien dat ze het heldenverhaal vanuit het perspectief van de held vertellen. De lezer leert de andere personages kennen via de held. Zij komen aan bod zodra zij met de held te maken krijgen. Wat de held van de andere personages vindt, beïnvloedt de mening van de lezer over deze personages (ibid.). Andersom geldt ook dat hoe de andere personages over de held denken dit de mening van de lezer kan beïnvloeden. De schrijver kan de held dus ook vormgeven via de visie van andere personages.

De held heeft met de meeste personages geen langdurige relatie. Het patroon is dat de held andere personages ontmoet, wat tijd met ze doorbrengt en daarna weer zijn eigen weg gaat (p. 76). De moeder is erg belangrijk voor de held, in tegenstelling tot andere vrouwen in het verhaal (p. 76). Moeders komen vaak voor aan het begin van het verhaal wanneer de held thuis is (p. 161). Daarnaast hebben helden een hechte band met andere jongens/mannen en met dieren, zoals honden en paarden (p. 76). Wanneer de held met iemand anders reist, heeft hij een hechte band met deze reisgenoot (p. 77). In jeugdboeken komen in het bijzonder vaak hechte vriendschappen voor tussen twee jongens of mannen (p. 79). Bij de held is er vaak een wijze man in de buurt die hem bijstaat (p. 9). Relaties dragen ook bij aan de vormgeving van de held. Daarom is het nuttig om dit te onderzoeken bij een analyse van de vormgeving van een held.

Aan de hand van Hourihans onderzoek (1997) naar patronen in heldenverhalen is er een aantal aspecten van de vormgeving van de held bruikbaar om nader te bestuderen: de innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken van de held, de tegenstellingen daarin met de tegenstander van de held, de verhaalverhandeling, hoe de held en de personages over elkaar denken en de relaties die de held met andere personages onderhoudt. Hourihan (1997) gaat niet in op de heldenverhalen uit de 19^e eeuw. Voor de onderzoeksvraag van deze scriptie is dat wel relevant aangezien Pieter Louwerse 19^e-eeuwse heldenverhalen schreef. Toch zijn haar criteria bruikbaar voor dit onderzoek. Ze geven houvast bij het typeren van de held.

Historische jeugdboeken uit de tijd van het romantisch-nationalisme

Kloek en Mijnhardt (2001) zijn wel dieper ingegaan op wat kenmerkend is voor heldenverhalen uit de 19^e eeuw. Volgens hen zijn de twee begrippen heldenmoed en huiselijkheid onlosmakelijk verbonden met de uitbeelding van 17^e-eeuwse helden (p. 471). Hoewel deze begrippen elkaars tegenovergestelde lijken, gaan ze juist hand in hand. De combinatie van heldenmoed en huiselijkheid introduceerde de dichter Rhijnvis Feith (1753-1824) in 1784 toen hij beargumenteerde waarom Michiel de Ruyter een held was: hij was een goede strijder voor het vaderland en hij was óók een goed huisvader, burger en christen (p. 470). De gedachte is sindsdien dat 'de ware burger van het vaderland bereid is voor het vaderland het zwaard in de hand te nemen en tegelijk toegewijd de taken vervult die in de microkosmos van het huiselijke leven op hem rusten.' (Kloek & Mijnhardt, 2001, p. 470). Deze combinatie werd een standaardelement in teksten over het Nederlandse glorieuze verleden. De verheerlijking van het nationale verleden ging de hele 19^e eeuw nog door (p. 471). Bij de bestudering van de jeugdboeken van Pieter Louwerse, die hij in de 19^e eeuw schreef, heb ik daarom het huiselijke en alledaagse van thuis en het gezin onderzocht, omdat dat past bij de manier waarop de nationale helden verheerlijkt werden.

Teksten waarin heldenmoed en huiselijkheid centraal staan, zijn ontstaan vanuit romantisch nationalistische ideeën. Het romantisch nationalisme kenmerkt zich door 'het zoeken naar wortels en het zoeken naar een gezamenlijke historie' en 'het op de voorgrond stellen van de eigen identiteit die

nationaal bepaald is.' (Mathijssen, 2013, p. 65). Men gebruikte het verleden om nationale gevoelens te versterken, aangezien mensen zich eerder met elkaar verbonden voelen als ze een gemeenschappelijke geschiedenis hebben (p. 65). Om de nationale gevoelens te versterken verheerlijkten en romantiseerden schrijvers het nationale verleden (Ros, 2014, p. 281). De schrijvers gaan in hun historische jeugdboeken en romans voor volwassenen dan ook terug naar de roemrijkste periodes uit de vaderlandse geschiedenis, zoals de Tachtigjarige Oorlog en de Gouden Eeuw (16^e en 17^e eeuw), om met hun teksten bij de lezer nationale trots en vaderlandsliefde op te wekken of te versterken en bij te dragen aan het nationale bewustzijn (Ros, 2014, p. 280; Jensen, 2008, pp. 180-181).

De traditie van historische jeugdboeken kwam in 1845 op gang (Ros, 2014, p. 284), nadat dit genre eerst in de volwassenenliteratuur populair werd naar aanleiding van de eerste historische roman *Waverley* (1814) van Walter Scott (1771-1832) (p. 33). De historische roman kon een bestaande vaderlandse held als hoofdpersoon hebben of een niet-historische hoofdpersoon (Jensen, 2008, p. 180). De hoofdpersonen hadden bijzondere eigenschappen, die trots en verbondenheid met het vaderland konden oproepen en vergroten (p. 181). Schrijvers gebruikten vaderlandse helden als een nationaal bindmiddel, omdat ze via de helden konden laten zien welke eigenschappen en ideaalbeelden symbool staan voor het land en de lezer kon zich vervolgens met deze helden identificeren (pp. 210-215). Ze plaatsten de vaderlandse helden op een voetstuk. Deze helden stonden symbool voor een vaderlands verleden waardoor de mensen een gezamenlijke identiteit gekregen hadden.

De twee bekendste kinderboekenschrijvers van de 19^e eeuw zijn Pieter Jacob Andriessen (1815-1877) en Pieter Louwerse (1840-1908). Andriessen staat bekend als de schrijver die veel waarde hechtte aan nauwkeurigheid in het overnemen van historische feiten en werd bij zijn overlijden de 'Walter Scott voor Neerlandsch jeugd' genoemd (Buijnsters & Buijnsters-Smets, 2001, p. 118), terwijl Louwerse om zijn vertelkwaliteiten populair was (Ros, 2014, p. 33).

Bij de bestudering van de boeken van Louwerse die gaan over 17de-eeuwse zeehelden heb ik zowel de heldendaden als de huiselijkheid in combinatie met de held geanalyseerd. Op basis van eerder onderzoek van Kloek en Mijndhardt (2001) verwacht ik dat de held enerzijds als een ware held is vormgegeven en anderzijds als een goede huisvader die zijn huiselijke plichten serieus neemt.

Bewerkingsstrategieën in historische jeugdboeken

Schrijvers kunnen verschillende strategieën toepassen bij het bewerken van literaire werken voor de jeugd om het verhaal aantrekkelijk te maken voor de jeugd. Deze strategieën zijn bruikbaar voor dit onderzoek, want het richt zich deels op hoe Louwerse de helden aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Parlevliet (2009, p. 125) onderscheidt bewerkingsstrategieën op het niveau van de inhoud en op het niveau van de vorm. Op het niveau van de inhoud gaat het erom hoeveel de schrijver van het oorspronkelijke verhaal heeft weergegeven. Bewerkingsstrategieën op het niveau van de inhoud zijn bijvoorbeeld het veranderen of weglaten van bepaalde tekstpassages, personages, objecten of locaties vergeleken met het originele werk. Bij bewerking van de vorm vertelt de schrijver het verhaal op een andere wijze. Hij kan dan bijvoorbeeld het verhaal opknippen, passages inkorten, vertelinstanties veranderen of taal en stijl veranderen. Er is altijd een reden voor een verandering. Hij kan de inhoud en de vorm bewerken om bijvoorbeeld de moeilijkheidsgraad te verlagen of om te censureren (p. 126). Het onderzoeken van het gebruik van bewerkingsstrategieën helpt bij de analyse van het corpus dat in deze scriptie centraal staat aangezien Louwerse de verhalen uit dit corpus speciaal op de jeugd afstemde.

Parlevliet onderscheidt drie bewerkingsstrategieën van de vorm. De eerste bewerkingsstrategie is het verhogen van de spanning. Een schrijver kan de spanning in verhalen verhogen met vooruitwijzingen, cliffhangers en naderende stormen of schipbreuken als gevolg van een storm

(Parlevliet, 2009, pp. 147-148). Hij beschrijft de stormscènes vaak erg uitgebreid waardoor het gebeurtenissen met veel actie zijn (p. 149). Dit is relevant voor dit onderzoek, omdat Louwerse de held kan hebben vormgegeven als een jongen/man die veel spannende dingen beleefd. Indien dit het geval is dan zal dit het beeld dat de jeugd van de held krijgt positief beïnvloeden. Voor de jeugd is spanning positief.

Ook de tweede bewerkingsstrategie – het aanpassen van woordkeuze en zinslengte – heeft een spanningverhogend effect. Een schrijver moet de woordkeuze en zinslengte aanpassen aan zijn lezers (Brinkman & Jansen, 1986; Desmidt, 2002; Parlevliet, 2009, p. 131). Veel korte zinnen na elkaar heeft als effect dat het tempo en de spanning omhoog gaan (Parlevliet, 2009, p. 132). Een andere techniek om het taalgebruik aan te passen is het verhogen van uitroepen, uitroepetekens, gedachtestreepjes en puntjes aan het einde van betekenisvolle zinnen (p. 132). Dit verhoogt de dramatiek van het verhaal.

De derde bewerkingsstrategie betreft de keuze van de vertelinstantie. In jeugdboeken was tot in de twintigste eeuw de auctoriale vertelinstantie de meest gebruikte vertelvorm (Van Boven & Dorleijn, 1999, p. 194). Het grote voordeel van deze vertelvorm is dat de verteller leesaanwijzingen, uitleg en commentaar kan geven. Binnen jeugdliteratuur was dit gewenst, omdat moraliseren en didactiseren gebruikelijk was (Parlevliet, 2009, p. 133). Het komt ook voor dat de verteller de personages toespreekt of aanmoedigt.

Parlevliet (2009) richt zich op bewerkte literaire werken voor de jeugd en Dasberg (1981) op oorspronkelijk voor de jeugd bedoelde historische boeken. Dasberg (1981) spreekt van vertelvormen waardoor de jeugd zich met de volwassen lezer kan identificeren (pp. 81-82). Deze vertelvormen zijn vergelijkbaar met de bewerkingsstrategieën, omdat in beide gevallen de schrijver het verhaal op een aan de jeugd aangepaste manier vertelt.

De eerste aangepaste vertelvorm passen schrijvers toe als ze zich in het heldenverhaal eerst op de jeugd van de held concentreren en daarna pas op zijn volwassen leven (Dasberg, 1981, p. 81). Het leven thuis en het alledaagse nemen dan een grotere plaats in van de verhaalhandeling. De reden hiervoor is dat de jeugdige lezer zich eerst met iemand van zijn eigen leeftijd kan identificeren zodat het vervolgens eenvoudiger is om zich te kunnen identificeren met de held als volwassene. De schrijver kan de twee helften met elkaar verbinden door in het eerste deel over de jeugd al anticiperen op de latere heldendaden van de held in zijn volwassen leven. Dasberg noemt *Een Delfthavensche kwajongen* (1879) en *Vlissinger Michiel* (1880) van Pieter Louwerse als voorbeelden van historische jeugdboeken waarin dit gebeurt (Dasberg, 1981, p. 81). In dit onderzoek zal ik nagaan hoe dit gebeurt en ook of en hoe Louwerse dit in andere historische jeugdboeken heeft gedaan.

De tweede aangepaste vertelvorm is dat de hoofdpersoon van het heldenverhaal een onbekend kind is uit de omgeving van de held (Dasberg, 1981, p. 82). Een schrijver kan deze vorm toepassen zodat de jonge lezer zich met iemand van zijn eigen leeftijd kan identificeren. Via zijn leeftijdsgenootje kan hij dan kennismaken met de volwassen held en zo begrip en bewondering krijgen voor de held.

In een heldenverhaal in dialoogvorm zijn er een of meerdere kinderen die aan hun vader of gouverneur vragen stellen over de levensloop van de held (Dasberg, 1981, p. 81). Het idee achter deze derde vertelvorm is dat de lezer zich met de vragende kinderen kan identificeren en uiteindelijk met de held, aangezien de kinderen in het verhaal de antwoorden stap voor stap krijgen.

In het kader van een onderzoek naar de vormgeving van de held in jeugdboeken heb ik bestudeerd hoe een specifieke auteur, in dit geval Pieter Louwerse, de held heeft vormgegeven op een manier dat hij aantrekkelijk is voor de jeugd. De door Parlevliet en Dasberg genoemde bewerkingsstrategieën, namelijk spanning verhogen, een auctoriale verteller opvoeren en een aangepaste vertelvorm kiezen, blijken zeer bruikbaar. Spanning maakt het verhaal aantrekkelijk voor de jeugd. Door een auctoriale verteller kan de lezer beter meeleven met het personage, omdat de verteller het personage bijvoorbeeld toespreekt en aanmoedigt. Het aanmoedigen van een personage kan ook weer de

spanning verhogen. En door een aangepaste vertelvorm kan de jeugd zich beter met de volwassen held identificeren.

1.3 Corpus en methode

Corpus

Het corpus voor het onderzoek naar de vormgeving van helden in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse bestaat uit vijf historische jeugdboeken van deze schrijver. Ik heb voor deze boeken gekozen, omdat ze populair waren onder een breed publiek uit verschillende geloofsrichtingen. Van alle boeken uit het corpus zijn meerdere drukken in omloop. Zo zijn er van *Vlissinger Michiel*, *Een Delfshavensche kwajongen* en *Bestevaêr Tromp* 6 drukken verschenen waarbij de eerste druk uit 1875-1880 en de laatste druk uit 1925-1927 afkomstig is. Louwerse overleed in 1909, dus nog tot na zijn dood zijn zijn boeken herdrukt. Hieruit blijkt de populariteit van deze historische jeugdboeken. Voor het onderzoek heb ik de druk gebruikt die in het KinderBoekenHuis in Winsum aanwezig is. Indien er meerdere drukken aanwezig zijn, heb ik gekozen voor de meest recente druk, omdat de schrijver in het voorwoord van deze boeken aangeeft zijn boeken verbeterd te hebben. In mijn scriptie verwijs ik steeds naar de jaar van uitgave van de eerste druk. Anders lijkt het alsof de boeken uit een latere periode afkomstig zijn. In de bronnenlijst zijn de gegevens opgenomen van de gebruikte druk.

Naar schatting heeft het KinderBoekenHuis veertig historische jeugdboeken van Pieter Louwerse in de collectie. Deze boeken gaan over historische gebeurtenissen uit verschillende tijdsperiodes. Ook bevat de collectie historische non-fictie jeugdboeken van Louwerse, maar die blijven in deze scriptie buiten beschouwing. Gezien de onderzoeksvraag heb ik boeken geselecteerd waarin een vaderlandse held centraal staat, of specifiek een vaderlandse zeeheld uit de Gouden Eeuw. Aan deze eis voldoen vijf historische jeugdboeken die samen het corpus van mijn scriptie-onderzoek vormen.

Titel	Jaar van uitgave van de eerste druk	Jaar van uitgave en druk van het gebruikte boek	Uitgever
<i>Vlissinger Michiel of Neerlands glorie ter zee</i>	1880	ca. 1910 (4 ^e druk)	A.W. Sijthoff
<i>Een Delfthavensche kwajongen of het leven van Luitenant-Admiraal Piet Heyn</i>	1879	1919 (5 ^e druk)	A.W. Sijthoff
<i>Bij Kijkduin: geschiedkundig verhaal uit den tijd van Michiel Adriaenszoon de Ruyter</i>	onbekend	1921 (2 ^e druk)	P. van Belkum
<i>Mannen van Stavast of de Oost-Indische compagnie onder den gouverneur-generaal Jan Pietersz. Koen</i>	1874	1893 (3 ^e druk)	A.W. Sijthoff
<i>Bestevaêr Tromp of hoe de vereenigde Provinciën eene zeemogendheid werden</i>	1875	1893 (3 ^e druk)	A.W. Sijthoff

De eerste druk van *Vlissinger Michiel* (1880) en *Delfshavensche kwajongen* (1879) en de tweede druk van *Bestevaêr Tromp* (1882) zijn opgenomen in de reeks *Nederlandsche geschiedverhalen* bij uitgeverij H.A.M. Roelants. Deze reeks bevat verschillende historische jeugdboeken van Pieter Louwerse. De zesde druk van *Vlissinger Michiel* (1927), *Delfthavensche kwajongen* (1927) en *Bestevaêr Tromp* (1925) maken deel uit van de reeks *Sijthoff's historische bibliotheek voor de jeugd* bij uitgeverij A.W. Sijthoff. Ook deze reeks bevat nog andere historische jeugdboeken van Louwerse.

In de catalogus van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag hebben deze historische jeugdboeken de volgende code gekregen: 1505 bed Opvoeding en onderwijs; [Kinderlectuur] → Kinderlectuur → Kinderboeken → Nederlands. Uit de ondertitels valt ook af te leiden dat de boeken voor de jeugd bedoeld zijn. De door mij gebruikte drukken hebben de ondertitel 'Geschiedkundig verhaal voor oud en jong Nederland'. *Bij Kijkduin* heeft als ondertitel 'Geschiedkundig verhaal uit den tijd van Michiel Adriaenszoon de Ruyter'. Louwerse heeft kennelijk behalve de jeugd ook volwassenen voor ogen gehad als publiek voor een aantal van zijn boeken. Hieruit blijkt dat zijn boeken voor zowel kinderen als volwassenen bedoeld zijn. Waarschijnlijk hebben de medewerkers van de KB de boeken als kinderboeken gecategoriseerd, omdat eerdere drukken geen ondertitel hadden, die wees op een dubbel publiek, en de boeken in een eerdere druk ook bij uitgeverij Sijthoff als speciale serie voor de jeugd zijn verschenen. Daarom heb ik ervoor gekozen deze boeken als kinderboeken te betrekken bij dit onderzoek.

Methode

Voor dit onderzoek heb ik vijf analysepunten opgesteld. Deze heb ik ontleend aan een viertal studies waarin wordt ingaan op de patronen in heldenverhalen (Hourihan, 1997), bewerkingsstrategieën voor jeugdboeken (Dasberg, 1981; Parlevliet, 2009) en de begrippen heldenmoed versus huiselijkheid (Kloek & Mijnhardt, 2001). Ook heb ik het handboek van Van Boven en Dorleijn (1999) gebruikt. Van Boven en Dorleijn gaan in op informatiedosering als strategie om spanning te verhogen, wat in het bijzonder relevant is voor de vraag hoe Louwerse de helden aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Ik ga niet apart in op de auctorale verteller, want het levert als apart analysepunt niets extra's op, dus ik bespreek de opvallendheden aan de verteller onder de andere analysepunten. Al eerder heb ik de analysepunten aan de orde gesteld en besproken, maar voor een volledige beschrijving van de methode beschrijf ik nogmaals beknopt de analysepunten.

Analysepunten:

1. De hoofdpersoon

Volgens Dasberg (1981) kunnen schrijvers gebruik maken van verschillende vertelvormen om ervoor te zorgen dat de jeugd zich met de held kan identificeren (pp. 81-82). Er zouden drie opties zijn: de hoofdpersoon is in het eerste deel van het boek de held als kind en in het tweede deel de held als volwassene, de hoofdpersoon is een onbekend kind uit de omgeving van de held of het verhaal heeft de vorm van een dialoog waarin kinderen vragen over de levensloop van de held aan hun vader of gouverneur stellen. Door een kind als personage op te voeren bewerkt de schrijver het verhaal zodat het aantrekkelijker wordt en de jeugd zich eenvoudiger met de held kan identificeren. Met een analyse van de hoofdpersoon wil ik achterhalen hoe Louwerse de historische helden aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd.

2. De omschrijving van de held

Dit analysepunt heb ik opgenomen, omdat Hourihan (1997) stelt dat er in de beschrijving van helden in heldenverhalen terugkomende innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken te herkennen zijn. Ook voor de eigenschappen en kenmerken van de tegenstander geldt dit. Met dit analysepunt onderzoek ik hoe Louwerse de held heeft vormgegeven.

3. De verhaalhandeling

Volgens Hourihan (1997) vindt de verhaalhandeling plaats volgens een herkenbaar patroon. Bij de meeste heldenverhalen staat de reis centraal. De reis vindt plaats buiten de geciviliseerde wereld en tijdens deze reis moet de held een of meer tegenstanders verslaan. Kloek en Mijnhardt (2001)

vermelden dat de combinatie van heldendaden en huiselijke activiteiten veel voorkomt in teksten over helden uit de 17^e eeuw (p. 470). Ik onderzoek daarom twee type activiteiten van de held: enerzijds de heldendaden en anderzijds de activiteiten in en rondom het huis. Dit analysepunt zal antwoord geven op de vragen hoe de schrijver de held heeft vormgegeven en of dat de held aantrekkelijk maakt voor de jeugd.

4. Relaties

Het vierde analysepunt vloeit voort uit de gedachte van Hourihan (1997) dat in relaties van de held ook patronen te ontdekken zijn. De belangrijkste relaties van de held zijn meestal zijn moeder, andere jongens/mannen of reisgenoten en dieren, zoals honden en paarden (pp. 76-77). Dieren laat ik in mijn analyse buiten beschouwing, omdat de verhalen uit mijn corpus zich grotendeels afspelen op zee en er geen dieren in voorkomen. Naar aanleiding van Kloek en Mijnhardt (2001) heb ik ook het gezin van de held onderzocht. Daarnaast ga ik in op welke relaties de held onderhoudt en hoe de held en de andere personages over elkaar denken. Volgens Hourihan (1997, p. 38) heeft dit laatste veel invloed op hoe de lezer de held ziet. Alle relaties samen dragen bij aan de vormgeving van de held.

5. Spanning verhogen

Om erachter te komen hoe Louwerse de held aantrekkelijk gemaakt heeft voor de jeugd heb ik onderzocht hoe Louwerse de spanning in het verhaal verhoogt. Ik heb gekeken naar twee bewerkingsstrategieën van Parlevliet (2009): de bewerkingsstrategie 'spanning' (paragraaf 4.5) waaronder vooruitwijzingen, cliffhangers en aankomende stormen/schipbreuken vallen en naar 'taalgebruik' (paragraaf 4.2) waaronder veel korte zinnen na elkaar, uitroepen, uitroepetekens, gedachtestreepjes en puntjes aan het einde van betekenisvolle zinnen vallen. Onder 'vooruitwijzingen' heb ik ook valse vooruitwijzingen meegenomen. Dit aspect noemt Parlevliet niet. Dit betreft vooruitwijzingen die een slechte afloop voorspellen, maar waar uiteindelijk toch een goede afloop plaatsvindt.

Aan deze technieken om de spanning te verhogen kan ik nog toevoegen dat de informatiedosering de spanning kan beïnvloeden. Op het gebied van informatiedosering zijn er drie mogelijkheden: het personage en de lezer hebben beiden geen informatie, het personage heeft meer informatie dan de lezer of de lezer weet meer dan het personage (Van Boven & Dorleijn, 1999, pp. 293-294).

In deze korte bespreking van de vijf analysepunten is het bij een globale definiëring gebleven. In de volgende hoofdstukken bespreek ik de analyses van de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse en daarbij zal de werkelijke impact van de theoretische begrippen helderder worden.

2. Analyse van *Vlissinger Michiel* (1880)

In dit hoofdstuk analyseer ik het eerste boek uit het corpus, genaamd *Vlissinger Michiel* (1880). De analysepunten zijn: de hoofdpersoon, de omschrijving van de held, de verhaalhandeling, relaties en technieken om de spanning in het verhaal te verhogen. Alle bevindingen zal ik vergelijken met de besproken onderzoeken en zal ik terugkoppelen naar de onderzoeksvraag.

Pieter Louwerse laat in *Vlissinger Michiel* een alwetende verteller aan het woord. Deze verteller beschrijft het leven van Michiel Adriaenszoon de Ruyter (1607-1676) (zie Bijlage 1 voor een samenvatting van het boek). In 21 hoofdstukken, opgedeeld in twee delen, beschrijft hij zowel De Ruyters jeugd als zijn volwassen leven en vertelt hij over De Ruyters leven thuis en op zee.

2.1 De hoofdpersoon

Michiel de Ruyter is de hoofdpersoon van het verhaal, dat begint in 1618 wanneer Michiel ongeveer 11 jaar oud is. De lezer volgt zijn leven tot aan zijn dood in 1676. Het boek bestaat uit twee delen: 'Michiel Adriaensz. de Ruyter als knaap' en 'Michiel Adriaensz. de Ruyter als man'. Het eerste deel eindigt met de dood van Michiels moeder, maar de verteller vermeldt niet hoe oud Michiel dan is of in welk jaar dat is. Het tweede deel begint in 1652, wanneer Michiel vier kinderen heeft en met zijn derde vrouw getrouwd is. Ook valt op dat de verteller de hoofdpersoon in deel 1 Michiel noemt en in deel 2 Michiel Adriaenszoon de Ruyter, De Ruyter of Michiel de Ruyter. De kloof in de tijd tussen deel 1 en 2 overbruggt de verteller door Michiels kinderen in het eerste hoofdstuk van deel 2 in zijn oude scheepsjournalen te laten lezen over de reizen die hij heeft gemaakt in de tijd tussen deel 1 en deel 2 van het boek. In het verhaal is een omslag in het karakter te zien, zonder dat de verteller op die periode dieper ingaat. Michiel verandert van kwajongen in een fatsoenlijke, serieuze jongen. Deze omslag is ontstaan tijdens zijn eerste zeereis tussen hoofdstuk 5 en 6.

Aan het begin van het verhaal geeft de verteller de held vorm als een jongen van 11 jaar oud. Met dit personage kan de lezer zich identificeren. Na vijf hoofdstukken maakt de lezer de eerste overgang naar een volwassenere held mee. De held komt terug als een fatsoenlijke, serieuze jongen. Bij de tweede overgang naar definitieve volwassenheid maakt de lezer eerst kennis met de kinderen van de held alvorens met de volwassen held kennis te maken. Daarna kent de lezer de held zo goed dat hij zich kan verdiepen in het volwassen leven van de held. Louwerse heeft dus twee bewerkingsstrategieën toegepast die Dasberg (1981) noemt. Ten eerste maakt hij de hoofdpersoon aantrekkelijk voor de jeugd door eerst de verteller De Ruyters jeugd uitgebreid te laten beschrijven en vervolgens pas zijn volwassen leven. Ten tweede laat hij de lezer kennismaken met de volwassen held via onbekende kinderen uit diens omgeving, in dit geval de kinderen van de held zelf.

2.2 Omschrijving van de held

In het eerste en laatste hoofdstuk van *Vlissinger Michiel* geeft de verteller de meeste informatie over de held, bijvoorbeeld over innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken. In het eerste hoofdstuk maakt de lezer kennis met de held en in het laatste hoofdstuk overlijdt de held en benoemt de verteller nog eens alle positieve kanten van hem. Er is een groot verschil tussen de omschrijvingen in het eerste en het laatste hoofdstuk, aangezien de held in het begin van het boek een straatschoffie/kwajongen is en in het laatste hoofdstuk een vaderlandse held. Gedurende het hele boek verwijst de verteller meerdere keren terug naar hoe de held als kind was. Dat dit een groot contrast geeft, blijkt wel uit deze twee citaten:

„(...) Zoo’n kwâjongen, zoo’n luie deugniet, die driemaal van de school en ik weet niet hoe dikwijls van zijn’ baas gejaagd is, zou Admiraal worden! (...)” (p. 8)

Straatjongen, herkent gij uzelf nog op den ouden dag, waarop gij den titel draagt van Luitenant Admiraal-Generaal en Hertog van Spanje? Herkent gij u zelf nog Edelman van Denemarken en Ridder van Frankrijk? (p. 260)

In de eerste paar hoofdstukken is de held het type jongen dat juist geen voorbeeld is voor de jeugd en vervolgens verandert hij in een jongen die wél een voorbeeld is. Toch heeft de hoofdpersoon als kind al bepaalde positieve eigenschappen en heeft hij ook eigenschappen die bij een deugdzame jongen horen.

Innerlijke eigenschappen

Eerlijk

In *Vlissinger Michiel* komen er in het begin van het boek fragmenten voor waarin de verteller duidelijk maakt hoe belangrijk eerlijkheid is. Gedurende het hele boek wijst de verteller erop dat Michiel een eerlijke jongen/man is.

Ten eerste bespreekt de verteller meerdere keren gebeurtenissen waarin anderen Michiel beschuldigen van liegen. De verteller maakt dan vervolgens via Michiel duidelijk dat deze beschuldigingen onwaar zijn. Een voorbeeld hiervan is het gesprek tussen Michiel en zijn baas, waarmee het verhaal begint. Michiel komt aan bij de lijnbaan en zijn baas vraagt hem waar hij is geweest (p. 1). Wanneer Michiel antwoord wil geven, valt zijn baas uit dat Michiel wellicht weer met een smoesje zal aankomen. Michiel reageert daarop heel direct door te vragen wanneer hij voor het laatst gelogen heeft, want hij liegt namelijk nooit. Zijn baas beseft dat dit klopt, want hij heeft Michiel nog nooit op een leugen betrappt.

Ten tweede laat de verteller weten dat Michiel nooit liegt tegen zijn ouders. Michiel is zelfs zo eerlijk dat hij ook niet liegt als hem straf wacht voor dat wat hij opbiecht. Een voorbeeld hiervan is het fragment waarin Michiel met zijn vrienden krabben gaat vangen (p. 11). Onderweg naar zijn werk komt Michiel zijn vrienden tegen. Zij proberen hem over te halen met hen mee te gaan krabben vangen. Michiel geeft aan niet mee te kunnen, omdat hem anders straf te wachten staat. Geleyn bedenkt een smoesje dat Michiel kan gebruiken om onder zijn straf uit te komen. Michiel wil daar niets van weten, want hij liegt nooit, ook al volgt er straf als hij de waarheid vertelt. Zijn vrienden zijn hierover verbaasd, want voor hen is liegen normaal als ze hiermee onder een straf uit kunnen komen.

De held heeft dus als positieve eigenschap dat hij eerlijk is en de verteller benadrukt dit. Deze eigenschap noemt Hourihan (1997) niet als eigenschap die in veel andere heldenverhalen voorkomt.

Ondeugend

In de eerste vijf hoofdstukken van *Vlissinger Michiel* geeft de verteller verschillende benamingen aan Michiel via de personages of de verteller. Deze benamingen laten zien hoe ondeugend hij is: kwajongen, deugniet, straatjongen, schelm, (straat)bengel, schavuit, guit, belhamel en Belials-kind (duivelskind).

Een voorbeeld van een ondeugende actie van Michiel is dat Michiel zijn baas voor de gek houdt (pp. 21-25). Michiel moet de hele dag aan een wiel draaien, maar hij wil liever op straat spelen. Door het wiel een beetje naar links te trekken, gaat het piepen wanneer hij eraan draait. Dit piepende geluid werkt zijn baas op zijn zenuwen. Tot hilariteit van Michiel probeert zijn baas het piepen met vet te verhelpen, wat lukt. Na een uur probeert hij zijn trucje opnieuw en zijn baas wil dat hij de smid gaat halen. Op weg naar de smid maakt hij een omweg en uiteindelijk lost de smid het probleem snel op. De volgende ochtend scheldt Michiels baas hem uit, omdat hij achter Michiels trucje is gekomen. Hij vertrouwt Michiel niet en bedacht dat er iets aan de hand moest zijn. Een piepend wiel betekent immers dat Michiel niet kan werken en hij weet dat Michiel niets liever wil dan vrij zijn.

De verteller geeft de held in het begin van het verhaal dus vorm als een ondeugende jongen. Michiels ondeugendheid benadrukt hij nog extra door de verteller en personages Michiel verschillende negatieve benamingen te laten geven. Voor de lezer is een ondeugend personage aantrekkelijk, omdat het vermakelijk is om te lezen over het kattenkwaad dat hij uithaalt. Hierdoor kan de lezer zich ook met het personage identificeren, omdat hij dingen herkent, aangezien hij zelf misschien ook weleens kattenkwaad uithaalt. Dat Michiel in het begin ondeugend is, vormt een extra groot contrast met de positieve eigenschappen die hij na zijn zeereis heeft, waardoor die eigenschappen nog beter zullen uitkomen.

Hourihan (1997) noemt slechts positieve eigenschappen in heldenverhalen. Zij gaat niet in op negatieve eigenschappen die positief bedoeld zijn. Ondeugendheid lijkt in het geval van *Vlissinger Michiel* een eigenschap te zijn, die ervoor zorgt dat de lezer zich met de held kan identificeren en die een contrast aanbrengt tussen de held vroeger en later, waardoor de volwassen eigenschappen beter uitkomen.

Lui en dromerig

Van jongs af aan droomt Michiel ervan om naar zee te gaan en admiraal te worden (p. 3). De zee heeft een enorme aantrekkingskracht op hem en hij vertelt het liefst iedereen over zijn wens: zijn ouders, zijn baas en vooral de zeelui die bij hem thuis op bezoek komen. Zijn vader en baas denken dat hij vanwege zijn ondeugende aard direct gekielhaald zal worden en moeder vindt het zeevolk ruig en gevaarlijk. Dan komt de Barre Bruinvisch ten tonele, die wel potentie ziet in Michiel en hij weet Michiels ouders over te halen hem naar zee te sturen. Als Michiel volwassen is en rustig thuis leeft, blijft hij verlangen naar zee en daarom heeft hij een huis met een woonkamer met zeezicht (p. 154).

Michiels vader en baas vinden Michiel een luiwammes. Doordat hij niet wil werken heeft zijn meester hem van school getrapt en hebben meerdere bazen hem al bij baantjes ontslagen. Hij blijkt met een reden niet te willen werken. Wanneer iedereen hem aan land steeds wegjaagt, dan zullen zijn ouders hem vast eindelijk naar zee laten gaan (p. 9). Hij is ervan overtuigd dat zijn gedrag dan verandert, omdat hij zich aan land met opzet slecht gedraagt (p. 9). Deze omslag in zijn gedrag blijkt ook te kloppen: bij terugkomst van de eerste zeetocht vertelt zeevader de Barre Bruinvisch aan Michiels ouders dat Michiel veranderde in een voorbeeld voor iedereen zodra hij een voet op het schip zette (p. 65).

Louwerse geeft de held in het begin van het verhaal dus vorm als een luie jongen die veel droomt. Dit lijken slechte eigenschappen te zijn. De lezer komt al snel achter dat bij luiheid sprake is van opzet, aangezien zijn ouders hem dan hopelijk naar zee zullen sturen, omdat er op het land niets van hem terecht komt. Het dromen is positief. Louwerse heeft Michiel de Ruyter vormgegeven als een jongen die zijn dromen najaagt en er alles voor doet om zijn dromen te verwezenlijken. Ook lui en dromerig noemt Hourihan (1997) niet in haar opsomming van terugkerende eigenschappen die schrijvers aan helden toeschrijven. In het geval van *Vlissinger Michiel* gebruikt de verteller deze twee eigenschappen om een verschil te laten zien tussen Michiel vroeger en later.

Dapper en moedig

Voor Michiel naar zee ging, was hij al dapper. Wat de dapperste jongen niet durfde, deed Michiel volgens de verteller zonder angst (p. 27). De verteller ondersteunt deze bewering met het verhaal van Michiel die op de kerktoeren klimt om het torenhaantje aan te raken (hoofdstuk 3). Het is ten eerste erg dapper dat Michiel dit durft en de verteller versterkt dit nog door te beweren dat het nog geen enkele jongen gelukt was om het torenhaantje aan te raken (p. 33). Ook was Michiel niet bang voor een pak slaag of, zoals toen de meester hem ervan langs wilde geven, was hij niet bang voor meesters bullenpees (p. 53).

De volgende vermelding van zijn dapperheid en moed komt voor wanneer hij een volwassen man

is en zijn kinderen op hun kop geeft, omdat ze in zijn papieren hebben gesnuffeld. Hij zegt dan over zichzelf tegen zijn kinderen ‘„(...) Gij weet misschien, dat hij dapper en moedig gevochten, en zichzelf meermalen door list uit een gevaar gered heeft. (...)”’ (p. 153). Hij benadrukt dus zelf dat hij dapper en moedig is. Daarnaast roemt de verteller hem voor zijn ‘voorbeeldige dapperheid en nimmer falende moed’ (p. 159). Zijn dapperheid benoemt of toont de verteller nog vier keer (pp. 166, 193, 214, 233).

De verteller beschrijft Michiel de Ruyter dus als een dappere en moedige man, die ook al dapper en moedig was als jongen. Zijn dapperheid en moed benadrukt hij meerdere keren. De verteller licht ook een paar gebeurtenissen uit waarbij de lezer zelf kan ondervinden hoe dapper Michiel was. Dapper en moedig zijn volgens Hourihan (1997) twee terugkerende positieve eigenschappen van helden, dus Louwerse heeft Michiel ook standaard eigenschappen gegeven die bijna alle helden hebben.

Slim

Wanneer Michiel nog jong is en de Spanjolen hem en zijn vrienden gevangen nemen tijdens een van zijn reizen, bedenkt hij een plan om te vluchten uit de boot (hoofdstuk 9). Dit lukt en hij en zijn vrienden komen weer veilig terug in Vlissingen. Hoewel Michiel dapper en sterk is, komt het voor dat bijvoorbeeld de vloot van de tegenstanders beter voorzien is van geschut. Dan geldt het spreekwoord ‘wie niet sterk is, moet slim zijn’. Dit is het geval wanneer Michiel de botervloot leidt en ze een Duinkerker kaper tegenkomen (p. 139). Hij bedenkt een plan om het hele dek met boter in te smeren zodat alle kapers die hun schip opklimmen meteen onderuit gaan. De bemanning van Michiels schip kan dan met alles wat los en vast zit de kapers verjagen. Deze truc is zeer succesvol.

Bij deze gebeurtenis brengt de verteller Michiel naar voren als een slimme jongen. Hij is degene die het initiatief neemt om te ontsnappen en die het ontsnapingsplan bedenkt. Hourihan (1997) noemt slimheid ook als terugkerende eigenschap van helden.

Uiterlijke kenmerken

In *Vlissinger Michiel* geeft de verteller een uitgebreide beschrijving van het uiterlijk van Michiel als jongen. Tweemaal beschrijft hij hoe Michiels uiterlijk veranderd is na de eerste zeereizen. Uiterlijkheden die hij noemt zijn Michiels gezonde dikke, blozende wangen (p. 1, 9), gespierdheid en brede schouders (p. 9), gemiddelde lengte (p. 9), bruin haar (p. 57) en stralende bruine ogen (p. 9). Meerdere malen beschrijft hij Michiels ogen. Zo staan zijn ogen vol vrolijkheid en levenslust (p. 9), heeft hij een ondeugende blik in zijn ogen (p. 24), schitteren zijn ogen van begeerte om naar zee te gaan (pp. 26-27), stralen zijn ogen (p. 9, 27, 200) of glimmen ze als een stralend vuur (p. 27). Ik vind dit erg passen bij de gedachte dat iemands ogen de spiegel van zijn ziel zijn. Daarnaast beschrijft de verteller Michiels kleding. Zijn kleding is versleten, omdat zijn oudere broers die al hebben gedragen (p. 9). Dit laat zien dat hij uit een arme familie komt. Dat blijkt ook uit het feit dat het iedereen opvalt dat hij dikker en steviger is na een zeereis (p. 68, 90), want blijkbaar krijgt hij op het schip beter te eten dan thuis. Het valt ook op dat hij na zijn zeereis hard kan rennen (p. 69) en sterker is (p. 70). Over zijn volwassen uiterlijk vermeldt de verteller alleen dat hij rondborstig is (p. 159).

Het uiterlijk van de held heeft de verteller haast als perfect vormgegeven. Michiel is gezond en sterk en past hiermee in het patroon van hoe schrijvers het uiterlijk van helden beschrijven (Hourihan, 1997). Zijn uiterlijk verradt wel dat hij van mindere komaf is, aangezien zijn kleding versleten is en hij flink aangekomen is na een zeereis waar hij goed gegeten heeft. Slechte kleding noemt Hourihan (1997) niet als kenmerkend voor helden. De verteller geeft Michiel met zijn slechte kleding als kind later meer status. Hij is immers een doodgewone, arme jongen die door hard werken is opgeklommen tot de hoogste rang. De lezer kan Michiel hierdoor als voorbeeld zien: door hard werken kun je veel bereiken.

2.3 De verhaalhandeling

De verhaalhandeling in *Vlissinger Michiel* is een combinatie tussen leven thuis en op zee. De held, Michiel de Ruyter, haalt in zijn jeugd veel kattenkwaad uit en mag uiteindelijk mee op een zeereis, waar hij door de jaren heen in een held verandert. Op zee beleeft hij veel avonturen. Michiel moet de Engelsen, Spanjaarden en Fransen overwinnen in felle zeeslagen. De meeste zeeslagen zijn succesvol en na elke reis keert hij weer naar huis terug. Thuis ontvangen ze hem met veel gejuich als een held en krijgt hij een beloning. Steeds neemt hij opnieuw deel aan een zeereis en uiteindelijk sterft hij als een held op zee.

Deze verhaalhandeling komt sterk overeen met het vaste patroon in de verhaalhandeling van heldenverhalen, zoals Hourihan (1997) heeft omschreven. Er zijn twee verschillen met Hourihan. Ten eerste beschrijft de verteller uitgebreid gebeurtenissen uit de jeugd van de held. Ten tweede noemt Hourihan niet dat er in een heldenverhaal meerdere reizen achter elkaar plaatsvinden, wat in *Vlissinger Michiel* wel het geval is.

In de verhaalhandeling is sprake van een combinatie van heldhaftige en huiselijke elementen. Het verhaal speelt zich afwisselend thuis en op zee af. Er komen heldhaftige gebeurtenissen voor zoals dat Michiel de Slag bij Kijkduin wint (hoofdstuk 10, deel 2) en huiselijke gebeurtenissen, zoals een pak slaag wanneer hij kattenkwaad heeft uitgehaald (hoofdstuk 2, deel 1). Wanneer Michiel thuis is, anticipeert de verteller al op het zeeleven. De verteller noemt bijvoorbeeld dat Michiel droomt van admiraal worden (hoofdstuk 1, deel 1). Wanneer hij op zee is, komt het huiselijke ook terug, bijvoorbeeld wanneer Michiel zijn zoon op zee hoopt tegen te komen wanneer hij voelt dat zijn einde nadert (hoofdstuk 11, deel 2). Een derde verschil met Hourihan (1997) is dat de verteller ook het volwassen leven van de held thuis uitgebreid beschrijft, terwijl dat niet nadrukkelijk aanwezig is in het patroon dat Hourihan (1997) beschrijft. Kloek en Mijnhardt (2001) noemen dit kenmerkend voor de 19^e-eeuwse heldenverhalen. Hourihan (1997) beschrijft de terugkerende elementen in alle heldenverhalen en aangezien het leven thuis beschrijven slechts behoort tot 19^e-eeuwse heldenverhalen heeft zij dit waarschijnlijk om die reden niet opgenomen in het patroon.

De verteller heeft zeer uitgebreid verteld hoe Michiels jeugd was en wat hij thuis allemaal meemaakte. Ook vertelde hij over de terugkomst van Michiel, het weerzien van familie en hoe de belangrijke mannen van de Compagnie bij hem thuis op bezoek kwamen om hem over te halen voor een nieuwe reis. Voor de jeugd zijn deze huiselijke situaties vermakelijk en herkenbaar. Daarnaast is een heldenverhaal geen heldenverhaal zonder stroom van heldhaftige gebeurtenissen en daaraan ontbreekt het ook niet in *Vlissinger Michiel*. Het leven op zee beschrijft Louwerse erg sensationeel en hij doet uitgebreid verslag van de belangrijkste zeeslagen waarin Michiel een belangrijke rol speelde.

2.4 Relaties

In *Vlissinger Michiel* geeft de verteller veel informatie over Michiels ouders, spelen vrienden en reisgenoten een belangrijke rol en strekken zijn relaties ook uit tot zijn gezin (vrouw en kinderen) en personages die zijn meerdere zijn, zoals zijn zeevader de Barre Bruinvisch, de schoolmeester en de dominee.

Ouders

In het tweede hoofdstuk stelt de verteller Michiels gezin voor. Hij komt uit een groot gezin: hij heeft vier broers en zes zussen. Zijn ouders heten Adriaen en Alida. Michiel heeft de beste relatie met zijn moeder. Hij houdt zielsveel van zijn moeder en omgekeerd houdt zij ook heel veel van hem, hoewel ze ook heel streng voor hem is (p. 11). De verteller omschrijft haar drie keer als een teerhartige moeder, namelijk wanneer vader Michiel slaat (p. 18), wanneer ze denkt dat Michiel van de kerktoren is afgevallen (p. 38) en wanneer Michiel weer terugkomt na een lange reis (p. 89). Ook komen er veel

tranen van blijdschap voor, bijvoorbeeld als Michiel terug is (p. 69) of wanneer ze hoort dat hij vooruitgang heeft geboekt met lezen (p. 88). Ze maakt zich veel zorgen om Michiel en het doet haar pijn om te zien dat hij zoveel kattenkwaad uithaalt (p. 40). Ook heeft ze er moeite mee dat hij naar zee wil (p. 49). Wanneer de meester Michiel wil slaan, komt ze voor hem op (p. 52). Ze duldt het wel dat zijn vader hem slaat, omdat hij dat volgens haar met goede bedoelingen doet, maar de meester mag hem niet aanraken. Wanneer hij uiteindelijk het huis verlaat, verandert ze van 'een leeuwin' in 'het zachte moedertje' dat ze altijd is (p. 55). De verteller noemt haar 'een leeuwin', omdat ze haar zoon heel fel verdedigt. Daarnaast is ze erg gelovig. Ze dankt God steeds weer als hij veilig thuiskomt (p. 124). Na een van zijn reizen komt Michiel thuis en blijkt zijn moeder overleden te zijn (p. 125). De lezer wist al langer dat het niet goed ging met zijn moeder, want ze was erg afgefallen (pp. 68-69) en ze is er niet best aan toe wanneer hij terugkomt van een eerdere reis (pp. 122-123). Met haar dood eindigt ook het eerste deel van het boek, waarin de verteller Michiels jeugd beschrijft.

De verteller noemt Michiels vader hardhandig (p. 11) en iemand die zorgt voor orde (p. 5). Hij deelt de straffen uit thuis (p. 5). Zo wil hij Michiel met een tang slaan wanneer Michiel op de kerk is geklommen (p. 40). Michiel heeft het verlangen naar zee niet van een vreemde. Zijn vader ging op zijn tiende namelijk naar zee (p. 81). Nu is hij bierdrager.

Beide ouders zijn erg bezorgd om hun zoon. Wanneer Michiels zus Alida aan haar ouders vertelt dat Michiel op de kerktoeren is geklommen, schrikken zijn ouders heel erg en ze denken meteen dat hij eraf gevallen is (p. 38). Vervolgens legt de verteller uit dat Michiels ouders eigenlijk heel veel van hem houden, hoewel ze ook streng voor hem zijn en hem straf geven. Ze straffen hem om het kwaad eruit te slaan. De verteller doet ook uitspraken over een typisch vaderhart en moederhart, evenals over wat het moederoog kan. Zo is van een vaderhart van buiten niet alles te zien wat er binnenin zit (p. 38). Een moederhart is een hart dat liefheeft en met een moederoog kan een moeder het hart van anderen lezen (p. 52). Volgens de verteller bezitten alle moeders zo'n hart, zelfs de moeders uit de achterbuurt.

Michiel is een jongen voor wie zijn moeder erg belangrijk is. Hourihan (1997) vond dat in de meeste heldenverhalen de moeder belangrijk is voor de held, dus dit komt overeen met Michiel. Moeder komt meerdere keren voor in het eerste deel van het boek. Hiermee komt tegelijkertijd ook het huiselijke aan bod. Hij houdt veel van haar en laat dat ook zien. Zijn moeder geeft heel veel om hem en is erg bezorgd. Ook houdt ze veel van haar zoon, wat ook duidelijk is, terwijl het minder duidelijk is dat zijn vader ook van hem houdt. Zijn vader is streng en handhaaft de orde in huis met straffen. Hourihan (1997) noemt geen vaders. Wellicht herkennen de lezers van *Vlissinger Michiel* zich in de relatie van Michiel met zijn ouders. Michiel is voor hen een voorbeeld, want hij respecteert zijn ouders en houdt van hen.

Gezin

Het gezin van de volwassen Michiel bestaat uit Anna en zijn kinderen uit een eerder huwelijk. Over Anna zegt de verteller dat ze een goede moeder is, die er alles voor doet om de liefde van haar stiefkinderen te winnen (p. 134). Ze wil niet dat Michiel naar zee gaat, anders komt hij om net als haar vorige man. Michiel heeft zich bij haar wens neergelegd.

De eerlijkheid die de verteller eerder bij Michiel als kind noemde, noemt hij ook bij Michiels oudste zoon (p. 152). Adriaen biecht namelijk eerlijk op wat hij en zijn zusjes en broertje op Michiels studeerkamer hebben uitgespookt. Adriaen was erg zwak en overleed al vroeg, maar zijn jongste zoon is erg succesvol als luitenant (p. 198).

Doordat Michiel zich neerlegt bij Anna's wens toont hij een goede echtgenoot en vader te zijn. Wat voor de jeugd een voorbeeld is, is de eerlijkheid van Michiels oudste zoon en de ambitieuze aard van zijn jongste zoon, die dat natuurlijk niet van een vreemde hebben. Hourihan (1997) noemt geen gezin. Volgens Kloek en Mijnhardt (2001) is het gezin juist in 19^e-eeuwse heldenverhalen wel erg belangrijk.

Vrienden

In het tweede hoofdstuk komen Michiels vrienden ten tonele: de Afrikaanse Jan Kompanjie en de broers Pieter en Geleyn Evertsen. In het derde hoofdstuk werkt Louwerse deze personages verder uit. Pieter en Geleyn zijn van Michiels leeftijd en hun vader heeft een keer op een oorlogsschip gevaren, dus de verteller vermeldt hierbij dat zij geschikt waren voor Michiel om mee om te gaan (p. 11). Jan komt uit Afrika en hij blijft in Vlissingen totdat hij gedoopt is (p. 12). Omdat hij het Nederlands op een grappige manier uitspreekt, hebben de Vlissingse jongens veel te lachen en plagen ze hem voortdurend.

Behalve dat de jongens samen veel kattenkwaad uithalen, komen ze ook voor elkaar op. Michiel is op de kerktoeren geklommen en dat vindt iedereen een heldendaad. Michiels vrienden weten dat Michiel thuis straf van zijn vader zal krijgen als hij hoort dat zijn zoon op de kerktoeren heeft gezeten. Zij zijn daarom naar Michiels huis gekomen en proberen te voorkomen dat zijn vader hun goede vriend slaat. Daarnaast gebruikt de verteller Michiels vrienden ook als vergelijkingsmateriaal. Zo vermeldt de verteller dat Jan niet zo'n waaghals is vergeleken met Michiel, die de kerktoeren wilde beklimmen (p. 27) en dat Michiel niet voor Geleyn onderdeed, en volgens de verteller zegt dat heel wat (p. 84).

Met Jan en Geleyn begint Michiel in het zesde hoofdstuk aan zijn zeeleven (p. 64). De verteller gaat niet in op waarom Pieter niet meegaat op reis. Wellicht is hij al op reis, omdat hij een jaar ouder is dan Michiel en Geleyn (p. 11). Na hoofdstuk 10 verdwijnen Michiels jeugdvrienden uit zijn leven. Dan begint ook het tweede deel van het boek, namelijk Michiels leven als volwassen man. In hoofdstuk 6 (deel 2) vermeldt de verteller dat Michiels vrienden net zo succesvol zijn geweest als Michiel (pp. 190-191). Geleyn is als een held op zee gesneuveld. Jan, de Afrikaanse jongen, die een tijdje bij Michiel in Vlissingen heeft gewoond, is onderkoning van zijn volk in een Afrikaans gebied. De verteller vermeldt niet om welk volk en welk Afrikaans gebied het gaat. Wat de lezer al weet is dat Michiel nu viceadmiraal is.

Louwerse heeft de held aantrekkelijk gemaakt doordat het voor de jeugd herkenbaar zal zijn om samen met hun vrienden kattenkwaad uit te halen en dit zal ook vermakelijk zijn. Door Michiel te omringen met vrienden kunnen er dialogen plaatsvinden en kan de lezer Michiel beter leren kennen. Wanneer Michiel volwassen is, gaat hij niet meer met zijn jeugdvrienden om. Tijdens het weerzien met zijn jeugdvriend Jan halen ze herinneringen op aan wat ze vroeger beleefd hebben. Volgens Hourihan is het kenmerkend voor heldenverhalen dat de held een of meerdere goede vrienden/reisgenoten heeft die hem bijstaan.

Zeevader

De Barre Bruinvisch, eigenlijk Cornelis Lievenszoon geheten, is de zeevader van Michiel. In hoofdstuk 5 leert de lezer hem kennen wanneer de situatie zich voordoet dat vader Michiel wil slaan voor het klimmen op de kerktoeren. De verteller omschrijft de Barre Bruinvisch als een zeeman: hij is kort, breedgeschouderd, heeft een grote baard en hij lijkt op een leeuw. Zelfs de burgemeester deinst voor hem terug. De Barre Bruinvisch heeft vertrouwen in Michiel en vindt het niet nodig dat vader of de schoolmeester een jongen slaat. Op zee verandert Michiel van een kwajongen in een uitmuntende jongen en krijgt de Barre Bruinvisch dus gelijk (p. 84).

Behalve dat hij Michiel de kans geeft om naar zee te gaan en positief over hem denkt, is hij ook een voorbeeld voor Michiel. De Barre Bruinvisch kan zelf ook slecht lezen en schrijven, waardoor hij zijn hele leven bootsman moet blijven (p. 85). Hij is een goed voorbeeld voor Michiel, die slecht kan lezen en schrijven en van school gestuurd is. Michiel wil graag admiraal worden, maar daarvoor moet hij goed kunnen lezen en schrijven. Michiel ziet in dat hij zijn droom om admiraal te worden niet kan waarmaken als hij niet kan lezen en schrijven, omdat hij dan niet verder komt dan bootsman, zoals de Barre Bruinvisch. Dit motiveert Michiel om opnieuw te leren lezen en schrijven.

In het tweede deel van *Vlissinger Michiel* komt de Barre Bruinvisch pas weer in het vijfde hoofdstuk voor. Michiel is dan een volwassen man met een gezin. Ze ontmoeten elkaar dan toevallig op straat, wat de Barre Bruinvisch vochtige ogen oplevert (p. 175). Zijn wens is om voor Michiels zoon zeevader te worden en dat zijn zoon Jan en Michiels zoon Engel samen kunnen opgroeien op zee. De Barre Bruinvisch is dolgelukkig wanneer Engel en Jan mee zijn op een tocht (p. 138). Hij huult zelf tranen van dankbaarheid en genegenheid tegenover Michiel (p. 186). Hoewel Michiel nu wel zijn meerdere is en hij erg opkijkt tegen Michiel, vraagt Michiel hem om hulp bij een geheim bevel. Ze moeten naar een gebied waar Michiel nog niet eerder geweest is, terwijl de Barre Bruinvisch dat gebied goed blijkt te kennen (p. 186). De Barre Bruinvisch ziet zichzelf niet meer als voorbeeld voor Michiel. Michiel is nu een voorbeeld voor hem. Hij probeert net zo'n held als Michiel te zijn (p. 202). In het laatste hoofdstuk gaat de Barre Bruinvisch ondanks zijn ouderdomsziekten toch nog een keer met Michiel mee op reis. Hij is erg trots op Michiel en hij voorziet dat het slecht met hen afloopt. Wanneer hij uiteindelijk Michiels graf bezoekt, zegt hij dat het met hemzelf ook spoedig afgelopen zal zijn.

De Barre Bruinvisch speelt een belangrijke rol in Michiels leven. In het voorwoord van het boek geeft Louwerse aan dat dit personage verzonnen is: 'De makkers, waarmede hij [Michiel de Ruyter] omging, werden later ook geschiedkundige personen, doch de „Barre Bruinvisch" is een kind mijner verbeelding.' (p. v). Waarschijnlijk heeft hij dit personage toegevoegd om het verhaal interessanter te maken. De Barre Bruinvisch is door het hele verhaal heen Michiels redder: hij redt hem van een pak slaag, hij zorgt ervoor dat Michiel zijn droom kan waarmaken en hij helpt Michiel in een gebied de weg te vinden waar Michiel nog nooit geweest is. Tot aan Michiels dood is dit personage bij Michiel. Vanaf het moment dat Michiel de Barre Bruinvisch weer tegenkomt in het tweede deel van het boek kijkt dit personage tegen Michiel op. Via de Barre Bruinvisch krijgt de lezer te horen dat Michiel een held is. De Barre Bruinvisch is degene die Hourihan (1997) een wijze persoon noemt, die altijd bij de held is om advies te geven.

Andere personages uit zijn thuisomgeving

In *Vlissinger Michiel* maakt Michiel het goed met twee mensen uit het verleden bij wie hij vroeger kattenkwaad heeft uitgehaald. De eerste is Oude Hein (hoofdstuk 7) en de tweede is meester van Gelder (hoofdstuk 9). Dit laat ook zien dat hij inziet dat hij vroeger fout is geweest en dat hij van zijn daden geleerd heeft. Ook laat het zien dat hij nu volwassener is. Deze personages komen slechts een keer of een aantal keer voor in de omgeving van de held. Door Michiel eerst te omringen met personages met wie hij ruzie maakt, kan hij het later met ze goedmaken en dit toont weer zijn goede aard en dat hij in positieve zin veranderd is.

2.5 Spanning verhogen

Technieken om de spanning te verhogen die voorkomen in *Vlissinger Michiel* zijn vooruitwijzingen, cliffhangers, de lezer even weinig of juist meer laten weten dan het personage, korte zinnen, veel uitroepen, streepjes en puntjes.

Vooruitwijzingen

Het eerste hoofdstuk van het boek bevat veel vooruitwijzingen naar gebeurtenissen in de toekomst. De verteller en de personages verwijzen naar dat Michiel met zijn vrienden naar zee gaat en dat Michiel admiraal zal worden. Michiels baas vindt Michiel en zijn vrienden typische jongens voor op de oorlogs- of handelsschepen (p. 2). Zijn baas uit dit als belediging, maar Michiel vat het als een compliment op. Michiel wil er zelfs om wedden dat hij op het schip goed zal oppassen dat hij geen straf krijgt (p. 3). Uiteindelijk biecht Michiel op dat hij admiraal wil worden en dat dat idee is ontstaan door een droom waarin hij op een schip stond en admiraal was (pp. 3-4, 9). Zijn baas verklaart hem voor gek en gelooft niet in Michiels toekomstplannen. Uiteindelijk maakt Michiel zijn plannen meer dan waar en wordt hij

zelfs luitenant-admiraal-generaal, wat de hoogste functie is.

Ook aan het begin van het tweede deel waarin Michiel nog niet zo hoog in positie staat als wat hij uiteindelijk zal komen, blikst de verteller vooruit: '(...) er zouden dagen komen, waarin men den bescheiden en nederigen, doch ook rondborstigen zeeman, niet alleen in Zeeland, maar ook in Holland, ja, in alle Gewesten der Unie, noemen zou: „Redder van het Vaderland.” (...)’ (p. 159).

Twee andere vooruitwijzingen hebben betrekking op dat Michiel op de kerktoeren zal gaan klimmen. Deze gebeurtenis vindt plaats in hoofdstuk 3 en de vooruitwijzingen komen voor in hoofdstuk 1 en hoofdstuk 3 (voor de gebeurtenis plaatsvindt). Michiel vertelt in het eerste hoofdstuk dat hij verlangend naar het torenhaantje keek als hij in de klas zat (p. 4). Hij wilde namelijk graag zo hoog zitten als het haantje op de kerktoeren en van het uitzicht genieten. In hoofdstuk 3 doet de verteller eerst het hele plan van Michiel uit de doeken (pp. 80-81) alvorens het klimmen op de toren begint (p. 81).

Daarnaast is er een vooruitwijzing dat Michiel straf te wachten staat. Wanneer Michiel stiekem met zijn vrienden gaat krabben vissen, geeft de verteller aan dat de jongens niemand zien, maar dat Michiels vader hen wel gezien heeft en alvast een voorwerp uitzoekt om Michiel te straffen (p. 14).

Ook wijst de verteller vooruit naar dat de reis niet zo spoedig zal verlopen, maar uiteindelijk wel goed af zal lopen: ‘Als hij weer thuis was, had meester Van Gelder gezegd. Het was de vraag of ze er weer zouden komen, en, als ze er weer aan kwamen, zou het hier met recht heeten: door het oog van eene naald gekropen.’ (p. 98). Vijf pagina’s later kapen tegenstanders het schip en begint het avontuur (p. 103).

Een vooruitwijzing kan ook het karakter hebben van een waarschuwing. Wanneer de kinderen van Michiel samen gebogen zitten over zijn oude scheepsjournalen komt hun jongste broertje binnen en zegt de verteller daarbij ‘(...) [ze] dacht er niet aan, dat kleine potjes ook ooren hebben.’ (p. 151). Al snel blijkt dat deze waarschuwing gegrond was, want hun kleine broertje verradt hun en de verteller zegt daarbij belerend ‘Daar had men nu het bewijs, dat het kleine potje ook ooren had.’ (p. 152).

Ten slotte zijn er ook vooruitwijzingen waarbij de held zelf al voelt aankomen dat zijn einde nabij is. Michiel heeft geen vertrouwen in zijn nieuwe tocht, omdat ze volgens hem niet op Spanje kunnen rekenen en zijn vloot te klein is om het alleen aan te kunnen (pp. 162-163). Ook is het afscheid voor vertrek ‘weemoediger dan ooit’ (p. 251). Bij het afscheid zegt hij ‘„Mijn vriend, ik zeg u adieu! En niet alleen adieu, maar adieu voor eeuwig; want ik denk niet weer te komen. Ik zal op dezen tocht blijven. Ik voel het!”’ (p. 251). Hij heeft constant een slecht voorgevoel (p. 256). Daarbovenop ziet Michiel al hoe sterk de tegenstander is (p. 256) en staat hij ook nog eens op de plaats waar het gevaar het grootst is (p. 257). Daarnaast voorziet de Barre Bruinvisch ook een slechte afloop (p. 253). Het is geen verrassing wanneer de tegenstander Michiel neergeschiet (pp. 257-258). Het zorgt er wel voor dat de lezer nieuwsgierig wordt en dat de spanning steeds hoger oploopt, omdat het een heel aantal pagina’s duurt voor de noodlottige gebeurtenis eindelijk plaatsvindt.

Door middel van vooruitwijzingen heeft Louwerse spanning weten op te bouwen in het verhaal. Er zijn vooruitwijzingen naar Michiels toekomst, naar de afloop van bepaalde gebeurtenissen, naar bepaalde gebeurtenissen die zullen plaatsvinden en waarschuwingen. Alle vooruitwijzingen hebben ook betrekking op de held. De lezer heeft door de vooruitwijzingen al bepaalde verwachtingen over wat er gaat gebeuren of hoe gebeurtenissen zullen aflopen en wil dan doorlezen om erachter te komen of zijn verwachtingen kloppen.

Cliffhangers

Louwerse sluit meerdere hoofdstukken af met een cliffhanger. Het eerste voorbeeld is het einde van hoofdstuk 3. Michiel is op de kerk geklommen en er weer veilig vanaf gekomen. Wanneer hij beneden is vlucht hij weg. Daarmee eindigt het hoofdstuk nog niet: ‘En – verdwenen is hij. Maar, is hij nergens te vinden, het volk weet hem te wonen en loopt naar zijn huis, waar het zich in eene dichte menigte

op elkander hoopt.’ (p. 36). Bij de lezer zouden vragen kunnen opkomen als ‘Wat gebeurt er als het volk Michiel vindt?’ of ‘Wat gebeurt er als Michiels ouders erachter komen wat hij heeft uitgespookt?’. Het verhaal is nog niet helemaal afgerond en het hoofdstuk eindigt op een spannend moment. Hierdoor wil de lezer doorlezen.

Drie hoofdstukken eindigen met een begin van een situatie die in het volgende hoofdstuk centraal staat. Vader kondigt aan dat hij zijn levensverhaal gaat vertellen (p. 75). De lezer weet al dat hij dit nog nooit aan iemand verteld heeft, dus dan zou hij kunnen denken dat het wel een heel bijzonder of spannend verhaal moet zijn. Het maakt de lezer nieuwsgierig, waardoor hij verder wil lezen. In het andere hoofdstuk gaan de kinderen van Michiel zijn scheepsjournalen lezen (p. 138). De lezer zal willen weten wat er in deze journalen staat en of hun vader of moeder ze betrapte ze, omdat ze het stiekem doen. Daarnaast komt er plotseling bezoek van de Staten van Zeeland bij Michiel thuis (p. 154) en daarmee eindigt het hoofdstuk. De lezer zal benieuwd zijn wat die mensen komen doen.

Drie hoofdstukken eindigen met een zin waaruit naderend onheil spreekt, waardoor de lezer verder wil lezen om te weten te komen wat er gaat gebeuren. Hoofdstuk 5 eindigt met Michiels moeder die hem uitwaait op de dijk als hij op zijn eerste zeereis gaat. Hierbij stelt de verteller de vraag ‘Of haar wensch verhoord zou worden?’ (p. 65). De lezer kan nu verwachten dat de reis niet zo voorspoedig zal gaan verlopen. Ditzelfde effect heeft de cliffhanger van hoofdstuk 9 ‘Maar, wie den regen ontloopt, komt weleens in de drup.’ (p. 109). Ze hebben een vijand vermeden, maar de verteller kondigt alvast aan dat het gevaar nog niet helemaal geweken is. Hoofdstuk 5 uit deel 2 eindigt met ‘Lang duurde die rust echter niet, hiervoor zorgden de Algerijnsche zeeroovers en later de Engelschen wel.’ (p. 183). De lezer zal dan benieuwd zijn wat er precies gebeurd is en door willen lezen omdat de verteller daarover wellicht in het volgende hoofdstuk meer vertelt.

Een aantal hoofdstukken eindigt dus met een cliffhanger. Een cliffhanger verhoogt de spanning van het verhaal, omdat de lezer dan door wil lezen om meer te weten te komen.

Informatiedosering

Om de spanning in het verhaal te verhogen heeft Louwerse ook de techniek gebruikt om informatie achter te houden. Hierbij zijn er twee varianten: de lezer en het personage weten evenveel (of even weinig) en de lezer weet meer dan de personages. De verteller is hierbij degene die de informatie zo doseert dat de lezer vol spanning wil verder lezen.

- Lezer en personage weten even weinig

Het komt drie keer voor dat Michiel en zijn familie thuis plotseling een stem horen van iemand die binnenkomt, zonder dat de verteller vooraf bekend maakt of er direct bij vermeldt van wie de stem afkomstig is. Dit gebeurt wanneer Sinjeur Seylmaecker, meester Van Gelder en de Barre Bruinvisch binnenkomen (p. 16, 50-51, 53). Hierbij weten Michiel en zijn familie niet wie er binnen-komen en weet de lezer het ook nog niet.

In het tweede deel spreekt twee keer een onbekende man Michiel aan. De verteller vermeldt pas wie Michiel aanspreekt op straat (pp. 175-176) en in Afrika (pp. 188-189) als Michiel er ook achter is gekomen wie het is. Beide personen blijken vroegere vrienden, die in het eerste deel van het boek een belangrijke rol gespeeld hebben.

In het laatste hoofdstuk gebeurt iets anders wanneer een oude man het graf van Michiel komt bezoeken (pp. 261-262). Pas na een tijd benoemt de verteller dat de oude man de Barre Bruinvisch is. Het is net als bij de eerdere voorbeelden het uitstellen van het vertellen wie de spreker of persoon is, maar het is in dit geval niet zo dat er andere personages bij de Barre Bruinvisch in de buurt zijn die net als de lezer ook niet weten wie hij is.

- Lezer weet meer dan de personages

Een andere vorm van informatie achterhouden is wanneer de focalisatie verplaatst naar het personage dat niet alles weet wat de lezer al weet. Bij het verhaal van Michiel die op de kerktoeren klimt, gebeurt dit meerdere keren. Zo klimt Michiel op de kerktoeren en verplaatst de focalisatie ineens naar de bouwvakkers die besluiten om de ladders weg te halen (pp. 31-32). De verteller benadrukt hierbij dat Michiel dit niet zag. Vervolgens keert het perspectief weer terug naar Michiel. De spanning loopt op, omdat de lezer wacht tot Michiel weer naar beneden gaat en erachter komt dat de ladders weggehaald zijn.

Als Michiel dan eindelijk naar beneden klimt, wat hem zonder de ladders nog goed lukt, verandert het perspectief naar de mensen die beneden staan te kijken en die zich afvragen wie er op de toren zit (p. 35). Voor de lezer is dit spannend, want hij weet natuurlijk dat het Michiel is en hij zal zich afvragen hoe de mensen beneden en hoe zijn ouders zullen reageren als ze erachter komen dat het Michiel is. Wanneer de mensen beneden erachter zijn gekomen dat het Michiel was die op de toren klonk en Michiel weer veilig beneden is, verdwijnt hij en gaan de mensen naar Michiels huis. Dit is de cliffhanger van hoofdstuk 3.

Het volgende hoofdstuk begint met het eten bij de familie Adriaenszoon, die nog van niets weet (p. 36). Na het eten mogen de kinderen naar buiten en al snel komt Michiels zusje terug. Ze heeft gehoord dat Michiel op de kerktoeren is geklommen en vertelt dit tegen haar ouders. De spanning loopt nu aardig op, want de vraag is al die tijd hoe Michiels ouders gaan reageren. Michiels ouders denken dat hij van de toren is afgevallen (p. 38). Dit is vermakelijk voor de lezer, want die weet natuurlijk dat Michiel veilig en ongedeerd beneden is gekomen. Doordat Michiels ouders denken dat Michiel overleden is, komt de lezer te weten dat Michiels ouders eigenlijk heel veel van hem houden. Pas daarna stellen zij de vraag of hij eigenlijk nog leeft. Ten slotte loopt de spanning helemaal op wanneer Michiel dan eindelijk thuiskomt, want zal hij straf krijgen? Dan blijft het perspectief bij één punt en bekijkt de verteller de situatie vanaf een afstand.

Dat het spannend is hoe andere personages op Michiel reageren komt meerdere keren terug in het verhaal en hierbij verandert de verteller het perspectief. Zoals het perspectief naar de ouders verplaatst die nog van niets weten verandert het perspectief ook naar meester van Gelder en de meid wanneer Michiel daarheen gaat om zijn excuses aan te bieden (p. 89). De meid en meester van Gelder weten niet wie er aan de deur is, zodat het spannend is hoe zij zullen reageren als ze daar Michiel zien.

Kortom, de verandering van perspectief verhoogt de spanning van het verhaal dusdanig, omdat de lezer meer weet dan de personages naar wie het perspectief verandert. De situatie waarin Michiel op de kerktoeren klimt, is het uitgebreidste voorbeeld van deze strategie en daarnaast komt het dus ook voor wanneer Michiel zijn excuses komt aanbieden.

Korte zinnen, uitroepen, gedachtestreepjes en puntjes

In de dialogen praten de personages in relatief veel korte zinnen, hoewel soms een personage heel lang de beurt heeft en dan een lang inhoudelijk verhaal houdt in zinnen van gemiddelde lengte. De personages spreken bijna altijd met uitroepetekens. In een aantal situaties komen er veel vertellersuitroepen voor, bijvoorbeeld als de verteller Michiel aanmoedigt tijdens het klimmen naar het torenhaantje: 'Moedig naar boven! Voorwaarts! Stevig, ferm vasthouden maar! De beenen om de ijzeren stang! Ha, daar heeft hij het kruis al beet! Nog hoger!' (p. 33). Deze toesprekingen gaan nog een tijdje door. Ook wanneer Michiel op de toren zit, volgen uitroepen als 'Wat een vergezicht! Hoe schoon! Wat bruiste de zee!' (p. 32) elkaar op.

Er komen meerdere keren zinnen voor met puntjes. Dit gebruikt Louwerse bij een onderbreking, bijvoorbeeld tijdens een gesprek van Michiel en zijn baas: '„Ik zou er wel willen zijn en heel graag ook,

maar zonder...” „Zonder het wiel zeker?”” (p. 24). Louwerse gebruikt dit ook bij een aanvulling, zoals ‘Onder al die bedrijven door was het evenwel avond geworden en, ... Michiel kon naar huis.’ (p. 25). Streepjes gebruikt hij om een plotselinge verandering aan te geven, zoals in ‘En – verdwenen is hij.’ (p. 23).

De verteller en de personages spreken in korte zinnen met veel uitroepen en Louwerse gebruikt gedachtestreepjes en puntjes om de spanning te verhogen. Door veel korte zinnen en uitroepen worden de gebeurtenissen extra spannend en sensationeel. Door het in de rede vallen met puntjes lijkt het gesprek levendiger en realistischer, aangezien mensen elkaar veel aanvullen. De streepjes vergroten dingen nog extra uit. Hierdoor lijkt het sneller te gebeuren.

2.6 Voorlopige conclusie na analyse van *Vlissinger Michiel* (1880)

In dit hoofdstuk heb ik onderzocht hoe Pieter Louwerse in *Vlissinger Michiel* de held Michiel de Ruyter heeft vormgegeven en hoe hij hem aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Om ervoor te zorgen dat de lezer zich met de held kan identificeren begint het levensverhaal van Michiel de Ruyter bij zijn jeugd, wanneer hij een jongen van 11 jaar oud is, de leeftijdscategorie van de lezers voor wie het boek bedoeld is. Ook bestaat de helft van het boek uit een beschrijving van de jeugd van de held, zodat de lezer eerst met de held kan kennismaken voor hij zich in zijn volwassen leven verdiept. Wanneer het volwassen leven is aangebroken, leert de lezer de volwassen held eerst kennen via zijn kinderen. Zo maakt Louwerse Michiel de Ruyter toegankelijk voor de jeugd. Dat hij eerst de jeugd van Michiel de Ruyter beschrijft en daarna pas zijn volwassen leven is een bewerkingsstrategie die Dasberg (1981) onderscheidt. Zij noemt alleen niet dat de lezer de volwassen held eerst leert kennen via zijn kinderen. Wel noemt ze dat de schrijver de lezer kan laten meekijken met een onbekend kind uit de omgeving van de held. Toch vind ik dat de lezer laten meekijken via de kinderen van de held de lezer dichterbij de held brengt dan dat hij had meegekeken met bijvoorbeeld een onbekend uit dezelfde stad.

De lezer leert de held goed kennen, doordat de verteller veel informatie geeft over het innerlijk en het uiterlijk van de held. Dit doet hij vooral in het eerste en laatste hoofdstuk van het boek. In het eerste hoofdstuk omschrijft hij hoe de held als kind is en in het laatste hoofdstuk hoe de held is op het toppunt van zijn carrière. De innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken die Louwerse aan Michiel de Ruyter toeschrijft zijn positief, maar niet altijd. Zijn oude kleding is bijvoorbeeld geen positief uiterlijk kenmerk. Het laat wel zien dat hij van eenvoudige komaf is en dat hij door hard te werken zijn dromen verwezenlijkt heeft. Een negatief uiterlijk kenmerk kan dus een positieve innerlijke eigenschap accentueren. Een aantal innerlijke eigenschappen zijn nastrevenswaardig voor de jeugd, bijvoorbeeld eerlijkheid. In *Vlissinger Michiel* noemt de verteller een aantal innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken die steeds terugkomen. Dit komt overeen met wat Hourihan (1997) noemt: er zijn patronen in heldenverhalen te herkennen. De verteller noemt vooral veel positieve eigenschappen. Hourihan noemt niet dat schrijvers ook negatieve eigenschappen of kenmerken aan de held toeschrijven, zoals ondeugendheid en oude kleding. De verteller noemt die wel en dan hebben ze een positieve uitwerking. Ze dragen juist bij aan een positief beeld van de held.

De verhaalhandeling komt in grote lijnen overeen met het patroon van heldenverhalen volgens Hourihan (1997). Voor *Vlissinger Michiel* geldt niet dat de reis als enige centraal staat, zoals Hourihan (1997) als kenmerk van heldenverhalen noemt. Er is eerder sprake van een combinatie van een beschrijving van de reis én het leven thuis, zoals Kloek en Mijnhardt (2001) noemen als kenmerkend voor teksten over 17e-eeuwse helden.

Relaties zijn erg belangrijk in *Vlissinger Michiel*. De verteller beschrijft Michiel als een jongen/man voor wie zijn moeder en zijn vrienden, tevens zijn reisgenoten, erg belangrijk zijn. Dit is in overeenstemming met Hourihans (1997) conclusie dat voor helden moeders, vrienden en reisgenoten erg belangrijk zijn. Zijn moeder komt keer op keer terug in zijn jeugd. Michiel kan de lezer als voorbeeld zien, want hij heeft respect voor zijn ouders en hij houdt van hen. Daarnaast is Michiel in zijn jeugd

omringd door twee vrienden die kattenkwaad uithalen en samen het zeeleven ontdekken, wat vermoedelijk zal zijn voor de lezer. Wanneer Michiel volwassen is, zijn zijn vrienden uit beeld. Zijn jeugdvriend Jan ziet hij nog eenmaal terug en dan halen ze herinneringen op van vroeger. Michiel heeft ook een zeevader van wie hij veel heeft geleerd en die hem meerdere keren heeft gered. In het begin van het verhaal kijkt Michiel tegen de Barre Bruinvisch op en later is het andersom. De verteller geeft zelf aan dit personage verzonnen te hebben. Via de Barre Bruinvisch komt de lezer meer te weten over de veranderingen die Michiel heeft doorgemaakt en de verteller bevestigt via de Barre Bruinvisch keer op keer hoeveel bewondering de lezer mag hebben voor Michiel. Daarnaast komt De Ruyters gezin ook terug in het verhaal. Uit de fragmenten met zijn gezin blijkt dat hij een goede vader is: hij geeft veel om zijn kinderen en hij geeft een preek wanneer ze ongehoorzaam zijn. Het gezin noemt Hourihan (1997) niet, maar past wel bij Kloek en Mijnhardt (2001) stelling dat het gezin in de 19^e eeuw een belangrijke rol speelt bij helden. Ook maakt Michiel het goed met mensen uit het verleden bij wie hij kattenkwaad heeft uitgehaald. Het bijleggen van een ruzie is daarvan een voorbeeld en dit toont ook zijn goede aard en ommekeer in karakter. Andere onderzoekers noemen dit niet. In het geval van Michiel draagt het wel bij aan een positief beeld van de held. Louwerse heeft dus de relaties uitgebreid uitgelegd en dit draagt bij aan de vormgeving van Michiel de Ruyter.

Uit de analyse van de technieken om de spanning van het verhaal te verhogen blijkt dat Louwerse de technieken die Parlevliet (2009) noemt, veelvuldig heeft toegepast. Bij gebeurtenissen waarbij Louwerse de spanning verhoogt, speelt Michiel de Ruyter steeds een belangrijke rol. Vooruitwijzingen hebben betrekking op Michiels toekomst, het in de toekomst plaatsvinden en de afloop van gebeurtenissen en waarschuwingen voor gevolgen. Een aantal hoofdstukken eindigt met een cliffhanger. De manier waarop Louwerse de informatie doseert is ook een techniek om spanning op te roepen. Soms weet de lezer even weinig als het personage en soms weet de lezer meer dan het personage dat focaliseert. Ook komt er een aantal keer op een spannend moment een pauze voor, waarin de verteller achtergrondinformatie over het personage geeft. Parlevliet noemt informatie-dosering en pauzes niet, maar ik vond deze twee technieken wel opvallend in *Vlissinger Michiel*. Ten slotte spreken de personages veel in korte zinnen en met uitroeptekens, gebruikt Louwerse puntjes om onderbrekingen en aanvullingen te markeren en gebruikt hij streepjes om zaken te benadrukken. Door deze technieken verhoogt Louwerse de spanning in het verhaal en voert hij het tempo op, wat het verhaal aantrekkelijker maakt voor de jeugd.

Met deze analyseresultaten kan ik de vraag hoe Louwerse Michiel de Ruyter heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd beantwoorden. De verteller beschrijft Michiel de Ruyter in zijn jeugd als een ondeugende kwajongen die allerlei kattenkwaad uithaalt, wat vermoedelijk is voor de lezer. Daarnaast beschrijft hij de volwassen Michiel de Ruyter als een dappere en moedige held die de redder van het vaderland is en die allerlei spannende avonturen beleeft op zee. Ook is hij af en toe thuis, waardoor de lezer steeds nog een kijkje krijgt in zijn leven thuis. De verteller heeft de held omringd met personages via wie hij de lezer meer informatie over het karakter van de held geeft. Daarnaast heeft hij Michiel de Ruyter een zeevader gegeven, die in de werkelijkheid niet heeft bestaan. Deze vader helpt hem in moeilijke situaties. Louwerse past veel technieken toe om de spanning te verhogen, zoals vooruitwijzingen en ervoor zorgen dat de lezer meer weet dan de personages. Doordat de verteller uitgebreid vertelt over de jeugd van Michiel de Ruyter, hij de relaties met andere herkenbare personages beschrijft en ingaat zowel op het sensationele leven op zee als op het herkenbare leven thuis, heeft Louwerse zo de held aantrekkelijk en herkenbaar gemaakt voor de jeugd.

3. Analyse van *Een Delfshavensche kwajongen* (1879)

In dit hoofdstuk doe ik verslag van de analyse van het tweede boek uit het corpus van in totaal vijf boeken: *Een Delfshavensche kwajongen* (1879). In dit boek beschrijft Pieter Louwerse in 21 hoofdstukken het leven van Piet Heyn (1577-1629) (zie Bijlage 2 voor een samenvatting van het verhaal). De verteller vertelt zowel over Heyns jeugd als over zijn volwassen leven en zowel over het huiselijke leven als het avontuurlijke leven op zee.

3.1 De hoofdpersoon

De hoofdpersoon van *Een Delfshavensche kwajongen* (1879) is Piet Heyn. Het verhaal begint in 1591. Pieter is dan ongeveer 14 jaar oud. Het verhaal beslaat Pieters leven van zijn jeugd tot en met zijn dood in 1676. Louwerse heeft het verhaal opgedeeld in 21 hoofdstukken. Hij heeft de overgang van kind naar volwassenen geleidelijk doorgevoerd in plaats van met een duidelijke markering door bijvoorbeeld het verhaal in twee delen (jeugd en volwassen leven) op te splitsen. Wel is er een duidelijk punt van innerlijke verandering bij Piet Heyn aan te wijzen zonder dat de verteller ingaat op de periode waarin die verandering bij de held heeft plaatsgevonden. Tussen hoofdstuk 5 en 6 verandert Pieter van kwajongen in een fatsoenlijke, serieuze jongen. Aan het einde van hoofdstuk 5 vertrekt hij voor het eerst naar zee en is hij nog een kwajongen. Aan het begin van hoofdstuk 6 is hij weer thuis en is hij een fatsoenlijke en serieuze jongen geworden. Tegelijkertijd met de toenemende volwassenheid heeft Louwerse ook een verandering in zijn naam doorgevoerd. Tot en met hoofdstuk 9 noemt de verteller Piet Heyn steeds Pieter, daarna noemt hij hem steeds vaker Pieter Heyn en uiteindelijk noemt hij hem alleen nog Piet Heyn. In hoofdstuk 10 introduceert de verteller Pieters vrouw. Wellicht is het huwelijk de reden voor de overgang tussen zijn jeugd en volwassen leven.

Aan het begin van het verhaal is de held een normale jongen van ongeveer 14 jaar oud. Hij is een hoofdpersoon met wie de lezer zich kan identificeren. De held beleeft allerlei avonturen in zijn jeugd, gaat voor het eerst naar zee en verandert in een zeeheld. Dit patroon komt overeen met de bewerkingsstrategie van Dasberg (1981): schrijvers behandelen eerst de jeugd van de hoofdpersoon en daarna pas zijn volwassen leven. Pieters naam verandert met zijn ontwikkeling mee. De zeereis heeft een positieve karakterverandering teweeg gebracht. Op deze twee zaken gaat Dasberg (1981) niet verder in.

3.2 Omschrijving van de held

In het eerste en laatste hoofdstuk van *Een Delfshavensche kwajongen* geeft Louwerse de meeste informatie over de held. In de tussenliggende hoofdstukken vertelt hij veel over Pieters innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken.

Innerlijke eigenschappen

Voorbestemd om naar zee te gaan

In het eerste hoofdstuk vindt er een gevecht plaats tussen de jongens uit Delftshaven en Rotterdam. Pieter is een uitstekende vechtersbaas. Dat blijkt bijvoorbeeld uit dit citaat: 'Pieter, die nu niet langer vluchteling was; maar met de vuisten slagen uitdeelde, dat een Engelschman, bokser van beroep, het hem niet verbeterd zou hebben.' (p. 11). Zijn broer beaamt Pieters vechtkwaliteiten ook: '„(...) Piet is onze tiende man, en die telt er wel voor drie! (...)”' (p. 7). Ten slotte is het ook Pieter die de beslissende slag maakt in het gevecht (pp. 11-12) en hij krijgt dankzij dit gevecht onder zijn vrienden ook weer een heldenstatus. Op jonge leeftijd is Pieter dus al een goede vechter, een eigenschap die hem later op zee goed van pas zal komen. Hourihan (1997) noemt niet expliciet dat een held goed kan vechten, maar ze benoemt wel dat helden vaak erg sterk zijn. Deze eigenschap past dus wel enigszins in het patroon van heldenverhalen van Hourihan.

Daarnaast beschrijft Louwerse in het eerste hoofdstuk ook dat Pieter erg vrolijk is en geuzenliedjes zingt (p. 9). In andere hoofdstukken komt aan bod dat Pieter vol levensmoed naar zijn eerste scheepslessen gaat (p. 59) en dat hij het erg vindt dat hij gevangen zit en zijn hele leven waarschijnlijk op de Spaanse schepen zou moeten blijven, omdat 'het leven nog zooveel heerlijks had' voor hem (p. 81). Het zingen van geuzenliedjes is al een teken voor zijn nationalisme en de verteller noemt hem daarnaast meerdere keren een liefhebber van zijn vaderland (pp. 231, 234). De verteller beschrijft Pieter dus als levenslustig en vaderlandslievend. Beide eigenschappen noemt Hourihan (1997) niet, maar ik vermoed dat dit wel kenmerkend is voor een held uit de 17^e eeuw.

Verder is Pieters verlangen naar zee erg groot, wat hij zelf erg mooi uitlegt aan zijn moeder en vrouw in het volgende fragment:

‘„(...) Altijd en altijd klinkt daar eene stem in mijn binnenste: „Naar zee! Naar zee!” – Als ik slaap, dan droom ik van de zee! – Als ik waak, dan leef ik op de zee! – En de Heere vergeve mij de zonden, maar als ik in de kerk ben, hoe schoon en dierbaar Dominee Sprankhuysen dan ook preeken moge, het overkomt mij vaak, dat ik onder de preek aan zee denk. – In de tonen van het orgel broemt het: „Naar zee!” – Door de boomen ruischt de wind: „Naar zee!” – In alles, alles hoor ik: „Naar zee! Naar zee!” – Moeder, lieve, beste Moeder, goede Annetje, ik kan niet voortdurend aan den wal blijven, ik kàn het niet!” (pp. 229-230)

Op jonge leeftijd is Pieter al een vechtersbaas, zingt hij geuzenliedjes en verlangt hij naar de zee. Met zulke eigenschappen is hij haast voorbestemd om een zeeheld te worden.

Eerlijk, vroom en dapper

Eerlijkheid is een deugd waarvan de verteller benadrukt dat Pieter die bezit. Een voorbeeld hiervan is het fragment na het straatjongensgevecht. Pieter en zijn broers hebben gehavende kleding en ze verwachten dat ze straf krijgen van hun ouders. Pieter wil zijn ouders eerlijk vertellen wat er is gebeurd, maar zijn moeder verwijt hem dat hij zal liegen als hij mag vertellen wat er is gebeurd. Volgens haar liegt hij altijd, terwijl de verteller hierbij benadrukt dat hij nog nooit gelogen heeft:

Nog nooit had Pieter, om zich van straf vrij te pleiten, eene leugen verzonnen; altijd was hij rond en open voor de waarheid uitgekomen. Had niet zelfs buurvrouw, toen Piet aan Moeder alles vertelde van wat er op school gebeurd was, en zichzelf niet spaarde, vol verbazing de handen in elkander geslagen en uitgeroepen: „Brutaal als de deur van het rasp- en spinnenhuis! Hoe durft de gannef zoo iets vertellen?” (pp. 16-17)

Uiteindelijk geeft Pieters vader hem een kans en geeft Pieter een getrouw verslag van de gebeurtenissen (p. 18). Doordat zijn moeder hem vals beschuldigt van liegen en doordat zijn buurvrouw verbaasd was dat hij eerlijk durft te zijn over gebeurtenissen waar hij zonder twijfel straf voor zal krijgen wordt het voor de lezer nog duidelijker dat Pieter écht eerlijk is. De held heeft dus als positieve eigenschap dat hij eerlijk is. Eerlijkheid neemt een belangrijke rol in in *Een Delfshavensche Kwajongen*, omdat de verteller er meerdere keren op terugkomt.

De verteller vermeldt ook een paar keer hoe Pieter met het geloof omgaat. Zo hebben Pieter en zijn broers eerbied voor de Bijbel (p. 27), redt Pieter met gevaar voor eigen leven zijn Bijbel van het zinkende schip (p. 65) en zegt hij dat het leven in de hand van God is (p. 230). Deze korte benoemingen beschrijven samen dat hij een vrome jongen is. Godsdienstigheid noemt Hourihan (1997) niet als terugkerende eigenschap van een held.

Tijdens een brand trekt Pieter een nat zeil over een brandend huis waardoor hij heel Delfshaven redt. Deze gebeurtenis vindt plaats in hoofdstuk 3 en geeft hem al op jonge leeftijd een heldenstatus. Dit blijkt bijvoorbeeld uit hoe een van de personages hem omschrijft na zijn heldendaad: ‘„Een jongen om voor te knielen, man! Een jongen met een hart in het lijf, waarop Koningen trotsch zouden zijn, als

ze er zoo een bezaten!’” (p. 35). Een tweede situatie waarin hij zich moedig weet te gedragen is tijdens zijn slaventijd op een Spaans schip. Zijn leed weet hij goed te verbergen en hij laat niet merken dat de zweepslagen hem pijn doen, terwijl zijn vriend het uitgilt van de pijn (pp. 77-78). Door Pieter naast iemand te zetten die het tegenovergestelde reageert, lijkt hij nog moediger en sterker te zijn. Wanneer hij overlijdt, noemt de verteller hem meerdere keren een ‘dapperen Admiraal’ (p. 235). Andere eigenschappen die de verteller hem toeschrijft zijn dus dapperheid of moed en kracht.

Wraakzuchtig en ondeugend

Toch zet de verteller Piet Heyn niet als perfect neer. Hij vertelt namelijk ook over de wraakactie die Piet Heyn uitvoert bij de Spanjaarden en hoe hij daarin te ver gaat. Pieter zit ruim twee jaar op een Spaans schip waar hij als slaaf op de galeien roeit. Hij haat de beul daar zo erg dat hij hem alle mishandelingen betaald wil zetten wanneer hij hem tegenkomt. Aan de ene kant toont de verteller begrip voor Pieters daad, maar tegelijk keurt hij de daad ook af door het dramatische van de situatie breed uit te meten in vertellerscommentaar. Hier geef ik later een voorbeeld van. De verteller heeft deze gebeurtenis, die negatief is voor het beeld van de held, niet weggelaten. Hij voorziet de gebeurtenis wel van uitgebreid vertellerscommentaar om de onrechtvaardigheid en gruwelijkheid van de daad duidelijk te maken. Pieter kent immers ook haat en wraakzucht, twee negatieve eigenschappen die niet passen bij helden zoals Hourihan (1997) de veel terugkomende eigenschappen van helden omschreven heeft.

Pieter is als 14-jarige jongen erg ondeugend. Hij en zijn broers krijgen allerlei beschuldigingen naar hun hoofd geslingerd van bijvoorbeeld hun ouders en meester. Zo zouden ze bengels en schavuiten zijn (pp. 26-27). Als de ouders of meester over of tegen Pieter spreken, noemen ze hem “de bengel” (p. 30), “kwajongen” (p. 30), iemand die “voor galg en rad opgroeide” (p. 30), “een bengel, in heel Delftshaven, als een deugniet bekend” (p. 34), “dien rabauw” (p. 35) of “aartsdeugniet” (p. 35). Deze benamingen benadrukken zijn ondeugendheid. Op school heeft Pieter een kwajongensstreek uitgehaald toen de meester hem wilde straffen en uiteindelijk stuurde de meester hem van school (p. 5). Pieter en zijn vrienden vonden deze streek erg hilarisch en door deze daad heeft hij onder zijn vrienden al een heldenstatus verworven (p. 9). Ondeugendheid is dus een andere eigenschap die Louwerse aan Pieter toeschrijft.

Uiterlijke eigenschappen

In *Een Delfshavensche kwajongen* geeft de verteller in het eerste hoofdstuk een beknopte beschrijving van Pieters uiterlijk. Verder maakt hij in het boek af en toe nog een opmerking over Pieters uiterlijk. Wanneer Pieter voor het eerst ten tonele komt in het verhaal beschrijft de verteller hem als een grote, stoere jongen met gezonde volle, bruine wangen, glinsterende ogen en een opgeheven hoofd (p. 8). De verteller geeft aan dat het aan zijn uiterlijk te zien is dat hij nergens bang voor is, bijvoorbeeld aan zijn opgeheven hoofd (p. 8) en later in het verhaal noemt hij zijn brutale blik in de ogen (p. 53). Hij heeft een goede conditie, wat blijkt als de Rotterdamse jongens hem achterna zitten (p. 10). Ook heeft hij een sterke rug van alle lijfstraffen op het Spaanse schip (p. 15). Qua uiterlijk lijkt hij precies op zijn opa (p. 31). Waarschijnlijk wil zijn moeder daarom dat hij het beroep van zijn opa leert. Uit Pieters ogen spreekt ook zijn verlangen naar avontuur op zee, want zijn ogen beginnen te glinsteren ‘als twee kolen vuurs’ wanneer zijn vader over zijn geuzenavonturen vertelt (p. 31). Verder vermeldt de verteller nog dat Pieter lange, wilde haren heeft (p. 38). Zijn kapsel lijkt zelfs op ‘een’ haarbos als een leeuw’ (p. 93). In hoofdstuk 7 is Pieter 24 jaar en omschrijft de verteller hem als een ‘sterke, gezonde bul’ (p. 89). Hij is zo sterk door alle martelingen die hij als slaaf bij de Spanjaarden heeft moeten doorstaan en hij is in staat om het werk van drie of vier man in zijn eentje te doen (p. 89). De verteller heeft Pieter Heyn dus beschreven als een grote en sterke jongen. Dit is in overeenkomst met andere helden verhalen, waarin vaak de held groot en sterk is (Hourihan, 1997).

3.3 De verhaalhandeling

De verhaalhandeling in *Een Delfshavensche kwajongen* bestaat uit de gebeurtenissen rondom de held thuis en op zee. Pieter wint met zijn vrienden een vechtpartij van Rotterdamse jongens en hij redt Delfshaven van totale verwoesting door bij een brand een nat zeil over een brandend huis te trekken. Zijn oude meester biedt hem bijlessen en een baan op een schip aan. Op reis gebeuren er vele spannende dingen: een galeislavenbestaan, wraak op de Spaanse beul, een heftige storm, meerdere spectaculaire veroveringen (San Salvador, de Suikervloot en de Zilvervloot) en een strijd met de Duinkerker kapers. Tijdens de strijd met de Duinkerker kapers schiet een kaper hem in zijn schouder en overlijdt hij als een held op zee. De verhaalhandeling komt wat betreft de reizen sterk overeen met het vaste patroon voor de verhaalhandeling van heldenverhalen (Hourihan, 1997). Het vaste patroon van Hourihan betreft één reis, maar in *Een Delfshavensche kwajongen* beschrijft de verteller meerdere reizen.

De hoofdlijnen van de verhaalhandeling betreffen vooral veel heldendaden en heldhaftige gebeurtenissen. Toch bevat het verhaal ook veel huiselijke aspecten, wat niet voorkomt in het patroon dat Hourihan (1997) omschrijft. Er is sprake van een combinatie van heldenmoed en huiselijkheid. Na elke zeereis komt de held weer thuis en meerdere keren beschrijft de verteller het ontvangst en afscheid. De held moet namelijk zijn moeder en vrouw steeds thuis achterlaten. Voorbeelden van heldhaftige daden zijn dat Pieter Delfshaven redt van de ondergang bij een brand (hoofdstuk 2), dat Pieter de ontberingen tijdens zijn galeislavenbestaan doorstaat (hoofdstuk 6 en 7), dat Piet Heyn de zilvervloot verovert (hoofdstuk 20), dat Piet Heyn in gevecht gaat met de Duinkerker kapers en sneuvelt als een held (hoofdstuk 21). Voorbeelden van huiselijkheid zijn de beschrijving van hoe het er bij de familie Heyn aan toegaat tijdens onweer (hoofdstuk 2), dat Pieter en zijn vrienden praten over hun familie tijdens hun gevangenschap (hoofdstuk 7) en dat Pieter gezellig met zijn moeder en zijn vrouw in de woonkamer zit (hoofdstuk 21). Aan de hoofdstuknummers is te zien dat de helden- en huiselijkheidsaspecten door elkaar door het hele verhaal verwezen zitten. In de verhaalhandeling staan dus zowel het leven thuis als op zee centraal. Het maakt niet uit of de held thuis is of op zee, beide aspecten zijn steeds aanwezig. De huiselijke situaties zijn waarschijnlijk erg herkenbaar voor de jeugd en de heldendaden die hij thuis en op zee verricht zijn erg spannend en daarom aantrekkelijk om te lezen. Dit is in overeenstemming met Kloek en Mijnhardt (2001).

3.4 Relaties

In het analysemodel zijn de volgende relaties opgenomen: ouders, vrienden en reisgenoten, dieren en overige relaties. In *Een Delfshavensche kwajongen* geeft de verteller de meeste informatie over Pieters vrienden en reisgenoten en over zijn ouders en zijn vrouw. Dieren komen niet aan bod in het verhaal.

Vrienden en reisgenoten

Pieters twee jeugdvrienden Willem Adriaenszoon Blokmaker en Jan Dirkszoon helpen Pieter in het gevecht tegen de Rotterdamse kwajongens, onder wie Govert en Steven (hoofdstuk 1). Na het gevecht sluiten de Delfshavensche en Rotterdamse jongens vrede. Wanneer Pieter voor het eerst naar zee gaat, gaan Willem en Jan met hem mee (p. 64). Op de volgende reis die de verteller bespreekt, gaan zij weer samen en gaan Govert en Steven ook mee (p. 75). Jan en Govert overlijden tijdens het slavenbestaan (p. 82) en Steven overlijdt bij de verovering van San Salvador (pp. 174-176). Willem gaat nog op vele reizen met Pieter mee. Het is in overeenstemming met wat Hourihan (1997) schrijft, namelijk dat in de meeste heldenverhalen er altijd een paar vaste vrienden of reisgenoten bij de held in de buurt zijn.

Twee andere vrienden die van groot belang zijn, zijn Nelissen en Marten. Zij zijn ouder en meer ervaren dan Pieter en helpen hem in moeilijke situaties. Hourihan (1997) benoemt ook dat helden vaak een wijze man bij zich in de buurt hebben, die hen advies geeft. In het geval van Pieter is dat ook zo.

Nelissen heeft al eens in Algiers gevangen gezeten, dus hij weet precies hoe een slavenbestaan eruit ziet (p. 72). Wanneer Pieter en zijn vrienden gevangen zijn genomen door de Spanjaarden kan Pieter zijn vragen over de galeien aan Nelissen stellen (p. 81). Nelissen steunt Pieter wanneer hij zich moedeloos voelt (p. 83) en moedigt hem aan zijn Bijbel te gaan lezen om vertrouwen te houden (p. 84). Na deze reis is Pieter een tijd bij zijn ouders thuis en besluit hij op een oorlogsschip te gaan varen. Hij bezoekt dan Nelissen om te vragen of hij meegaat (p. 93). Op reis nemen ze wraak op de Spaanse beul, want ‘„(...) Samen geleden, samen afrekening houden! (...)”’ (p. 98).

Marten is vanaf hoofdstuk 10 aanwezig in het verhaal en zal tot aan het einde van Piets leven een belangrijke rol spelen. De verteller noemt Marten een ‘oude zeerob’ (p. 113). Hij is ervaren, want hij heeft al meerdere reizen naar het oosten gemaakt (p. 113). Marten raakt ook bevriend met Steven en Willem. Een week na de begrafenis bezoeken Marten en Willem het graf van Piet Heyn. Hierbij worden ze erg emotioneel en ten slotte nemen ze afscheid.

De held is aantrekkelijk gemaakt doordat hij omringd is door vrienden met wie hij interessante gesprekken kan voeren en met wie hij avonturen kan beleven. Door gesprekken tussen Pieter en Nelissen komt de lezer meer te weten over het galeislavenbestaan en in deze gesprekken toont Pieter zich even onwetend als de lezer waarschijnlijk zal zijn. Marten is in het verhaal degene die meerdere keren een positief oordeel geeft over Pieter en die met ideeën en plannen komt.

Familie: ouders en vrouw

Moeder, vader en zijn vrouw Annetje zijn ook erg belangrijk in Pieters leven. Zijn ouders zijn zowel in zijn jeugd als in zijn volwassen leven aanwezig en zijn vrouw alleen in zijn volwassen leven. Van deze drie personages is zijn moeder het belangrijkste, omdat de verteller steeds vertelt hoe zij op bepaald nieuws over haar zoon reageert.

Pieters moeder is erg streng en wil haar zoon behoeden voor een slechte toekomst (p. 14). In haar boosheid verwijt ze Pieter per ongeluk dat hij liegt en hierdoor komt het nog sterker naar voren dat hij een eerlijke jongen is (p. 16). Ze heeft veel verdriet om hoe haar zoon zich gedraagt, maar ze is er trots op dat hij niet liegt (p. 17). Haar zoon lijkt lichamelijk precies op haar vader (Pieters opa) en daarom houdt ze stiekem het meeste van Pieter (p. 31). Ze is alleen erg verdrietig dat haar zoon niet qua innerlijk ook op hem lijkt (p. 31). Ze hoopt dat haar zoon net als zijn opa timmerman zal worden en een rustig leven aan wal zal leiden, maar ze ziet wel in dat dit niet gaat gebeuren (p. 32). Ze vindt het zeeleven gevaarlijk (p. 32). Op een nacht droomt ze dat Pieter kapitein is op een oorlogsschip (p. 45). Het kost haar veel moeite om uiteindelijk toch toestemming te geven dat Pieter naar zee mag (p. 53). Het mag op voorwaarde dat hij lid wordt van ‘de Matroozen-troost’ (p. 60). Wanneer Pieter vertrekt probeert ze zich voor te doen als een strenge moeder, maar uiteindelijk breekt haar hart en komt haar emotionele kant tevoorschijn (p. 62). Wanneer hij vertrokken is, bidt ze voor hem (p. 64). Dit is de rol die moeder in zijn leven heeft voor hij naar zee gaat.

Op zee denkt hij meerdere keren aan haar en verwijst de verteller ook naar haar, bijvoorbeeld wanneer Pieter en Nelissen wraak genomen hebben op de Spaanse beul:

Doch zie, het was alsof op het eigen oogenblik Moeder Heyn hem terzijde trad en hem in het oor fluisterde: „Pieter, mijn jongen, de rekening was met den dood van Don Calliado immers al vereffend? Wat hadden die ongelukkige galeislaven u dan toch misdaan? Zeg, jongen?” (p. 106)

De verteller gebruikt Pieters moeder om een oordeel over de situatie te geven.

Pieters vader is tegenwoordig haringvisser, maar heeft in het verleden bij de watergeuzen gediend (p. 17). Hij is een watergeus in hart en nieren (p. 35) en de verteller noemt hem dan ook ‘de ruwe „zeebonk”’ (p. 27). De verteller gebruikt het spreekwoord ‘Het muist graag, wat van katten komt.’ (p. 56) wanneer het over Pieter en zijn vader gaat. Het woeste en het verlangen naar zee heeft Pieter van zijn vader. Wanneer Pieter naar zee gaat, gaat het met zijn vader lichamelijk steeds slechter (p. 108).

Pieters vrouw Annetje lijkt qua innerlijk en uiterlijk sprekend op Pieters moeder. Qua innerlijk is ze stil, vlijtig, zuinig en vroom net als zijn moeder en qua uiterlijk ziet hij in haar zijn moeder in een jongere versie terug (p. 108). Ze is ook goedgekeurd door Pieters moeder (p. 108) en Annetjes vader reageert verheugd wanneer Pieter hem vraagt of hij met Annetje mag trouwen (p. 109). Annetjes moeder laat Pieter beloven dat hij zo zuinig mogelijk leeft (p. 109).

In het tweede deel van het verhaal is Pieter steeds samen met Annetje en moeder als hij thuis is en laat de verteller zien hoe zij reageren wanneer hij weer naar zee gaat. In het laatste hoofdstuk vragen de mannen van de Compagnie hem bijvoorbeeld om tegen de Duinkerker kapers te gaan vechten en dan kijkt hij bij zijn beslissing expres niet naar zijn moeder en vrouw, omdat hij weet dat ze het er niet mee eens zijn dat hij gaat (pp. 228-229). Na zijn beslissing gaan de vrouwen naar een andere kamer, omdat ze niet willen dat het bezoek ziet dat ze huilen (p. 228). Vervolgens gaat Pieter met hen in discussie en legt hij uit dat hij wel bij hen wil blijven, maar dat hij niet aan wal kan blijven (pp. 229-230). Bij de dood van Pieter beschrijft de verteller hoe emotioneel zijn moeder en Annetje reageren (p. 235).

Voor Piet Heyn zijn zijn ouders en vrouw dus erg belangrijk en zij komen veel voor in het verhaal. Door steeds terug te keren naar huis en te vertellen hoe zijn moeder en vrouw ergens op reageren komt het huiselijke aan bod. Voor de jeugdige lezer is het herkenbaar om over deze personages te lezen.

3.5 Spanning verhogen

In *Een Delfshavensche kwajongen* heeft Louwerse verschillende technieken toegepast om de spanning in het verhaal verhogen. Veel voorkomende technieken zijn vooruitwijzingen, cliffhangers, informatiedosering, pauzes en veel gebruik van korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes. Ook het dreigend onheil komt veel terug bij vooruitwijzingen, cliffhangers en de vorm van vertellen.

Het verhaal bevat verschillende vooruitwijzingen naar de succesvolle toekomst van Pieter, de niet zo spoedige afloop van een reis, het wraak nemen op de Spaanse beul, het verwachten van een storm en naar dat het Piets laatste reis zal worden. Louwerse heeft de spanning in het verhaal verhoogd door veel vooruitwijzingen in te voegen. De lezer heeft door de vooruitwijzingen verwachtingen over wat er gaat gebeuren, maar weet nog niet precies wat er gaat gebeuren. De verhoogde spanning maakt het verhaal aantrekkelijk voor de jeugd.

Het verhaal bevat een paar cliffhangers, bijvoorbeeld dat de Spaanse galeien het Nederlandse schip tegenkomen waarop Pieter en zijn vrienden zitten die graag wraak willen nemen op de Spaanse beul. Door een hoofdstuk af te sluiten met een cliffhanger verhoogt de verteller de spanning, omdat de lezer nieuwsgierig raakt naar een nieuwe gebeurtenis. Als het hoofdstuk eindigt met naderende Spaanse galeischepen en de lezer weet dat Pieter en zijn vrienden wraak willen nemen, dan hangt er een gevecht in de lucht. De spanning is dan goed te voelen en de lezer wil dan doorlezen om te weten te komen hoe de wraakactie in zijn werk gaat en of het lukt.

Het verhaal bevat een aantal gevallen van informatiedosering waarbij de lezer meer weet dan het personage dat focaliseert. De lezer kijkt dan mee met een personage dat nog van niets weet. De persoon die focaliseert verandert meerdere keren tijdens de onweersbui en de brand: de bliksem slaat in en de bewoners en de nachtwakers weten nog van niets, het volk weet niet wie er plotseling op het dak klimt en het zeil probeert goed te leggen en Gerrit de Sluiswachter en zijn vrouw weten nog niet dat zijn kinderen in veiligheid zijn. De lezer weet wel al wat er aan de hand is en leest vol spanning door naar het moment waarop de personages erachter zullen komen en reageren. Ook is er sprake van dat de lezer meer informatie heeft dan de personages wanneer het om het Spaanse schip van de beul Don Calliado gaat. De lezer weet al dat hij verkeerde plannen heeft, maar de bemanning van het schip van Pieter weet dat nog niet. Een ander voorbeeld is dat Pieters ouders en broers het niets vinden dat hij geen geld verdient en de lezer Pieter volgt hoe hij erachter komt en daarna de ontwikkelingen

ziet tussen hem en zijn moeder. Zijn moeder weet dan nog niet dat hij het al weet, maar de lezer al wel, bijvoorbeeld wanneer Pieter gekozen is om de Duinkerker kapers te verjagen en er bezoek naar zijn huis komt. De lezer weet al waarom die mannen komen, maar Pieter en zijn moeder en vrouw weten nog van niets. De verteller heeft aan de lezer al meer informatie gegeven dan de personages in het verhaal hebben waardoor de spanning vergoot, want als lezer wil je dat de personages er ook achter komen.

Het verhaal bestaat enerzijds uit veel dialogen en anderzijds uit veel historische context verteld door een alwetende verteller. In de dialogen gebruikt de verteller relatief veel korte zinnen en de personages spreken vaak met uitroeptekens. In een aantal kritieke situaties spreekt de verteller de personages toe met uitroepen waardoor hij de spanning nog extra verhoogt en de situatie nog extra dramatisch maakt. In de onderstaande situatie brengen Pieter en zijn vrienden het galeischip van hun vijand de Spaanse beul Don Calliado tot zinken met als gevolg dat alle galeislaven verdrinken. Het schip laten zinken is eigenlijk niet nodig, want Don Calliado was al getroffen door een kogel. Louwerse heeft deze gebeurtenis wel opgenomen in zijn verhaal, al is het met een alwetende verteller die de personages toespreekt waardoor het voor de lezer duidelijk wordt dat dit geen goed voorbeeld is. Hieronder volgt een fragment van deze gebeurtenis.

Hoort, hoort, Pieter, Nelissen, Blokmaker! Hoort, mannen! Eens waart ge als zij! Als gij daar nog eens op die banken geklonken waart!

Erbarming! Erbarming! O, hebt gij dan een Don Calliado's hart? Een koud, ijskoud steenen hart soms, als de man uit het sprookje?

„Hebt uwe vijanden lief! Zegent hen, die u vloeken! Bidt voor hen, die u geweld aandoen!” Gij leest het in uw' Bijbel, die u, zooals gij zegt, zoo dierbaar is!

En die arme kaalhoofden zijn uwe vijanden niet eens! Zij haten u niet! Zij deden u nooit geweld aan!

Hebt medelijden, o, hebt medelijden! Slaat hunne ketenen stuk! Neemt ze op, die mannen! Draagt ze aan boord! Kleedt en voedt ze!

Harten van menschen, die u Christenen noemt, hebt lief, o, hebt lief! Redt, redt die armen! Eens waart gij als zij!

Te vergeefs! Men hoort niet. Het medelijden is doof. (pp. 105-106)

Het toespreken gaat nog veel langer door en daarin speelt de verteller nog meer op het schuldgevoel en medelijden van Pieter en zijn reisgenoten in door ze eraan te herinneren hoe de families van de verdrinkende slaven zullen reageren. Al met al heeft de verteller deze gebeurtenis breed uitgemeten door er een sensationele en dramatische scène van te maken. De vele uitroepen spelen op het lezersgevoel en de lezer zal wellicht hopen dat Pieter of een van zijn reisgenoten op de verteller reageert.

Zinnen met puntjes komen veel voor ter onderbreking en streepjes gebruikt Louwerse om een plotselinge verandering aan te geven. Net als de korte zinnen en uitroepen maken de puntjes en streepjes het verhaal levendiger en aantrekkelijk voor de lezer.

3.6 Voorlopige conclusie na analyse van *Een Delfshavensche kwajongen* (1879)

In dit hoofdstuk stond het historische jeugdboek *Een Delfshavensche kwajongen* centraal over het leven van Piet Heyn. Ik heb onderzocht hoe Louwerse in dit boek de held vormgeeft en hoe hij de held Pieter Heyn aantrekkelijk maakt voor de jeugd.

De lezer kan zich met Pieter identificeren, omdat het verhaal begint met gebeurtenissen uit de jeugd van Pieter. De held is dan 14 jaar oud en zal ongeveer de leeftijd hebben van de lezer voor wie dit boek bedoeld is. Het boek bestaat voor de helft uit een beschrijving van zijn jeugd en voor de helft uit een beschrijving van zijn volwassen leven, zodat de lezer eerst met de held als kind kan kennismaken en

zich met de held kan identificeren, omdat de held ongeveer dezelfde leeftijd heeft. De overgang van Pieters jeugd naar volwassen leven voert de verteller geleidelijk door. Zo maakt Louwerse Piet Heyn toegankelijk voor de jeugd. De bewerkingsstrategie van eerst de jeugd en daarna pas het volwassen leven van de held omschrijven onderscheidt Dasberg (1981) ook. Zij noemt niet dat het specifiek om twee ongeveer gelijke helften gaat. Wellicht heeft zij hierin geen patroon gevonden bij het bestuderen van een groot corpus aan historische jeugdboeken.

De verteller geeft uitgebreide beschrijvingen van het karakter en uiterlijk van de held waardoor de lezer een duidelijk beeld krijgt van wie de held is en hoe hij eruit ziet. De held beschrijft hij grotendeels positief en hij benoemt nastrevenswaardige eigenschappen. Toch benoemt hij ook twee negatieve eigenschappen, namelijk ondeugendheid en wraakzucht. Ondeugendheid zorgt voor herkenbaarheid voor de jeugd. Daarnaast is de verteller dicht bij de realiteit gebleven door ook de wraakzucht van de held te beschrijven. Het gaat weliswaar om een afschuwelijk situatie en de verteller keurt dit ook duidelijk af. Hiermee geeft de held ook een voorbeeld aan de lezer van hoe de lezer zich juist niet zou moeten gedragen. Het patroon dat Hourihan (1997) voor innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken vond was dat de verteller vrijwel alleen positieve eigenschappen en kenmerken van de held benoemt. In het geval van Piet Heyn hebben de twee negatieve eigenschappen een duidelijke functie: vergroten van de mogelijkheid om zich te kunnen identificeren met de held en een afschrikbeeld vormen van hoe je je niet moet gedragen.

De verhaalhandeling komt wat betreft de reizen sterk overeen met het patroon dat Hourihan (1997) schetst van de verhaalhandeling van een heldenverhaal. In *Een Delfshavensche Kwajongen* beschrijft Louwerse naast de reis en de heldendaden die hierbij centraal staan ook het huiselijke leven. Het aspect huiselijkheid is niet bij Hourihan (1997) terug te vinden, maar wel bij Kloek en Mijnhardt (2001), die beschrijven hoe een combinatie van huiselijkheid en heldenmoed kenmerkend is voor teksten uit de 19^e eeuw over helden. Aan de ene kant is de huiselijke situatie herkenbaar voor de jeugd en aan de andere kant zorgt de heldhaftige situatie op zee voor spanning. Beide aspecten zijn dus aantrekkelijk voor de lezer.

Wat betreft relaties zijn vrienden en familie erg belangrijk voor Pieter. Zijn moeder en vrouw komen veel terug in het verhaal en zijn vader dient als inspiratiebron. Door steeds naar zijn moeder te verwijzen komt ook steeds het huiselijke aspect terug. Zijn vrienden gaan met hem mee op avontuur op zee en er zijn (na elkaar) twee mannen die hem ondersteunen. Hourihan (1997) bevestigt het belang van vrienden en moeders in heldenverhalen. De vrouw van Pieter past niet in het beeld dat Hourihan (1997) schetst, want volgens haar laat de held zich in de meeste heldenverhalen niet in met vrouwen. Kloek en Mijnhardt (2001) beweren wel dat het gezin belangrijk is in 19^e-eeuwse heldenverhalen. In het geval van Pieter Heyn gaat het alleen om zijn vrouw, omdat hij geen kinderen heeft gekregen.

Technieken om de spanning te verhogen, zoals Parlevliet (2009) die onderscheidt, past Louwerse veelvuldig toe in het verhaal. Hieronder vallen vooruitwijzingen, cliffhangers, dreigend onheil, informatiedosering (de lezer weet meer dan de personages), korte zinnen, uitroepen en veel streepjes en puntjes. Hiermee verhoogt Louwerse de levendigheid van het verhaal en maakt hij het verhaal aantrekkelijker voor kinderen om te lezen. Het verhaal bevat vooruitwijzingen naar de succesvolle toekomst van de held, de afloop van een reis, het wraak nemen op de Spaanse beul en naderende stormen. Het wraak nemen op de Spaanse beul bevat ook een cliffhanger, namelijk dat het hoofdstuk eindigt met de naderende galeischeppen. De lezer al weet dat ze wraak gaan nemen door de eerdere vooruitwijzingen. In het verhaal komen meerdere fragmenten voor waarin de lezer meer weet dan de persoon die focaliseert. Tijdens de onweersbui in het begin van het boek komt dit meerdere keren voor en dit verhoogt de spanning nog extra in de al spannende situatie. De verteller benadrukt ook dat een onweersbui destijds erg gevaarlijk was. Ook in het fragment waarin de wraak op de Spaanse beul aan bod komt, verhoogt de verteller de spanning door de personages aan te spreken in de hoop dat ze luisteren en hij de vreselijke daad kan voorkomen. Omdat Louwerse verschillende technieken toepast

in dit fragment en hij vaak van focalisatie wisselt tijdens de onweersbui zijn dit de twee spannendste gebeurtenissen in het verhaal. Niet toevallig zijn deze twee gebeurtenissen ook bepalend voor het beeld dat de lezer van de held krijgt. Door de wraak krijgt de lezer een negatief beeld van de held en door de onweersbui juist een positief beeld.

Met deze analyseresultaten kan ik de onderzoeksvraag beantwoorden voor *Een Delfshavensche Kwajongen*. De vraag is hoe Louwerse de held, Pieter Heyn, heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Louwerse beschrijft Pieter Heyn met positieve eigenschappen en uiterlijke kenmerken en benoemt ook twee negatieve eigenschappen. Ondeugendheid als kind brengt voor de lezer veel herkenbare en vermakelijke situaties met zich mee en hierdoor kan de lezer zich beter met de held identificeren. Door Pieters wraakzucht te beschrijven geeft Louwerse een afschrikbeeld van hoe de lezer zich niet zou moeten gedragen. Het is niet gebruikelijk voor een heldenverhaal dat een schrijver negatieve aspecten van een held beschrijft en al helemaal niet dat hij dit zo gedetailleerd doet. Louwerse beschrijft de held in al zijn glorie op zee en als man die gezellig met zijn moeder en vrouw op de bank zit te kletsen. Daarnaast heeft Pieter een vriend, Marten, die hem helpt en bijstaat. Louwerse heeft de spanningstechnieken vooral toegepast rondom twee belangrijke gebeurtenissen waarin enerzijds de positieve kant van de held uitvergroot wordt en hij anderzijds de minder positieve kant beschrijft. De lezer krijgt in dit boek een compleet beeld van de held doordat Louwerse zowel zijn positieve als negatieve eigenschappen belicht. Daarbij zijn Pieters positieve eigenschappen bedoeld om als lezer zelf na te streven.

4. Analyse van *Bestevaêr Tromp* (1875)

In het historische jeugdboek *Bestevaêr Tromp* (1875) beschrijft Pieter Louwerse het leven van Maarten Harpertsz. Tromp (±1598-1653), door Louwerse 'Marten' genoemd (zie Bijlage 3 voor een samenvatting van het boek). In 21 hoofdstukken volgt het levensverhaal van Tromp, maar ook dat van diens beste vrienden van vroeger Huib Goriszoon en Witte Cornelisz. de With (1599-1658). Louwerse beschrijft zowel hun jeugd als hun volwassen leven. Tevens spelen Piet Heyn (1577-1629), Jacob van Heemskerk (1567-1607) en Michiel de Ruyter (1607-1676) ook een rol in het verhaal. De lezer maakt hen alleen als volwassen held mee.

4.1 De hoofdpersoon

Huib is de hoofdpersoon van *Bestevaêr Tromp*, maar Marten Tromp is de held die centraal staat. Het verhaal begint wanneer Huib vijftig jaar oud is en aan de veertienjarige Jonge Kees het levensverhaal van hun kapitein Marten Tromp vertelt (1650). Dit verhaal beslaat 13 van de 21 hoofdstukken en daarin vertelt Huib over zichzelf, Marten en Witte de With vanaf 1606 tot 1650. Daarna vertelt de verteller wat Huib, Marten en Witte tijdens de rest van hun leven meemaken. In hoofdstuk 20 sneuvelt Marten (1653). In het laatste hoofdstuk woont Huib bij Jonge Kees en zijn vrouw Jaantje (1667). De verteller geeft vervolgens een samenvatting van wat er met Huib gebeurd is tussen 1653 en 1667. Huib heeft onder andere de dood van Witte (1658) meegemaakt. Het verhaal eindigt met een beschrijving van een huiselijke situatie bij Jonge Kees. Huib drukt de gasten op het hart dat ze Bestevaêr Tromp nooit mogen vergeten.

Er viel me een verandering op in de naam van Tromp en De With. In hoofdstuk 2 tot en met 8 bespreekt Huib de jeugd van hemzelf, Tromp en De With. Hij noemt Tromp dan Marten en De With Witte of Kregel Mennonietje (Wittes scheldnaam). Vanaf hoofdstuk 9 bespreekt Huib zijn leven als hij volwassen is en Tromp en De With zijn ook volwassen. Huib noemt Tromp dan Marten Harpertszoon Tromp, Tromp of kapitein/admiraal Tromp. Soms noemt hij Tromp nog Marten als hij over hun gesprekken samen vertelt en een enkele keer noemt hij hem 'onzen Marten' (p. 114). Vanaf hoofdstuk 13 komt de benaming Bestevâer Tromp ook vaker voor. De verteller, die vanaf hoofdstuk 14 het verhaal vertelt, gebruikt net als Huib de volwassen benamingen voor Tromp, omdat hij ook vertelt over de volwassen Tromp. Huib noemt Tromp nog een enkele keer bij zijn voornaam, bijvoorbeeld als Huib met De With praat (p. 192) en als Marten gesneuveld is (p. 202). Opvallend is dat de verteller en Huib De With veel vaker, ook als hij volwassen is, bij zijn voornaam noemen. Ze wisselen dit af met zijn volledige naam en alleen zijn achternaam. Een enkele keer gebruiken ze Wittes scheldnaam Kregel Mennonietje, bijvoorbeeld als Huib en Marten over De With praten. Eén keer noemt De With zichzelf per ongeluk Kregel Mennonietje en dan komen er allerlei herinneringen aan vroeger naar boven (p. 146). Een enkele keer noemt Huib hem ook 'onzen Witte' wanneer hij over De With vertelt (p. 120).

De helden die de lezer alleen als volwassen held leert kennen, noemen de verteller en de personages alleen bij hun volledige naam, voor- en achternaam of achternaam, bijvoorbeeld Pieter Pieterszoon Hein, Michiel de Ruyter en Van Heemskerk. Eén keer noemt de verteller De Ruyter Vlissinger Michiel (p. 157). De personages en de verteller noemen Huib het hele verhaal Huib of Huib van Maerlant. 'Huib' komt vaker voor dan zijn volledige naam.

Aan het begin van het verhaal heeft Louwerse de held vormgegeven als negenjarige jongen met wie de lezer zich kan identificeren. De held is iemand die buiten vechtpartijtjes houdt en zich in de nesten werkt. Huib en Marten zijn hier nog gelijk, hoewel er al een duidelijk standsverschil zichtbaar is. Huibs moeder wil geen geld aannemen van Martens moeder, ook al zijn ze arm. Martens vader is Cornelis Harpertszoon Tromp, een vooraanstaande kapitein, dus het gezin Tromp heeft het goed. Tot en met hoofdstuk 8 beschrijft Huib zijn jeugd en Martens jeugd op het schip, waarbij ze elkaar steeds weer uit het oog verliezen en weer samenkomen. Zodra ze op het schip zijn worden de verschillen tussen hen steeds groter. Tussen hoofdstuk 8 en 9 zit een gat in de tijd. In de tussentijd zijn de personages

volwassen geworden, want vanaf hoofdstuk 9 zijn de personages volwassen.

Louwerse heeft de bewerkingsstrategie 'onbekende uit de omgeving van de held als hoofdpersoon' toegepast. De onbekende Huib is namelijk de hoofdpersoon van het verhaal over held Marten Tromp. Dit is een van de drie bewerkingsstrategieën die Dasberg (1981) noemt. De tweede bewerkingsstrategie die Louwerse heeft toegepast is om eerst de jeugd van de held te beschrijven en daarna pas diens volwassen leven. Louwerse maakt daarnaast ook nog een combinatie tussen deze twee bewerkingsstrategieën. De onbekende hoofdpersoon, Huib, is namelijk de verteller van het verhaal over de jeugd van Marten en hij was tevens zelf ook als personage bij de jeugd van Marten aanwezig. De alwetende verteller manifesteert zich in dit deel van het verhaal nauwelijks. Een aanvulling op Dasberg is dat de onbekende uit de omgeving van de held ook de verteller kan zijn van de jeugd van de held.

4.2 Omschrijving van de held

Gedurende het hele boek krijgt de lezer informatie over het innerlijk van de held. Over het uiterlijk komt hij weinig te weten. De meeste informatie krijgt hij door wat Huib zegt dat andere personages en hijzelf over de helden gezegd hebben. In het boek komen twee helden voor, Marten Tromp en Witte de With, die Louwerse uitgebreid vormgeeft, omdat hij hun gehele leven beschrijft, en drie helden, Piet Hein, Jacob van Heemskerck en Michiel de Ruyter, van wie Louwerse alleen kort beschrijft hoe ze als volwassen held zijn.

1. Marten Tromp

Innerlijke eigenschappen

Als kind was hij een kwajongen (p. 16), maar toch is hij volgens Huib '„(...) door en door goed, als een kalf, (...)” en een '„(...) „Goedzak”' (p. 17). Huib beschrijft slechts één vechtpartij tussen de jongens uitvoerig. Hierbij spelen ze een zeeslag na. Verder komt de lezer weinig van Martens jeugd in Den Briel te weten. Op basis van wat ik heb gelezen, vind ik het niet duidelijk dat Tromp een kwajongen was, terwijl Huib wel stelt dat Tromp dat was als kind (p. 16).

Leiderschap

Marten heeft onder zijn jeugdvrienden de leiding: hij is haantje de voorste bij het pesten van Witte (p. 16), hij is degene die met nieuws komt, omdat hij dat thuis van zijn vader kapitein Tromp heeft gehoord (p. 20), hij geeft een bevel, waar de anderen naar luisteren (pp. 21-22), hij komt met een voorstel waardoor Huib toch kan meedoen met hun spel (p. 22), hij is de eerste die zichzelf van de touwen bevrijdt tijdens hun gevangenschap en hij kan zo de anderen helpen los te komen (p. 78).

Als volwassene is hij ook een leider. Huib vergelijkt Tromp met een schoolmeester en hij vergelijkt leren oorlog te voeren met leren schrijven (p. 112). Volgens Huib was Tromp beter dan een schoolmeester in iets te leren aan zijn leerlingen, in het geval van Tromp waren het kapiteins. Voor zijn matrozen is hij ook een leider, want volgens Huib zal hij zijn matrozen altijd voorgaan in de strijd (p. 130). Volgens de verteller is Tromp streng wanneer dat nodig is (p. 141).

Marten is dus van jongs af aan al een leider. Dit wijst vooruit naar dat hij later leider van een vloot zal zijn. Als leider van de vloot gaat hij zijn mannen voor in de strijd en leert hij zijn mannen hoe ze oorlog moeten voeren. Hourihan (1997) noemt leiderschap niet als een veel voorkomende eigenschap van helden, maar ze noemt wel dat helden vaak actief zijn. Iemand die actief is, kan ook initiatief nemen en dat past weer wel bij hoe de verteller Tromp omschrijft. Tromp doet bijvoorbeeld als kind een voorstel zodat Huib kan meedoen met het spel (p. 22) of hij gaat als volwassene zijn matrozen voor in de strijd (p. 130). Volgens de verteller is hij dus gedurende zijn hele leven een leider.

Dapper en moedig

Op het schip toont Marten hoe dapper hij is en hij spreekt ook voor Huib. Hij zegt: ‘„(...) Wij zijn Brielsche jongens, en voor geen geruchtje vervaard. Lafaards zijn wij in geen geval, Schipper, en daarom zullen wij ons niet verschuilen, maar medewerken zoo goed we kunnen.”’ (p. 49). Daarnaast prijst Huib ook Martens dapperheid en heldenmoed. De Duinkerkers hebben twintig schepen en de Hollanders hebben slechts twaalf schepen. Huib zegt over admiraal Tromp het volgende:

„(...) doch de Admiraal was de man niet om het nu op een loopen te zetten, en daarom pakte hij ze maar dadelijk aan, en hij deed dit zóó knap, dat de vijand na twee schepen en zestienhonderd man verloren te hebben, het hazepad koos. (...)” (p. 103)

Dit gedrag belonen ‘de Heeren Staten’ dan ook met een gouden ketting en de Franse Koning geeft hem de orde van Sint-Michiel (p. 103). Dit laat zien dat niet alleen Huib Tromp dapper en moedig vindt, maar dat vooraanstaande personen dit ook vinden, omdat Tromp een grote beloning krijgt.

Een ander voorbeeld heeft dezelfde vorm als het bovenstaande fragment. De verteller noemt net als Huib eerst wat Tromp niet heeft gedaan om vervolgens te vertellen hoe hij zich wel gedragen heeft, om zo een contrast tussen goed en slecht aan te brengen. De verteller vertelt dat de strijd erg spannend was en dat gelukkig Johan Evertsen op tijd Tromp te hulp kwam, anders hadden Tromp en zijn bemanning zich gevangen moeten laten nemen, maar ‘dat deed een man als Tromp niet’ (p. 159). Tromp doet alles voor de eer van zijn vaderland en vecht door tot het bittere einde.

De verteller vergelijkt Tromp ook meerdere keren met de vijand en met andere zeehelden, zoals in het onderstaande voorbeeld.

(...) want het is bijna nog de vraag wanneer Tromp in dezen vreeselijken slag het grootst was, toen hij twee dagen lang tegen een’ overmachtigen vijand standhield, of toen hij aan den avond van den derden dag, bijna zonder kruit of lood vechtend terugtrok.

Deze aftocht van Tromp, hoewel minder genoemd, is misschien even grootsch, als de beroemde aftocht van de Ruyter, dertien jaar later. (p. 176)

Na elke zeeslag is het de vraag of Tromp of de vijand gewonnen heeft en wie van de twee zich dapperder en moediger dan de ander heeft gedragen. Uit bovenstaand fragment blijkt dat de vijand zeer machtig was, maar Tromp heeft met gebrek aan kruit of lood teruggevochten, dus men kan concluderen dat hij zeer dapper is geweest. De verteller vergelijkt Tromp ook met andere zeehelden. Vooral De Ruyter neemt hij hierbij vaak als voorbeeld. Uit bovenstaand fragment maak ik op dat De Ruyter beroemder is dan Tromp, maar dat de verteller duidelijk maakt dat Tromp niet onder doet voor De Ruyter.

Zowel Huib als de verteller beschrijven Tromp als een dappere en moedige man. Daarbij vertelt Huib dat Tromp als kind op zijn eerste zeereis tijdens zijn eerste zeegevecht al dapper wilde meevechten en vergelijkt de verteller Tromp met andere zeehelden in dapperheid en moed. Bij deze vergelijking komt Tromps dapperheid en moed altijd positief uit.

Ambitieuze en leergierig

Als kind thuis in Den Briel heeft Marten net als de andere jongens weleens strafwerk, maar hij laat het stiekem door de buurjongen maken (p. 20). Sinds hij aan boord is bij een schip werkt hij hard voor school. Hij gebruikt zijn vrije halfjaar tussen twee zeereizen in om weer naar school te gaan (p. 63). Wanneer Marten terugkomt van school is hij erg enthousiast de rekenlessen die hij gehad heeft (p. 64). Hij doet extra zijn best op school, omdat schipper Piet Heyn tegen hem heeft gezegd dat hij minstens kapitein kan worden als hij veel leert (p. 63). Hij is ambitieus, want hij wil graag kapitein

worden. Dit komt terug wanneer Admiraal van Heemskerck is overleden. Marten zegt dan tegen zijn vader dat hij graag de opvolger van Van Heemskercks wil worden (p. 61). Uiteindelijk wordt hij luitenant-admiraal en heeft hij zijn ambities waargemaakt (p. 71). Dankzij leermeester Piet Hein heeft Marten dit kunnen bereiken (pp. 85-86). Hij heeft zijn functie niet zomaar in zijn schoot geworpen gekregen. Hij zegt zelf dat hij heel wat heeft moeten doen en moeten doorstaan om zover te komen (p. 86).

Als kind is Marten ambitieus en leergierig, terwijl hij voor zijn eerste zeereis nog niet zo leergierig is. Zodra hij naar zee gaat, wil hij alles leren en werkt hij hard aan zijn toekomst. Hierdoor bereikt hij uiteindelijk zijn doel: luitenant-admiraal worden net zoals Jacob van Heemskerck. Hourihan (1997) noemt ambitieus en leergierig niet als veel terugkomende eigenschappen bij helden. Wel noemt ze dat de held actief is en een groot doorzettingsvermogen heeft. Zeker doordat Marten zegt dat hij zijn functie niet zomaar in zijn schoot geworpen heeft gekregen wordt duidelijk dat hij er hard voor heeft moeten werken om te komen waar hij op dat moment is. Hiervoor heeft hij een groot doorzettingsvermogen nodig. Ambitieuze en leergierig zijn passen bij het hebben van een groot doorzettingsvermogen, hoewel Huib dit niet expliciet noemt in de omschrijving van de held.

Beheerst

Tromp is op verschillende manieren beheerst. Ten eerste is hij beheerst met geld. Huib prijst zijn zuinigheid (p. 97). Tromp heeft zijn geld nooit over de balk gegooid en hij leeft heel eenvoudig. Hieraan voegt hij nog toe dat hij ook weer niet gierig is. Ten tweede kan Tromp zichzelf beheersen als hij spreekt. Hij spreekt heel bedaard met andere personen (in tegenstelling tot de driftige Witte de With) (p. 106). Ten slotte beheerst hij zich de vijand aan te vallen, omdat hij beloofd heeft zich aan de regels te houden die voorschrijven dat hij niet mag aanvallen (p. 136). Dit komt het best tot uitdrukking bij het begin van de Eerste Engelse Zeeoorlog. Hij heeft het bevel gekregen om niet aan te vallen. Tromp probeert niets uit te lokken en strijkt netjes de Engelse vlag zoals de Engelsen van alle schepen verlangen. De Engelse bevelhebber van de vloot Blake wist dat de Nederlandse vloot niet zomaar in de buurt van Engeland voer en hij duldde niet dat Tromp hem achtervolgde. Daarom schoot hij drie kanonskogels naar Tromp. Tromp bleef bedaard, ook al wilde hij terugschieten, maar hij deed dat niet gezien het bevel niet te schieten. Met dit verhaal wil Huib duidelijk maken dat het onterecht is dat men Tromp beschuldigde van het uitlokken van de Eerste Engelse Zeeoorlog.

De vertellers schrijven Tromp de eigenschap 'beheerstheid' toe door hem met andere personages, zoals Huib en Witte te vergelijken, en met het doel om beschuldigingen onjuist te verklaren, zoals het beginnen van de Eerste Engelse Zeeoorlog. Beheersing kan de lezer zien als een positieve eigenschap, aangezien niet beheerst zijn voor Huib en Witte, twee onbeheerste personages, negatieve gevolgen heeft. Deze eigenschap noemt Hourihan (1997) niet als terugkerende eigenschap bij helden, maar ze noemt wel dat de held zich volwassen gedraagt. Huib is onbeheerst, want hij smijt geld over de balk en Witte is onbeheerst, want hij is erg driftig. Dit is natuurlijk erg onvolwassen gedrag, vandaar dat Tromp die juist wel beheerst is, als volwassen gezien kan worden vergeleken met de twee personages die onbeheerst zijn.

Structurele verliezer

Het volk, de Staten-Generaal en de Admiraliteit zien Tromp als een structurele verliezer, omdat hij hun verwachtingen niet waarmaakt (pp. 145-146). Volgens hen heeft hij een mooie vloot ter beschikking waarvan iedereen grote verwachtingen had, maar hij brengt alleen maar verliezen (p. 145). Ze verwijten hem dat hij de Engelse Zeeoorlog is begonnen, dat hij denkt alle wijsheid in pacht te hebben en dat hij expres verliest, omdat hij aan de kant van Oranje zou staan (p. 146). Uiteindelijk roept de admiraliteit Tromp ter verantwoording en blijkt hij onschuldig, maar ze besluiten toch om een andere

admiraal te nemen om het ontevreden volk gerust te stellen (p. 146). De kapitein van Huibs schip concludeert dat men alle ongelukjes en tegenspoed van de afgelopen tijd aan Tromp toeschrijft (p. 149). De verteller gaat na al deze kritieken in op hoe Tromp, die niet meer naar zee wil vanwege de onverdiende beschuldigingen, toch besluit voor zijn vaderland weer de zee op te gaan (p. 155). Het vergroot juist zijn eer als hij de vaderlandse belangen boven zijn eigen belangen verkiest (p. 155).

Veel mensen vinden dat Tromp veel minder gedaan heeft voor het vaderland dan Michiel de Ruyter (p. 211). Huib eindigt daarom altijd zijn verhalen met te zeggen dat Tromp net zo goed is als De Ruyter. Tromp wilde immers dezelfde tocht maken als die De Ruyter beroemd maakte, maar Tromp had er de middelen niet voor (p. 211). Het boek eindigt met Huibs uitspraak: ‘„(...) schreeuwt je kelen heesch voor den grooten Admiraal de Ruyter, maar vergeet toch ook nooit mijn’ B E S T E V A Ê R T R O M P !”’ (p. 212). Om nog extra nadruk op Tromp te leggen, heeft Louwerse gebruik gemaakt van spatiëring.

De eigenschap dat Tromp een structurele verliezer zou zijn, overkoepelt alle kritiek die Tromp gedurende zijn leven kreeg. De verteller beschrijft deze kritiek en de reacties van Tromp en schetst daarmee het complete plaatje van Tromp. De verteller vertelt eerst wat de kritiek op Tromp is om vervolgens te vertellen dat hij ondanks de valse beschuldigingen besloot om zijn vaderland weer te dienen, waardoor de negatieve eigenschap een positieve uitwerking heeft. Bovendien is het verliezen geen negatieve eigenschap van Tromp volgens de verteller, maar schrijven anderen hem onterecht deze eigenschap toe. Hourihan (1997) noemt niet dat de verteller ingaat op (onterechte) kritiek op de held. Wellicht omdat Louwerse een heldenverhaal schrijft dat op de waarheid gebaseerd is, past het bij het genre om de opinies rondom de held te beschrijven. Hourihan heeft dit niet genoemd in het patroon van heldenverhalen dat zij gevonden heeft.

Uiterlijke kenmerken

Zowel Huib als de verteller noemen geen uiterlijke kenmerken van Marten Tromp. Dit is opmerkelijk. De lezer zal weten dat Tromp een jonge, blanke, Europese en mannelijke held was, maar dit noemt Louwerse nergens. In de eerste helft van het boek is Huib de verteller en vertelt hij aan Jonge Kees over het leven van Marten Tromp. Jonge Kees kent de held al, want Marten is ook bij hen aan boord. Wellicht benoemd Huib daarom geen uiterlijke kenmerken. Toch weet de lezer niet hoe Tromp eruit ziet. Huib en de alwetende verteller geven wel uiterlijke kenmerken van de andere helden in het verhaal, dus het is opmerkelijk dat ze niets vertellen over de held die centraal staat in dit boek.

2. Witte Corneliszoon de With

Innerlijke eigenschappen

Lichtgeraakt en driftig

Witte is 7 jaar oud wanneer het verhaal begint. De kinderen uit het dorp vinden hem ‘„(...) kwarrig en kregel (...)”’ en zijn ouders zijn doopsgezinden, ook wel mennonieten. Daarom geven de kinderen hem de bijnaam ‘Kregel Mennonietje’ (p. 16). Hij is snel boos, vandaar zijn bijnaam en hij heeft snel ruzie met anderen (p. 63). Als volwassene ligt hij nog steeds met iedereen overhoop (p. 8). Op het schip als hij volwassen is hoort Huib hem meerdere keren driftig met zijn degen over het dek heen stampen (p. 120). Ook knarst hij van kwaadheid op zijn tanden (p. 120). Een verteller noemt Witte ‘een’ wildeman van een’ Admiraal’ (p. 121).

Vanwege het geloof van zijn ouders mag hij geen geweld gebruiken of schelden (p. 16). Hij vindt het niet leuk dat hij niet mee kan doen met zijn vrienden (p. 25), die wel mogen vechten en naar zee gaan. Omdat Witte zichzelf niet mag verdedigen, is hij vaak het slachtoffer van plagerijen en krijgt hij van alles de schuld (p. 27). Uiteindelijk heeft Witte zichzelf stiekem laten dopen waardoor hij mag vechten (p. 80). Als hij dan als eenmaal mag vechten en schelden dan blinkt hij daar ook in uit: ‘„(...) Een ruw man, dat is hij, door en door! Vloeken, razen, kijken en schelden, dat kan hij, als de beste

Scheveningster, die naar Den Haag loopt. Maar vechten kan hij ook, en bang-zijn is een woord, dat hij niet en kent. (...)” (p. 8). Zijn driftige aard komt dus ook tot uitdrukking in zijn spreken. Meerdere keren noemen personages of de verteller hem een driftige spreker (p. 106).

Wanneer De With volwassen is, is zijn opvliegendheid nog steeds zijn zwaktepunt. Hij smijt bijvoorbeeld zijn pluimhoed op het dek en stampet met zijn degen ‘alsof hij door de planken heen wilde’ (p. 189). De heren dragen hem dan ook op om zijn woede te beheersen (p. 150). Dit lukt hem soms, maar dan kost het hem wel veel kracht, want hij zou het liefste de oproermakers met zijn degen te lijf gaan (p. 150).

Met De Withs lichtgeraaktheid en drift is hij het tegenbeeld van de beheerste Tromp. Hij heeft deze eigenschap al van kinds af aan. De With past hiermee niet in het patroon dat Hourihan (1997) schetst van de gemiddelde held, omdat lichtgeraaktheid en drift negatieve eigenschappen zijn. Witte is niet de belangrijkste held van het verhaal. Louwerse voert Witte op om Tromp met iemand te kunnen vergelijken waardoor Tromp beter uit de verf komt en dat kan perfect met Witte die bekend staat om zijn lichtgeraaktheid en drift.

Ambitieuze en leergierig

Witte verlangt op jonge leeftijd al naar zee, maar zijn moeder heeft bepaald dat hij later lijndraaier moet worden (p. 24). Hij is erg ambitieus. Hij wil graag naar zee en als dat kan, dan wil hij graag admiraal worden (p. 38). Hij weet dat hij daarvoor nog heel veel moet leren (p. 38). In het vrije halfjaar dat Huib en Marten hebben, gaat Marten terug naar Den Briel en ziet hij hoe het met Witte gaat. Aan Huib vertelt hij wanneer hij weer terug is aan boord dat Witte braaf naar school gaat en een slimme leerling is (p. 63).

Vergeleken met Marten en Huib was Witte een brave leerling op de basisschool. Marten werd leergierig zodra hij op zee was, terwijl dat Huib altijd ontbroken heeft. Huib is dan ook geen held en Witte wel. In tegenstelling tot Huib maakt Witte zijn ambities waar. Louwerse gebruikt Witte om hem te vergelijken met hoofdpersoon Huib en daaraan samen met Tromps ambitie en leergierigheid een les voor de lezer te koppelen.

Dapper, moedig en fanatiek

Witte is een vice-admiraal die iedereen recht in het gezicht durft te zeggen wat hij vindt en hij durft zijn vijanden recht in hun ogen te kijken (p. 7). Daarnaast merkt de verteller op dat hij zijn vaderland tot aan zijn dood trouw blijft, waarbij hij de zin uit het Wilhelmus aanhaalt ‘(...) het Vaderlandt ghetrouwe tot in den doed, (...)’ (p. 8). Bovendien is hij ook nog eens de dapperste man van de hele vloot (p. 8). Dat blijkt duidelijk uit ‘En wie beweerde dat deze geen’ moed had! Was er één op de vloot, die durfde, wat hij waagde te doen? Had hij zijn Vaderland niet boven alles lief?’ (p. 147). Naast dat hij moedig is en veel durft, heeft hij ook zijn vaderland lief.

Als kind verlangt Witte er al naar om bevelhebber van de vloot te worden en hij is erg fanatiek bezig met het verwezenlijken van het doel. Als hij dan eindelijk zijn droompositie heeft behaald, zegt de verteller over Witte:

(...) de man, die geene vrees kende, die goed en bloed voor het Vaderland veil had, die, al had hij tien levens, ook tien levens zou willen opofferen om zijn Land groot te maken, zag den stouten wensch van zijne jeugd vervuld. Hij was: Bevelhebber der vloot! Aan zijne brandende eerezucht was voldaan, en hij zou toonen, dat het geene lafheid was geweest, welke hem Brazilië had doen verlaten. (pp. 147-148)

Hieruit blijkt dat hij bereid is zijn leven op te offeren voor het vaderland. Ook is hij eerezuchtig en hierdoor heeft hij bereikt wat hij wilde bereiken. De verteller refereert ook nog aan de gebeurtenis dat

Witte Brazilië moest verlaten en benadrukt hierbij dat er geen sprake van lafheid was. Daarnaast noemt de verteller nog zijn 'leeuwenmoed' waarmee Witte tegen de Engelse vijand strijdt (p. 151).

Witte is erg fanatiek en dat blijkt uit het volgende fragment:

Eer de vijand nog één schot gedaan had, was Witte al aan den slag. Hij liet zijne kogels vliegen, als een bakker, die op Sint Silvester pepernoten te grabbelen gooit. Maar wij deden voor hem niet onder, dat verzeke ik je. (p. 106)

Huib vergelijkt zichzelf en de rest van de bemanning met Witte en blijkbaar zegt het heel wat als je even fanatiek bent als Witte. Ook mag hij tijdens de reis in 1645 zo hardhandig optreden als hij wil en hoeft hij geen tol te betalen (p. 120). Huib noemt dit 'een kolfje naar Witte's hand.' (p. 120).

Witte was dus blijkbaar volgens Huib en de verteller al zeer dapper, moedig en fanatiek tijdens zijn leven. Dit zijn de perfecte kenmerken voor een held. Passend bij een typische held is de heldendood en ook Witte stierf een heldendood. De verteller zegt dat Witte zich niet wilde overgeven toen hij zwaar gewond op het dek lag (p. 208). Terwijl hij stervende was, stak hij zijn degen nog omhoog en gaf hij nog bevelen (p. 208). Hij stierf toen zijn kracht het opgaf en Huib sloot hem de ogen (p. 208). De verteller vat nog kort samen wie Witte was: een dappere man (p. 209). Hij werd in de Grote Kerk in Rotterdam begraven en kreeg op kosten van de staat een praalgraf (p. 209). Huib en de alwetende verteller schrijven Witte dus typische heldeneigenschappen toe.

Uiterlijke kenmerken

Over zijn uiterlijk komt de lezer het volgende te weten. Witte is een '„(...) kleine jongen, die echter nog al kloek en stevig voor zijn' leeftijd was, (...)” (p. 23). Wanneer Marten terug is uit Den Briel vertelt hij dat Witte erg gegroeid is (p. 63). Als Marten en Huib Witte tegenkomen nadat ze na hun gevangenschap terug zijn in Den Briel is Witte '„(...) een' breedgeschouderden knaap (...)” (p. 80). Als volwassene heeft Witte ogen, vergeleken met vuurkolen (p. 105), en donkere wenkbrauwen (p. 105). Hij heeft een hoog en breed voorhoofd (p. 105). Hij is altijd in beweging en hij kijkt altijd uit zijn ogen alsof hij met alleen zijn blik de tegenstander spontaan wil weggagen (p. 105). Wittes uiterlijk verradt dat hij niet iemand is die zich zomaar aan de kant laat zetten of zich zomaar de waarheid laat zeggen. Hij is breedgeschouderd en kloek en stevig voor zijn leeftijd impliceert dat hij wel tegen een stootje kan. Zijn ogen die eruit zien als vuurkooltjes en zijn blik alsof hij zijn tegenstander ermee wil weggagen passen bij zijn opvliegendheid en drift. Zijn uiterlijk past bij een fanatieke vechter.

3. Pieter Pieterszoon Hein

Innerlijke eigenschappen

Dapper, moedig en ambitieus

Marten zegt: '„Het schijnt iemand te zijn, die zich door zijn' vijand de kaas niet van de boterham zal laten halen. (...)” (42). Ook krijgt hij een grote beloning voor het veroveren van de Zilvervloot en wordt hij benoemd tot luitenant-admiraal (p. 95). Hij is niet kleinzerig, want wanneer hij een splinter in zijn been en een kogel door zijn arm krijgt, doet hij alsof er niets bijzonders aan de hand is (p. 89). Zolang hij er niet dood aan gaat, hoeven er geen woorden aan vuil gemaakt te worden, volgens hem (p. 89). Een uur na het gevecht loopt hij alweer over het dek alsof er niets gebeurd is (p. 89). Uiteindelijk sterft hij eenzelfde heldendood als Van Heemskerk (p. 60). Over zijn dood vertelt Huib:

„(...) Geen woord kwam er meer over zijne lippen; Piet Hein was ineens dood. Een stuk schroot uit grof geschut had een einde gemaakt aan het leven van den man, dien de Vereenigde Provinciën zoozeer noodig hadden.

Met groote droefheid werd de tijding van zijn' dood in Holland ontvangen, en veertien dagen later werd het overschot van den held onder een' grooten toeloop van nieuwsgierigen en belangstellenden met heel veel pracht en praal te Delft in de Oude kerk begraven. (...)." (p. 96)

Piet Heyn is net als Marten en Witte erg ambitieus. Ook hij wil Van Heemkerks leven navolgen en hij volbrengt deze wens ook (p. 60). Over het innerlijk van Piet Hein komt de lezer niet veel te weten, behalve dat Hein de standaard eigenschappen van een held bezit.

Uiterlijke eigenschappen

Volgens Huib kan men aan Piet Heyns uiterlijk zien dat hij een zeeman is die voor niemand terugdeinst. Hij is zwaar gebouwd en heeft donkere, zwarte ogen. Huib vertelt over Hein: '„(...) men kon het hem zoo aanzien, dat hij al vast niet aan den haal zou gaan, als de eene of andere vijand kwam, maar wakker meekloppen." (p. 39). De beschrijving van het uiterlijk van Piet Hein is erg beknopt gebleven. Evenals bij Witte blijkt uit deze omschrijving dat hij een fanatieke strijder is die niet met zich laat sollen.

4. Jacob van Heemskerck

Innerlijke eigenschappen

Dapper en ervaren

Van Heemskerk is 39 jaar en volgens Huib is dat jong voor de positie die hij heeft (p. 44). Hij is 'iemand, die ondervinding van zeezaken had.' (pp. 44-45). Hij is het geschiktst voor de belangrijke tocht (pp. 44-45). Huib verwijst hierbij naar Van Heemskercks tochten naar Nova Zembla en Oost-Indië (p. 45). Overall toont hij hoe moedig hij is (p. 45). Hoewel hij nog jong is vergeleken met andere admiraals heeft hij het beleid van iemand die zeer ervaren is (p. 45). Zijn dood beschrijft Huib als een groot verlies: Piet Hein wordt bleek, iedereen is zeer geschrokken en bijna iedereen is de moed verloren nu de admiraal hun niet meer in de strijd kan leiden (p. 57). Hij stierf een 'eervollen zeemansdood' 'als een onversaagd Zeeridder', want toen hij het noodlottige schot kreeg, sprak hij eerst iedereen moed in voor hij viel (pp. 58-60). Kapitein Tromp zegt over Van Heemskercks dood dat ze nu '„(...) een groot held, een onverschrokken Admiraal, een ervaren zeeman, een edelmoedig burger minder. (...)" hebben (p. 59). Hij prijst Van Heemskerk omdat hij het vaderland voor zo goed als niets diende. Hij weigerde elke beloning. Hij is '„(...) zóó dapper, zóó beleidvol, zóó onbaatzuchtig en zóó kalm (...)" (p. 59). In het verhaal dient Jacob van Heemskerk als voorbeeld voor de personages. Kapitein Tromp zegt dat elke zeeman Van Heemskerks dood als voorbeeld zou moeten zien van hoe een zeeman zou moeten sterven: als een held voor het vaderland (p. 60).

Van Heemskerk komt slechts kort aan bod in het verhaal, maar Huib hemelt hem wel direct helemaal op en geeft hem een heldenstatus. Samengevat is Van Heemskerk in alles een voorbeeld voor andere zeemannen en dan vooral in zijn dapperheid en ervarenheid. Dapperheid is een terugkomende eigenschap bij helden volgens Hourihan (1997). Over ervarenheid zegt zij niets, maar dit is wel een positieve eigenschap.

Uiterlijke kenmerken

Huib noemt geen uiterlijke kenmerken van Jacob van Heemskerk, waarschijnlijk omdat de personages alleen over deze held praten. Het innerlijk van Van Heemskerk en zijn heldenstatus zijn vooral van groot belang voor het verhaal.

5. Michiel de Ruyter

Innerlijke eigenschappen

Moedig en beleidvol

De Ruyter is nog maar 34 jaar, maar net als Van Heemskerck prijst Huib hem om zijn leeftijd. Huib heeft ‘„(...) maar zelden (...) iemand van dien ouderdom gezien, die zóó moedig, zóó verstandig, zóó slim, zóó beleidvol, zoo goed, zóó rechtvaardig en zóó vriendelijk was als hij. (...)”’ (p. 114). Vroeger was De Ruyter een kwajongen (p. 114). Volgens Huib was de Ruyter dertig jaar geleden de armste en grootste deugniet van heel Vlissingen (p. 162). Nu is hij op weg om Admiraal te worden, omdat hij alles heeft wat nodig is om succesvol te worden (p. 114). Hij is ook nog leergierig en niet te trots en te eigenwijs om te denken dat hij alles weet (p. 114). De verteller noemt De Ruyter ‘dien dapperen en beleidvollen Bevelhebber’ (p. 157). Vanaf het punt dat hij bevelhebber wordt, ‘zou hij zijn Vaderland dienen met ongeëvenaarde trouw, met weergaloos beleid en onovertroffen heldenmoed tot hij, als grijsaard en held, zou vallen bij Syracuse.’ (p. 157).

De verteller noemt dat De Ruyter moedig en beleidvol is meerdere keren in het verhaal. Dit zullen de twee belangrijkste en kenmerkende eigenschappen van De Ruyter zijn. Beleidvol is een typische eigenschap voor De Ruyter en is minder passend is bij andere helden.

Uiterlijke kenmerken

De Ruyter is een sterke en gezonde man (p. 162). Hij is lang, ziet er vrolijk uit en heeft dikke, blozende wangen. Hij kijkt helder uit zijn bruine ogen. In het dagelijks leven heeft hij een vriendelijke blik, maar in het gevecht stralen ze vuur uit. Hij is iemand die gemakkelijk en snel beweegt. Hij ziet er meer uit als een edelman, dan als een zoon van een arme bierdrager. De verteller omschrijft het uiterlijk van De Ruyter in positieve termen, die passend zijn voor een held.

4.3 De verhaalhandeling

Het verhaal speelt zich vooral op zee af en in de haven af. Marten Tromp en Huib van Maerlant zijn dikke vrienden en plagen Witte de With, omdat hij snel boos wordt. Tot jaloezie van Witte mogen Marten en Huib naar zee. Daar groeien ze steeds verder uit elkaar: Marten volgt lessen en doet zijn best zo aardig mogelijk te zijn, Huib raakt bevriend met onbetrouwbare jongens en wil niets van schoolwerk weten. Als Marten en Huib elkaar na jaren terugzien, wanneer ze volwassen zijn, is Marten kapitein, blijkt Witte luitenant te zijn en is Huib nog slechts matroos. Marten, Witte en Huib nemen deel aan vele belangrijke zeeslagen en Marten is als hoogste bevelhebber steeds een held. Na succesvolle zeeslagen kan Marten een grote beloning in ontvangst nemen. Uiteindelijk sterven Marten en Witte als ware zeehelden in Huib's armen. Huib gaat daarna met twee andere matrozen een rustig leven aan wal leiden.

De verhaalhandeling komt in grote lijnen overeen met het vaste patroon in de verhaalhandeling van een heldenverhaal, zoals Hourihan (1997) heeft omschreven. De nadruk in dit verhaal ligt meer op de verhouding tussen Marten en Huib dan op de reizen. De verteller bespreekt de reizen wel uitgebreid, maar hierbij komt steeds aan bod hoe Marten en Huib zich tot elkaar verhouden. Een ander verschil met het patroon dat Hourihan beschrijft, is dat de verteller ingaat op een paar dagen uit de jeugd van de personages. Dit gebeurt aan het begin van het verhaal en het neemt geen uitgebreide plaats in. Daarnaast vinden er vele reizen achter elkaar plaats, maar Hourihan noemt dat het om een reis gaat.

In het verhaal is sprake van een combinatie van heldenmoed en huiselijkheid. Het verhaal speelt zich deels thuis, deels op zee af. Heldenmoed uit zich het best wanneer er een held overlijdt of wanneer de kapitein de bemanning toespreekt voor of tijdens een gevecht. Beide situaties komen meerdere keren voor in het verhaal. Huiselijkheid komt duidelijk naar voren in de hoofdstukken 2 tot en met 4

waarin Huib over zijn jeugd in Den Briel vertelt. In deze hoofdstukken gaat het over strafwerk, klusjes doen voor zijn moeder, een vechtpartij naspelen met Marten en andere jongens, boze moeders en afscheid van zijn moeder wanneer hij naar zee gaat. Als Huib nog thuis is, anticipeert hij als verteller al op het latere leven op zee, aangezien hij met Marten en de andere jongens de zeeslag naspeelt waarbij zeeheld Claesseszoon sneuvelt. Op zee komt er huiselijkheid voor wanneer Marten en Huib gevangen zijn en ze over hun ouders praten en wanneer Huib helemaal alleen is en het liefst van zijn moeder wil horen dat alles goed komt. Er is in *Bestevaeêr Tromp* dus sprake van een combinatie van heldenmoed en huiselijkheid, maar wel neemt huiselijkheid slechts een klein deel van het verhaal in.

Het verhaal speelt zich grotendeels af tijdens de zeereizen die Huib samen met de andere personages maakt. Huib vertelt kort over zijn jeugd thuis in Den Briel met Marten en Witte. Vooral in deze hoofdstukken komt huiselijkheid voor, maar anticipeert Huib ook al op het latere zeeleven. De heldenmoed komt voor tijdens toespraken bij gevechten of bij het overlijden van een held. De reis zelf en de avonturen op reis staan op de achtergrond vergeleken met de ontwikkeling die de relatie tussen Huib en Marten doormaakt. Voor de jeugd is de thuissituatie in het begin van het verhaal herkenbaar en vermakelijk. Daarnaast prikkelt de verhouding tussen Huib en Marten de nieuwsgierigheid van de lezer. Hoe zal het verder gaan? Komt het ooit weer goed tussen hen? Dit zijn vragen die het verhaal van Huib bij de lezer oproepen. En natuurlijk ook of het nog goedkomt met Huib die het verkeerde pad op is gegaan. Deze onzekerheid veroorzaakt spanning in het verhaal.

4.4 Relaties

in *Bestevaêr Tromp* komt de lezer veel te weten over de hoofdpersoon Huib en zijn relatie met held Marten Tromp. Daarnaast komen ouders, vrienden en leermeesters voor. Het gezin van de held of van de hoofdpersoon komt niet voor in het verhaal. Huib had geen gezin. Tromp had wel een gezin, maar daar zegt de verteller niets over. Het is in overeenstemming met Hourihan (1997) dat de verteller in het verhaal van de held niets vertelt over het gezin, maar juist tegenstrijdig met Kloek en Mijnhardt (2001), die zeggen dat het gezin in 19^e-eeuwse heldenverhalen erg belangrijk is.

Vrienden

Vriend van Marten: Huib

In het eerste hoofdstuk leert de lezer Huib kennen als een norse bootzman van ongeveer 50 jaar oud (pp. 5-6). Hij valt zijn vriend Jonge Kees aan, omdat die iets onaardigs over kapitein Tromp zegt en om het goed te maken, belooft hij de volgende dag de geschiedenis van kapitein Tromp te zullen vertellen (p. 10). Huib is de verteller van hoofdstuk 2 tot en met 10. Daarna is de alwetende verteller aan het woord, maar de focalisatie ligt wel het hele verhaal bij Huib.

Huib is een jongen die in tegenstelling tot Marten een hekel heeft aan leren en niet ambitieus is. Als kleine jongen bedacht hij verschillende smoesjes om niet naar school te hoeven (pp. 14-15). Op het schip komt er ook niets van leren terecht (p. 47). Ook vindt zijn moeder hem 'dikwijls heel kwaadwillig en ondeugend' en klaagt ze dat ze zoveel klachten over hem krijgt (p. 17). Wanneer Piet Heyn zegt dat hij Van Heemskerk wil navolgen, vindt Huib dat overdreven en grootsprekerij (p. 60). Als Marten vervolgens ook zegt de opvolger van Van Heemskerk te willen worden, snapt Huib er helemaal niets van (p. 61). Als volwassene heeft hij er spijt van dat hij niet serieuzer is geweest (p. 15).

Huib heeft veel verschillende baantjes waarmee hij in alle uithoeken van de wereld komt, maar hij verandert in tegenstelling tot Marten nauwelijks. Hij ziet veel jongeren mensen hem voorbijgaan (p. 70). Hij zegt zelf: '„(...) En ik? Ik, die niet leeren wilde en den kostelijken tijd verluierde? Ik, die bijna geene O ken, al sta ik er in te dansen, ik ben bootzman en niets meer. (...)”' (p. 71). Hij vergelijkt zichzelf hierbij met Marten, over wie hij zegt: '„(...) Hij is geworden, wat hij zijn' Vader beloofde eenmaal te zullen worden. Hij is Luitenant-Admiraal! (...)”' (p. 71). Later wordt kapitein Touw benoemd tot Lid van de Krijgsraad, maar hij bedankt, omdat hij niet kan lezen en schrijven (p. 90). Huib is hierdoor erg

aangedaan, want deze man die niet kan lezen en schrijven is kapitein, terwijl hij altijd dacht dat hij niets kon worden met het kleine beetje lezen en schrijven wat hij kan (p. 91). Als hij zijn best had gedaan, dan had hij nog wel meer kunnen worden dan kapitein, want hij kon tenminste een klein beetje lezen en schrijven. Huib is erg aangedaan door dit verhaal en kan niet meer verder praten (p. 91).

Huib denkt ook snel dat niemand hem aardig vindt en dat iedereen hem tegen is. Hij wordt hierdoor snel boos. Een voorbeeld hiervan is, dat hij kwaad wordt als Piet Hein hem de waarheid vertelt (p. 40). Hij denkt dat iedereen tegen hem is, omdat zijn vader slechts matroos is. Marten herinnert hem eraan dat Piet heeft verteld dat zijn vader slechts haringvisser was, dus dat hij Huib niet minderwaardig vindt. Huib voelt zich snel aangevallen en valt naar Marten uit. Op zo'n moment is hij kwaad op iedereen. Hij zegt hier zelf over: ‘„(...) Ze hadden allen het land aan mij; iedereen wilde mij achterafzetten en minachten; iedereen zag mij maar aan voor een’ jongen waaraan nu in het geheel geene eere te behalen was; iedereen wilde mij maar voor voetvaag gebruiken, zoo dacht ik in mijne booze bui. (...)”’ (p. 42). Wanneer Marten het goed probeert te maken, reageert hij zijn woede af op Marten en stuurt hij hem weg (pp. 42-43). Achteraf gezien heeft hij altijd spijt van zijn kwade woorden (p. 43). Deze woede werkt alleen maar tegen hem en dat komt nog vaker terug in het verhaal.

Huib zorgt ervoor dat anderen hun vertrouwen in hem verliezen, bijvoorbeeld bij het incident van Tromps geheim. Kapitein Tromp vraagt Huib of hij het geheim van Marten heeft doorverteld. Zijn onbetrouwbare vriend Jurrie Zwijn bevestigt dat Huib het aan hem heeft doorverteld. Hierdoor vertrouwt niemand Huib meer, ook al heeft hij het geheim niet doorverteld. Door zijn woede-uitbarstingen jaagt hij mensen weg en door met onbetrouwbare mensen om te gaan zorgt hij er ook voor dat niemand meer in zijn buurt wil komen. Op momenten dat hij zich in de steek gelaten voelt, verlangt hij naar zijn moeder (p. 47).

Hoe onaardig Huib ook tegen Marten doet, toch komt Marten steeds bij hem terug en komt hij voor Huib op. Midden in de strijd komt Marten Huib vertellen dat hij hem nog vertrouwt en dat hij gelooft dat Huib zijn geheim niet heeft doorverteld (p. 49). Wanneer Piet Hein hen wegstuurt, omdat ze op een gevaarlijke plek staan, spreekt Marten namens Huib dat ze zullen helpen in de strijd (p. 49). Huib zegt hierover: ‘„(...) Marten sprak mij voor, en dat trof mij zoo, dat ik hem mijne hand gaf. (...)”’ (p. 49). Huib vaak erg lichtgeraakt wanneer Marten een positief gebaar naar hem toe maakt. Ook reageert hij hier soms ook emotioneel op. De Turkse zeerovers nemen Marten en Huib gevangen (p. 70). Marten en Huib zijn beste vrienden, want ze eten uit dezelfde bak, ze drinken uit dezelfde kroes, ze slapen in hetzelfde vuile hok en ze worden met dezelfde zweep geslagen. Ze delen ‘„(...) broederlijk elkanders smarten en verdriet. (...)”’ (p. 70). Huib kijkt haast met heimwee terug naar deze periode, omdat ze toen zulke hechte vrienden waren en dat nooit meer zijn geweest.

Wanneer Huib Tromp waarschuwt voor een kogelregen spreekt hij hem in de snelheid aan met Marten (p. 158). De verteller zegt hierover dat hij in dit moment van gevaar vergeet dat Tromp nu zijn admiraal is en niet meer zijn speelkameraad (p. 158). Deze aanspreekvorm blijft bij Tromp niet ongemerkt en hij vraagt Huib of hij soms zijn speelkameraad Huib van Maerlant is (p. 158). Huib schaamt zich dat hij per ongeluk de verkeerde naam heeft gebruikt, maar het doet hem ook goed, want Tromp kent hem nog (p. 158). Hierbij pinkt hij ook een traantje weg van blijdschap (p. 158).

Huib is niet zuinig met zijn geld zoals Marten is. Het maakt niet uit hoeveel hij verdient, want na twee weken is al zijn geld weer op (p. 83). Hij springt erg roekeloos om met zijn geld, vooral in kroegen geeft hij veel geld uit (p. 83). Wanneer Huib de Engelse vlag van het half verwoeste Engelse schip in flarden scheurt en er de Nederlandse vlag voor ophangt bevestigt Tromp dat Huib een held is (p. 159). Als beloning krijgt hij hiervoor 500 gulden, maar hij heeft geen spaarpot (p. 176). In eerste instantie is hij hier ontevreden mee, omdat Warmont kapitein wordt, Leinszoon luitenant wordt en Jonge Kees een erepenning krijgt voor een heldendaad (p. 177). Hij krijgt slechts 500 gulden. Dit keer is hij wel zuinig op zijn geld en brengt hij zijn geld onder bij Jaantje in Maassluis (p. 180).

Huib maakt ook steeds vergelijkingen tussen hemzelf en Marten en tussen vroeger en het heden. Een voorbeeld hiervan is de vergelijking die hij maakt wanneer hij hoort dat Marten de kapitein op zijn schip is:

„Het was of het dek van „De drie Gezusters” een kogel geworden was met zeep besmeerd. Ik kon haast niet blijven staan en alles draaide voor mijne oogen in het rond. Dát Marten Harpertsz. Tromp! Dát mijn vroegere speelkameraad! Dát op de Turksche zeeroover mijn slaapmakker, mijn gelijke! En nu – hij Kapitein, en ik – matroos! – O, die Zwijn, die Zwijn! – Hij was de schuld van alles! Ware die niet aanboord van „De Bare” geweest, dan, dan...” (p. 85)

Een ander vergelijkbaar fragment later in het verhaal:

„Ik kon mijne oogen niet van Tromp en Witte afhouden! Een goede dertig jaren geleden waren die twee mijne speelkameraads! En hier waren we weer alle drie. Één Luitenant-Admiraal, één Vice Admiraal, en... één matroos! - „Als ik Kapitein ben, dan wordt jij mijn pluimgraaf, had ik tot Witte gezegd, toen hij nog „Kregel Mennonietje” was. En nu... Jonge Kees, ik hem me toen een’ klap in mijn gezicht gegeven van nijd, en het was me, of ik al weer dien Brielschen schoolmeester met zijne goedgemeende waarschuwing voor me zag staan.” (p. 105)

Typisch voor Huib is ook dat hij anderen steeds de schuld van zijn eigen ongeluk geeft. Zo kon hij op school niet meekomen, omdat de meester hem vaker straf gaf dan anderen vanwege zijn lage afkomst (dacht hij). In het bovenstaande voorbeeld geeft hij Jurrie Zwijn de schuld van dat hij nog maar een matroos is. Dat hij hierbij ook erg emotioneel wordt, blijkt uit het volgende voorbeeld. Huib hoort van Marten dat Witte al luitenant is:

„„O, Kapitein, toen ik als knaap afscheid van hem nam, zei hij: „Als ik zeeman word, dan moet ik ook Admiraal worden!” Dat zei hij en... God, God, gij allen gaat mij vooruit en ik, ik blijf, die ik ben, een arm, arm, matroos!”
Ik barstte in tranen uit.” (p. 86)

Huib is geen vechtersbaas op het land, maar hij vecht wel meerdere keren aan wal, bijvoorbeeld wanneer een kwajongen op de kade zijn plekje probeert af te pakken (p. 126). Hij pakt de jongen terug. Vervolgens gaan tien vrienden van de kwajongen zich ermee bemoeien, maar gelukkig kwamen ook de vrienden van Huib meevechten (p. 126).

Huib is erg hecht met zijn beste vriend Jonge Kees. Wanneer Jonge Kees van boord is, voelt Huib zich alsof hij iemand verloren heeft (p. 135). Wanneer Jonge Kees hem later op komt zoeken, is hij ziek van heimwee (pp. 141-142). Als hij Jonge Kees terugziet, is hij op slag beter (p. 142). Wanneer Huib de Engelse vlag in flarden scheurt en de Nederlandse vlag ophangt is Jonge Kees trots dat Huib zijn vriend is (p. 159).

In het verhaal van *Bestevaêr Tromp* is de relatie en de vergelijking tussen Tromp en Huib het belangrijkste. Huib beschrijft zichzelf uitgebreid net zoals de verteller dat bij Huib doet. De lezer krijgt een goed beeld van wie Huib is. Veel van zijn innerlijke eigenschappen zijn tegengesteld aan de eigenschappen die hij van Tromp noemt. Deze negatieve eigenschappen bevatten soms een les voor de lezer. Vooral dat Huib niet wilde leren en hij het daarom niet ver heeft gebracht, is een aspect dat steeds terugkomt in het verhaal. Toch toont Huib een held te zijn wanneer hij de Engelse vlag neerhaalt en deze vervangt door de Nederlandse vlag. Huib is een simpele jongen, die nogal wat fouten heeft gemaakt in zijn leven, maar dan is hij alsnog in staat om een heldendaad te verrichten. Meerdere personages zijn trots op deze daad. Dit lijkt ook een keerpunt te zijn in het verhaal waardoor Huib definitief het goede pad op gaat. De relatie tussen Huib en Tromp verschilt van tijd tot tijd, maar begint en eindigt in ieder geval goed. Tromp sterft in Huibs armen. Over andere vrienden van Tromp komt de

lezer niets te weten. Alleen over Witte komt de lezer wat te weten, maar de band tussen Tromp en Huib is vele malen sterker dan die tussen Tromp en Witte. Zij hebben geen speciale band met elkaar.

Vrienden van Huib

In het verleden van het verhaal heeft Huib onbetrouwbare vrienden en in het heden van het verhaal heeft hij vrienden die een positieve invloed hebben.

Zijn eerste onbetrouwbare vriend is Jurrie Zwijn. Huib stelt Jurrie Zwijn aan de lezer voor als ‘„(...) een jong matroos met een heel ongunstig uiterlijk (...)” (p. 43). Jurrie is zelfs al eens veroordeeld tot kielhalen, maar werd toen vrijgesproken, omdat hij zoveel durfde (p. 43). Om Marten jaloers te maken, doet Huib alsof hij bevriend is met Jurrie (p. 43). Dit had hij beter niet kunnen doen, want Jurrie klampt zich aan Huib vast en achtervolgt hem overal (p. 43). Wanneer Huib het weer goed wil maken met Marten, komt hij niet meer van Jurrie af (p. 43). Hij kan door Jurrie ook niet leren, want als hij een studieboek pakt, dan zet Jurrie hem voor gek en verleidt hij Huib mee te doen met moppen opzeggen (pp. 43-44). Huib doet mee met de moppen en liedjes, terwijl hij eigenlijk niet wil (p. 44). Hij komt er zelf pas achter dat Jurrie niet deugt als Jurrie liegt tegen kapitein Tromp dat Huib hem het geheim verteld heeft, dus hij is ook nog eens een leugenaar (pp. 46-67). Tot mijn grote verbazing voert Jurrie nog een heldendaad uit wat hem fataal komt te staan. Piet Hein zegt over Jurrie terwijl hij een traan wegpinkt: ‘„Geleefd als een zwijn, gestorven als een man van eer en als een held,” (p. 50).

Tijdens het halfjaar vrije tijd is Huib in de haven van Rotterdam gebleven en heeft hij daar vrienden gemaakt. Wanneer Huib en Marten weer herenigd zijn op het schip, zien ze de Rotterdamse jongens op de kade staan schreeuwen (p. 64). Marten noemt ze ‘„(...) leelijke, gemeene slabbakken (...)” (p. 64). Huib doet net of hij ze niet kent, want hij schaamt zich voor hen tegenover Marten. Piet Hein confronteert hem er nog mee. Hij vraagt Huib heel direct of het niet zijn beste vrienden zijn (p. 65). Huib liegt en blijft volhouden dat hij ze niet kent. Hij krijgt een rode kleur, die verraadt dat hij liegt. Achteraf zegt hij over deze periode dat hij ‘een luie, ja, zelfs een brutale straatjongen was geworden’ (p. 66). Kapitein Tromp heeft ook gezien dat Huibs vrienden hem riepen en spreekt hem streng toe nadat het schip vertrokken is (p. 67). Hij wil niet meer dat hij met zijn zoon Marten omgaat, want hij verpest zijn kostbare tijd met niets doen, hij is bevriend met gemene straatjongens en bezoekt appelvrouwtjes die hij niet betaalt. Iemand die deze dingen doet, is geen geschikte vriend voor zijn zoon. Kapitein Tromp zal hem voortaan net als de andere matrozen behandelen.

Huib vertelt zijn levensverhaal en dat van Marten Tromp aan matroos Jonge Kees, een stevige jongen (p. 1). Aan het begin van het verhaal is Jonge Kees 14 jaar oud (p. 1) en wanneer hij zijn eigen vissersboot heeft is hij 16 jaar oud (p. 138). Als hij na zijn tweede zeereis van boord gaat, is hij 17 jaar (p. 178). Zijn uiterlijk verraadt dat hij zijn mes zou trekken als het nodig is (p. 2). Hij zingt veel en op vrolijke wijze (p. 4). Huib noemt hem een kwajongen en een wijsneus (pp. 6-7). Hij is de beste vriend van Huib, want Huib kan hem alles vertellen en hij kan alles bij hem doen (schreeuwen, tieren, door elkaar schudden) (p. 135). Hij is ‘een wakkere borst, een stoere jongen, een knaap daar staal in zat’ (p. 137).

Na afloop van de reis waarop Huib het levensverhaal van Tromp vertelt, zijn de ouders van Jonge Kees verhuisd naar Vlieland en zijn zijn dienstjaren om. Daarom gaat hij van boord om haringvisser te worden (p. 135). Nadat de verteller dit uitgelegd heeft, verplaatst de focalisatie van Huib naar Jonge Kees (p. 137). De verteller neemt de lezer mee op reis met Jonge Kees en zijn vissersboot, die Jonge Kees naar zijn moeder vernoemd heeft (p. 137). Hij mag voor een keer alleen op zee met de boot (p. 138). Tijdens het vissen halen hij en zijn mannen bijna lege visnetten op en de Engelsen die vlakbij hen liggen lachen hen uit (p. 138). Als ze daarna zelf ook lege visnetten ophalen lachen Jonge Kees en zijn vrienden hen uit. Daar kunnen de Engelsen niet tegen en ze bekogelen de jongens met stenen (p. 138). De jongens gooien terug met hout (p. 138). Jonge Kees bedenkt een plan om het Engelse schip te enteren en neemt de leiding (p. 139). Zijn plan lukt en wanneer hij weer terugkomt op Vlieland

besluiten de mensen daar dat Jonge Kees de Engelse boot naar Amsterdam mag brengen (p. 140). Uiteindelijk mag hij de Engelse boot houden. In Amsterdam vragen ze of hij op het schip van admiraal Tromp wil dienen aangezien hij als visser niet meer veilig is voor de Engelsen (p. 140). Jonge Kees vraagt eerst toestemming aan zijn vader voor hij zijn nieuwe baan aanneemt (p. 140). Als beloning krijgt hij ook nog een erepenning met een lint in de kleuren rood, wit en blauw (p. 141). Wanneer hij weer bij Tromp aan boord komt, zegt Tromp tegen hem dat hij tot grote dingen in staat is als hij altijd trouw, eerlijk en moedig blijft (p. 141). De bemanning op het schip onthaalt Jonge Kees als een held (p. 143).

De lezer maakt op bladzijde 134 kennis met Adriaan, een jongen met een zachte stem die in het begin kortaf reageert (p. 134). Huib plaagt hem met dat hij meer op een 'vroolijk zusterken' lijkt dan op een matroos (p. 134). Adriaan leert Huib kennen wanneer Jonge Kees tijdelijk van boord is. Helaas kan Adriaan Jonge Kees niet geheel vervangen, omdat hij er te meisjesachtig uitziet (p. 135). In de strijd waarin Huib de Engelse vlag door de Nederlandse vervangt raakt hij gewond en wordt hij weggedragen (p. 159). Na afloop roept Tromp Huib bij zich (p. 160). Hij vertelt dat Adriaan een meisje blijkt te zijn, maar dat niemand dat mag weten en dat Huib haar oppasser moet zijn (pp. 160-161). Huib had dus goed doorzien dat Adriaan meisjesachtig is, maar wanneer hij hoort dat hij echt een meisje is, vindt hij haar te mans voor een meisje (p. 161). Ze is namelijk moediger, dapperder en trouwer aan het vaderland dan vele andere matrozen of kapiteins (p. 161). In de voetnoten geeft Louwerse aan dat Adriaan in het echt Adriana La Noy heette (p. 162). Ze krijgt van Tromp toestemming om in dienst te blijven tot de vloot weer in het vaderland terug is (p. 170). Wanneer Jaantje van boord is, besluit Huib dat ze de Engelsen moeten terugpakken, want hij vindt het oneerlijk dat zij moet thuisblijven om huishoudelijke klusjes te doen (p. 185). Ook is Huib boos dat hun drie-eenheid (Huib, Jonge Kees en Adriaan) verbroken is (p. 185).

Voor Jonge Kees en Jaantje is alles op zee nog nieuw. Het zijn twee personages met wie de lezer zich goed kan identificeren vanwege hun leeftijd. Vlak voor hun eerste zee strijd praten ze over of ze bang zijn te zullen sterven in de strijd (p. 170) en als er een schip in de lucht vliegt schrikken ze ontzettend van het harde geluid (p. 172).

Jonge Kees gaat met Huib mee het geld bij Jaantje in Maassluis brengen. Ze komen dus bij Jaantje en haar moeder thuis (p. 181). Jonge Kees verklaart tegen haar moeder dat Jaantje een heldin is (p. 181). Huib probeert Jonge Kees aan Jaantje te koppelen (p. 182). Uiteindelijk trouwen Jonge Kees en Jaantje (p. 212).

Aangezien Huib de hoofdpersoon van het verhaal is, is het logisch dat hij de meeste vrienden in het verhaal heeft. Het is opvallend dat hij eerst foute vrienden krijgt en daarna goede vrienden. Dit laat een ontwikkeling zien en is tevens een leerzame les voor de lezer. Door met verkeerde jongens om te gaan om indruk op Tromp te maken duwt hij Tromp alleen maar verder van zich vandaan. En die fout maakt hij vervolgens nog een keer door met foute Rotterdamse jongens om te gaan. Het brengt ook een contrast aan tussen goed en fout. Huib begint langzamerhand bij de foute personages te horen terwijl Marten overduidelijk bij de goede personages hoort. Jonge Kees en Jaantje zijn weliswaar onbekende kinderen, maar blijken op zee wel helden te zijn. Jonge Kees entert een Engels schip en krijgt daar een beloning voor en Jaantje is onwijs dapper aan boord als meisje. Voor de lezer, die zelf ook een gewone jongen (of meisje) is, dienen deze twee personages als voorbeelden. Zij tonen dat ze dapper zijn, dus dan kan de lezer ook bewijzen dat hij dapper is wanneer dat nodig is. Wat betreft Jaantje, is het duidelijk dat vrouwen thuis horen te blijven en zodra Jaantje aan wal is beschrijft de verteller haar huiselijke leven. Vrienden zijn erg belangrijk voor Huib. Jonge Kees en Jaantje hebben dan ook met Huib een hechte vriendschap. De vriendschap met Jurrie en de Rotterdamse jongens, kortom foute jongens, is ook maar van korte duur.

Ouders

Marten is de zoon van kapitein Harpert Maartenszoon Tromp (p. 16). Dit geeft hem een bevoorrechte positie. Kapitein Tromp vertrouwt Huib niet meer sinds hij met Jurrie Zwijn omgaat (pp. 46-47). Na een tijdje herstelt de band tussen Tromp en Huib weer en kan hij wel weer een liedje zingen of een mop uithalen waarom de kapitein moet lachen (p. 47). Kapitein Tromp is een dappere man en doet fanatiek mee aan de strijd, maar sterft helaas in de strijd (p. 69). Wanneer Marten ziet dat zijn vader dood neervalt, grijpt hij het zwaard van zijn vader en met tranen op zijn wangen roept hij op zijn vader te wreken (p. 69).

Martens moeder doet haar best een strenge moeder te zijn. Wanneer Huib en Marten bij haar komen, omdat Huib in de problemen zit, zegt ze dat ze een stelletje kwajongens zijn, die zelf hun problemen maar op moeten lossen (p. 29). Ze geeft snel toe als Marten probeert zijn moeder over te halen te helpen en ze krijgen een nieuwe zak voor kippenvoer, wat geld om nieuw kippenvoer te kopen en wat te eten (p. 29). Volgens Huibs moeder is mevrouw Tromp veel te goed voor haar ondeugende zoon, maar wanneer ze erachter komt dat Marten zijn strafregels stiekem door de buurjongen laat schrijven, treedt ze streng op en dit prijst Huibs moeder dan ook (p. 31). Martens moeder vangt haar zoon goed op en verzorgt hem bij terugkomst uit zijn gevangenschap (p. 82).

Huibs moeder vindt Marten een bengel, maar Huib spreekt dit tegen (pp. 16-17). Ze vindt Marten en Huib een stelletje kwajongens (pp. 16-17). Ze stuurt Huib naar zee, zodat hij zijn wilde haren kwijt kan raken, maar ze weet niet dat ze hem daar juist een groot plezier mee doet (p. 17). Volgens Huib doet zijn moeder erg moeilijk als hij niet doet wat zij wil (p. 22). Ze is erg trots. Als Huib met nieuw kippenvoer aankomt en ze een onbekende zak ziet, wil ze precies weten hoe het zit. Ze wordt erg boos op Huib, omdat hij geld aangenomen heeft van mevrouw Tromp (p. 29). Ze is arm, maar ze weigert geld van anderen aan te nemen (p. 29). Moeder is streng en stuurt Huib naar bed, zodat hij kan nadenken over het verdriet dat hij zijn moeder bezorgt (p. 30). Met Martens moeder spreekt ze af dat zowel Huib als Marten naar zee gaan, want als ze niet naar zee gaan '(...) komt er nooit wat anders dan ramp en verdriet van' (p. 30). Wanneer Huib zo blij reageert dat hij naar zee mag, krijgt ze tranen in haar ogen (p. 30) en ze is erg verdrietig dat Huib een hekel heeft aan naar school gaan (p. 31). Ze wil graag het beste voor haar kind. Wanneer Huib naar zee gaat, geeft zijn moeder hem een kus op zijn voorhoofd (p. 39). Hij wijst Jonge Kees aan waar hij die kus op zijn hoofd gekregen heeft. Hij vertelt dat zijn moeder een week voor zijn terugkomst overleden was. Hij had graag nog een kus van haar gehad op zijn voorhoofd. Terwijl Huib hierover vertelt, rollen er een paar tranen over zijn wangen. Ondanks dat ze arm is, zorgt moeder goed voor Huib, want ze geeft haar laatste spaargeld uit om nette kleding voor Huib te kopen als hij naar zee gaat (p. 41). Ze doet dit voor kapitein Tromp, omdat hij anders wellicht niet wil dat haar zoon met zijn zoon omgaat. Ze waarschuwt hem nog dat als hij geen net pak heeft, hij niet met Marten mag omgaan en dat kapitein Tromp hem dan als gewone matroos ziet en er waarschijnlijk niets van hem worden zal. Ze gaf hem het pak zodat hij bij Marten kon blijven (p. 41).

Moeders zijn belangrijker dan vaders in dit boek. De mannen willen bijvoorbeeld bij de Turken ontsnappen, omdat de Turken hen slecht behandelen, maar ook omdat ze naar hun moeders in Den Briel terug willen (p. 72). Wanneer Huib en Marten na hun gevangenschap op weg naar Den Briel gaan, stelt Huib zich al voor hoe blij zijn moeder zou zijn als ze hem weer zag (p. 80). Onderweg komen ze Witte de With tegen, die met hen wil vechten nu hij eindelijk gedoopt is, maar de jongens willen liever weten hoe het met hun moeders gaat (p. 81). Martens moeder leeft nog, maar is een beetje treurig (p. 81) terwijl Huibs moeder een week geleden is overleden van verdriet (p. 81). Huib reageert met '„(...) Die arme, goede, brave, lieve Moeder! Ik zocht haar overal te vergeefs. Niets bond mij nu nog aan Brielle. Ik liep naar het kerkhof, weende op haar graf eens uit en stond op. Zonder Marten en zijne Moeder op te zoeken, ging ik buiten de poort en zuchtte: „Alleen op de wereld!""' (p. 81). Toch is Martens vader wel belangrijk want hij is volop aanwezig in het verhaal, alleen hij hoort bij zee, terwijl

de moeders bij het leven thuis horen.

Huibs vader komt slechts één keer in het verhaal voor. Moeder en Huib zijn vol vreugde wanneer vader weer thuiskomt (p. 32). Officieel heet hij Huib Goriszoon, naar zijn vader Goris, maar iedereen noemt hem Huib van Maerlant, omdat hij uit het plaatje Maerlant komt (p. 33). Vader waarschuwt Huib dat hij naar school moet gaan, omdat hij anders zijn hele leven lang matroos zal blijven, maar hij negeert dit advies (p. 33). Na de preek van zijn vader is hij wel ontdaan en Marten merkt dit en probeert hem weer op te vrolijken (p. 33). Over de dood van Huibs vader komt de lezer te weten dat hij een aantal jaren voor Huibs terugkeer na zijn eerste tocht verdrongen was (p. 72). Huib vertelt niet over zijn reactie op zijn vaders dood.

Voor Marten en Huib zijn hun moeders belangrijk. Dit komt overeen met Hourihans bevinding (1997) dat in de meeste heldenverhalen de moeder belangrijk is voor de held. Martens vader is daarnaast ook een belangrijk personage in het verhaal, omdat hij de jongens meeneemt naar zee en Marten erg emotioneel raakt bij de dood van zijn vader. Huibs vader is op zee belangrijk, omdat hij een man is en daarom op zee wel een belangrijke rol kan spelen. Voor de lezer zal de relatie met de ouders herkenbaar zijn.

Leermeesters

Schoolmeester

De schoolmeester van Huib en Marten is een oude en vriendelijke man (p. 35). Huib prijst hem, omdat hij nooit zijn leerlingen slaat als het niet nodig is (p. 35). Wanneer Huib en Marten komen vertellen dat ze van school gaan, zeggen ze dat ze volleerd zijn. De schoolmeester spot met hen, want ze zijn natuurlijk nog lang niet volleerd als negenjarige jongens (p. 36). De meester zegt dat ze nog veel kunnen inhalen van wat ze gemist hebben in de afgelopen jaren (p. 36). Bij het afscheid voorspelt hij hen de toekomst. Tegen Marten zegt hij dat hij een groot man kan worden (p. 36). Marten is nogal onder de indruk van de woorden van de schoolmeester en verlaat huilend de school (p. 36). Dan is Huib aan de beurt, maar de meester weigert hem iets te voorspellen. Hij zegt dat Huib over een paar jaar maar terug moet komen en dat Huib dit gesprek met de meester nooit moet vergeten (p. 37). Ook Huib wordt het te veel en thuis valt hij huilend in slaap (p. 37).

Wanneer Marten in het halfjaar vrije tijd weer bij de schoolmeester naar school gaat, vraagt de meester aan Marten of Huib nog wil leren lezen aan boord. Wanneer Marten zijn vraag aan Huib stelt als ze elkaar weer zien, geeft Huib geen antwoord (p. 63). Huib heeft geen zin om te leren, want hij weet dat hij toch nooit kapitein kan worden (p. 64). Marten wil juist graag leren en vertelt vol enthousiasme over de rekensommen die hij geleerd heeft van de meester (p. 64).

Wat de meester op de dag van het afscheid tegen Huib gezegd, heeft hij nog meerdere keren in zijn hoofd, bijvoorbeeld als Huib hoort dat Marten kapitein is. Hij hoort de schoolmeester in zijn gedachten de Latijnse spreuk zeggen die betekent dat de tijd die voorbij is verloren is (p. 85). Ook denkt hij nog aan de schoolmeester wanneer zijn schip in brand staat (p. 51). De schoolmeester valt voor Huib onder thuis, want in dezelfde zin noemt hij ook zijn moeder en Witte de With. Kortom, iedereen die van betekenis was in zijn leven die hij thuis heeft achtergelaten.

Huib ziet achteraf in dat de schoolmeester gelijk had en dit blijft nog vaak door zijn gedachten gaan. Voor de lezer is dit bedoeld als les, zeker doordat er een Latijnse spreuk aan gekoppeld is. De schoolmeester is een van de wijze personen die in het leven van Marten en Huib voorkomt.

Piet Hein

Piet Hein heeft ook de functie van een leermeester in het verhaal van Huib en Marten. Wanneer Huib vertelt dat zijn moeder zijn pak speciaal gekocht heeft zodat hij bij Marten past, waarschuwt Piet Hein

hem dat hij niet lang bij Marten kan blijven als hij niet wil leren (p. 41). Het onderstaande fragment toont hoe dit ging.

„Zoo, zoo je speelkameraad! En kan je óók lezen, schrijven en wat rekenen, zooals onze Marten? Ik kon er niet zoo heel veel van toen ik naar zee ging, maar omdat ik graag wat meer wilde worden dan matroos, zoo leerde ik aanboord wel tienmaal meer dan ik ooit aan den wal leerde. (...)”

„Ja, ik kan nog niet lezen, en ik zou juist aan het schrijven op papier gegaan zijn, toen ik van school af moest,” gaf ik hem ten antwoord.

„Hm, hm, maar als jij dan niet gauw begint te leeren, dan zal Marten niet zoo heel lang je dagelijksche kameraad kunnen wezen, manneke! (...) En wij houden er hier aanboord van, dat ieder zoowat zijn soort zoekt. (...)” (p. 41)

Daarnaast geeft hij aan dat het Huibs eigen schuld is dat hij in de problemen zit als kapitein Tromp hem beschuldigt van liegen en Jurrie bevestigt dat hij gelogen heeft. Volgens Hein heeft hij de problemen zelf uitgelokt door met zwijnen om te gaan (p. 44). Jurrie heet dan ook niet voor niets Jurrie Zwijn. Hein wijst Huib steeds op de waarheid. Hij bedoelt het goed en wil Huib er alleen maar mee helpen, maar Huib vat het niet als hulp op, maar als kritiek en hij voelt zich aangevallen. Als Huib later weer bij Marten en Hein op een schip zit, probeert hij Hein zoveel mogelijk uit de weg te gaan, omdat hij bang is dat Hein hem herkent (p. 88).

Voor Marten is Hein niet iemand die hij uit de weg moet gaan. Hein heeft Marten ervan verzekerd dat hij minstens kapitein kan worden als hij maar zijn best doet met leren (p. 63). Marten gelooft dit en wil dolgraag admiraal worden, dus hij doet daarom dubbel zijn best op school (p. 63). Na de gevangenschap en zijn vaders dood vangt kapitein Hein Marten op en daar heeft Marten veel aan gehad (p. 82). Hij heeft geluk gehad dat hij bij Piet Hein terecht gekomen is (p. 86). Hein heeft Marten gemaakt tot wie hij nu is en aan Hein heeft Marten alles te danken (p. 86). Marten is de lieveling van Hein en ze hebben twee keer gevangen gezeten, dus ze kunnen niet zonder elkaar (p. 85). Wanneer Piet Hein overlijdt, verliest Marten zijn beschermer en wordt hij al snel ontslagen (p. 96).

Piet Hein speelt een belangrijke rol in Martens leven. Hein is degene die Marten motiveert, opvangt wanneer zijn vader overlijdt en opleidt tot kapitein. Wanneer Piet Hein overlijdt, komt Marten al snel in de problemen. Dit laat zien hoe belangrijk Piet Hein in Martens leven was. Voor Huib is Piet Hein iemand die hem waarschuwt, maar Huib is eigenwijs en luistert niet naar hem waardoor hij in de problemen komt. Huib doet het tegenovergestelde van Marten. Marten komt door naar Piet Hein te luisteren veel beter terecht dan Huib die dat niet doet.

Huib

Huib is de leermeester van Jonge Kees en is tevens leermeester van de lezer, die op het moment van lezen ongeveer even oud is als Jonge Kees. Een voorbeeld van een wijze les die Huib expliciet overdraagt aan Jonge Kees en impliciet aan de lezer:

„Kunt gij lezen en schrijven, Jonge Kees?”

„Jawel, ik heb dat op ons dorp van den ouden Meester geleerd. Die man houdt veel van me!”

„Zoo, dan is het goed, dan kan je ook nog wat worden in de wereld. Maar ik, oude stumperd, ik, die niet wilde leeren, ik ben niets geworden, niets dan matroos. Voor matroos gebooren, zal ik ook wel als matroos sterven. Spiegel u aan mij, knaap, en zorg, dat ge wat meer wordt dan ik. Doch laat ik nu met mijne vertelling voortgaan.” (p. 17)

Huib zegt ‘Spiegel u aan mij, knaap,’ (p. 17). Het lijkt alsof hij het tegen Jonge Kees heeft, maar hij zou zich hier ook heel goed tot de lezer kunnen richten, die immers net als Jonge Kees een ‘knaap’ is.

In een tweede fragment vraagt Huib aan Jonge Kees of hij een versje van Jacob Cats kent. Huib zegt daarop een versje op en zegt over het versje: ‘,...) Vergeet dat nooit. Vergeet het niet, zooals ik het

vergeen heb, dan zult ge op drieënvijftigjarigen leeftijd, als de Heere u het leven zoolang gunt, iets meer zijn dan matroos.” (p. 34). Ook hier lijkt het alsof Huib Jonge Kees én de lezer aanspreekt. Een derde fragment gaat ook weer over een gedicht van Jacob Cats, in dit geval over een luiaard. Huib vraagt Jonge Kees of hij dit gedicht uit zijn hoofd kent (p. 71). Jonge Kees vermoedt dat er een mooie les in verborgen zit, maar hij hoort het voor het eerst. Hierop zegt Huib: ‘„Zoo, Jonge Kees, als je dát maar begrijpt. Ik zou het daarom ook maar van buiten leren en mijn leven lang bewaren. Wie zulk eene spreuk van Ridder Cats in hoofd en hart bewaart, bewaart duizendmaal meer dan bagijnenkoek.”’ (p. 71). Ten slotte is ook hierin weer een wijze les voor Jonge Kees gericht waar de lezer ook iets aan zou kunnen hebben. Het lijkt wederom alsof Huib ook de lezer aanspreekt.

Jonge Kees is in *Bestevaêr Tromp* ook een held aangezien hij ook een heldendaad verricht. Ook hij heeft een leermeester namelijk Huib. Huib is volwassen en analyseert zijn fouten wanneer hij het levensverhaal van Tromp, Witte en hemzelf vertelt. Tussendoor spreekt hij wijsheden uit tegen Jonge Kees die tevens als wijsheden voor de lezer bedoeld zijn.

4.5 Spanning verhogen

In *Bestevaêr Tromp* gebruikt Louwerse verschillende technieken om de spanning in het verhaal te verhogen: vooruitwijzingen, cliffhangers, informatiedosering en korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes. Hiermee maakt Louwerse het verhaal aantrekkelijk voor de jeugd. Dit komt overeen met Parlevliet (2009) en Van Boven & Dorleijn (1999). Pauzes komen in dit verhaal niet voor.

Vooruitwijzingen

Een aantal vooruitwijzingen heeft betrekking op wat de personages later wel of niet zullen worden. Wittes moeder vindt de straatjongens maar niets (p. 23). Ze voorspelt dat zij vast vechtersbazen op zee zullen worden (p. 23). Uiteindelijk gaan Marten en Huib naar zee. Van de andere jongens van de groep is niet bekend of zij ook naar zee zijn gegaan. Verschillende personages, zoals Huibs vader en Piet Hein, waarschuwen Huib dat hij moet gaan leren, omdat hij anders zijn hele leven matroos zal blijven en hij dan niet meer bij Marten in de buurt kan blijven (p. 33, 41). De schoolmeester voorspelt dat er een tijd komt waarin Huib niet meer kan lachen om dat hij zo weinig weet (p. 36). Huib denkt later nog veel terug aan de woorden van de schoolmeester (bv. p. 38). Wanneer Huib vertelt over dat hij tegen Witte zegt dat Witte niet meer zal worden dan pluimgraaf en dat hijzelf kapitein zal worden, voegt hij toe dat hij er op dat moment niet aan dacht dat het in de toekomst ook andersom kon gaan (p. 38). Wanneer Huib Michiel de Ruyter ontmoet, vertelt Huib dat hij zag dat De Ruyter een admiraal zou worden en zo groot zou worden dat hij Tromp zou overtreffen (p. 114).

Wanneer de admiraal gesneuveld is, laat zijn bemanning dat niet meteen weten aan de bemanning van de andere schepen. Huib ziet de admiraal een lange tijd niet, dus hij hoopt dat de admiraal niet gesneuveld is (p. 55). Helaas hangen de mannen van het admiraalsschip dan toch de admiraalsvlag halfstok en kondigen ze daarmee de dood van Van Heemskerk aan (p. 57). De verteller benoemt ook al wanneer De Ruyter zal sneuvelen, terwijl dat nog lang niet het geval is (p. 157). Als Tromp zijn voorbereidingen treft voor wat uiteindelijk zijn laatste zeereis zal worden, vraagt hij de Algemene Staten om iemand die hem kan bijstaan mocht hij ziek worden of door een kogel getroffen worden (p. 198). De Algemene Staten doen hier niets mee, maar diezelfde reis wordt Tromp inderdaad door een kogel getroffen en sterft hij.

Wanneer Huib aan boord van een oorlogsschip gaat doet hij dit om meer te verdienen en voor de afwisseling (p. 102). Achteraf gezien zegt hij hier zelf over dat het vaststond dat er afwisseling zou komen (p. 102). Een andere vooruitwijzing is dat de vrede met Engeland geen stand houdt (p. 130). Het concept van stilte voor de storm komt ook terug in dit verhaal. Vlak voor de Engelse Zeeoorlog uitbreekt, vertelt Huib over een situatie waarin Bourne en Tromp beleefd naar elkaar groeten en dat er toen nog geen sprake was van oorlog, maar dat dit slechts stilte is voor de storm, of in zijn woorden

‘de stilte, die de uitbarsting van een’ vulkaan zou voorafgaan.’ (p. 133). Naar de tocht van De Ruyter de Theems op verwijst de verteller twee keer vooruit (pp. 166, 176). De afloop van een gebeurtenis verklapt de verteller een keer van tevoren. Iedereen hoopt op winst, maar de verteller benoemt dat toen niemand nog wist dat ze een nederlaag zouden lijden (p. 198).

Louwerse bouwt dus de spanning op met vooruitwijzingen. De vooruitwijzingen hebben betrekking op wat er later van personages zal worden, de dood van helden en historische gebeurtenissen. Door vooruitwijzingen krijgt de lezer verwachtingen over het verdere verloop van het verhaal en wil hij te weten komen of deze verwachtingen kloppen. Dit roept spanning op.

Cliffhangers

In dit boek komt er een cliffhanger voor in hoofdstuk 13. Hoofdstuk 13 eindigt met het einde van het verhaal van Huib en de opmerking van de verteller dat iedereen verlangt naar de dagen die Huib voorspelde waarop ze konden zien wat er van Tromp zou worden (p. 130). Deze techniek om de spanning in het verhaal te verhogen heeft Louwerse beperkt toegepast, omdat slechts een hoofdstuk met een cliffhanger eindigt.

Informatiedosering

Een andere techniek om de spanning in het verhaal te verhogen is volgens Van Boven en Dorleijn (1999) dat de verteller de informatie op een bepaalde manier doseert zodat de lezer nieuwsgierig wordt. Er zijn volgens hen drie mogelijkheden: de lezer weet even weinig als het personage, de lezer weet meer dan het personage of het personage weet meer dan de lezer. In *Bestevaêr Tromp* past Louwerse de drie varianten toe.

- Lezer en personage weten even weinig

Er zijn twee voorbeelden waarin de lezer even weinig weet als de personages. Plots horen Jonge Kees en Adriaan een heftige donderslag waar ze erg van schrikken (p. 172). Adriaan vraagt geschrokken wat er gebeurt. De lezer weet ook niet wat dit voor geluid is. Daarna vertelt de verteller dat Huib het geluid al goed kent en het eerder gehoord heeft. De verteller geeft toe dat het op Huib ook een grote indruk maakte toen hij het voor het eerst hoort. Na deze toelichting krijgt Huib het woord en vertelt hij aan Jonge Kees en Adriaan dat er een schip in de lucht vliegt (p. 172). De lezer komt tegelijk met de personages te weten wat het voor geluid is. Het tweede voorbeeld is dat de mensen zich bij de kerk en het strand van Scheveningen verzamelen, omdat er vlakbij op zee een zeeslag plaatsvindt. Allereerst horen de mensen een gerommel en dan komen ze erachter dat het kanongebulder is (p. 200). De focalisatie blijft bij de mensen op het strand, zodat het voor de lezer ook spannend blijft wat de afloop van de zeeslag is.

- Lezer weet meer dan de personages

Het verhaal bevat vijf soorten fragmenten waarin de lezer meer weet dan het personage dat focaliseert. Dit is het geval bij ontmoetingen tussen Huib en Marten wanneer ze volwassen zijn, bijvoorbeeld wanneer Huib Marten aanspreekt en zijn naam zegt en Tromp hem dan herkent (p. 86). De lezer weet al dat Huib Marten heeft gezien en dat Marten Huib nog niet gezien heeft. Wanneer Huib Marten aanspreekt, weet Marten nog niet dat diegene die hem aanspreekt Huib is. Voor de lezer is het spannend of Marten Huib herkent en hoe hij zal reageren. Een andere variant hierop is dat de tegenstander nog niet weet dat de Hollanders hem gaat aanvallen, bijvoorbeeld de bevelhebber van de Zilvervloot denkt dat er geen vuiltje aan de lucht is, maar de lezer weet dat de Hollandse vloot

plannen heeft om aan te vallen (p. 93). Andersom weet de lezer soms ook al dat de vijand op de loer ligt, terwijl de bemanningsleden van de Hollandse vloot daar nog niet van op de hoogte zijn (p. 173). Ook heeft de verteller de lezer al uitgebreid op de hoogte gesteld van de situatie rondom Tromp, terwijl op de vloot niemand hiervan iets weet (p. 148). De mensen op het schip weten dus minder dan de lezer.

- Lezer weet minder dan de personages

Ten slotte is er een fragment waarin de lezer minder weet dan het personage om wie het gaat. De verteller stelt de vraag waarom het gezicht van Tromp plotseling betreft (p. 174). Daarna stelt hij nog meer vragen die hier betrekking op hebben en uiteindelijk verklaart hij wat het is: het kruut en lood zijn op (p. 174).

Korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes

De dialogen bestaan uit relatief korte zinnen. Antwoorden op vragen bestaan meestal wel uit zinnen van gemiddelde lengte. De vertellerstekst van zowel Huib in de eerste helft van het verhaal als de alwetende verteller in de tweede helft van het verhaal bevatten veel relatief lange zinnen. Een voorbeeld van een lange zin uit de vertellerstekst van Huib:

„(...) Hoewel ik eigenlijk gezegd niet veel lust had met dezen Jurrie Zwijn aan te leggen, en kameraadschap te maken, zoo stond ik toch den volgenden dag heel dikwijls met hem te praten, en ik deed dat vooral, als Marten mij zien kon, om hem op die wijze te toonen, dat ik hem best missen kon. (p. 43)

Het verhaal bevat lange stukken vertellerstekst, wat het tempo in het verhaal soms erg vertraagt. De vertellerstekst is nodig voor het begrip van het verhaal. Huib en de alwetende verteller geven historische achtergrondinformatie en gedachten en motivaties van de sprekers weer. Tussen de lange stukken vertellerstekst zijn de dialogen in relatief korte zinnen prettig om te lezen voor de lezer. De sprekers in de dialogen spreken met veel uitroepetekens, wat nog extra lading aan het verhaal geeft. De personages zijn dan bijvoorbeeld enthousiast of boos. In een fragment spreekt de verteller Huib aan:

Maar wij verlaten het strand en begeven ons naar onze schepen.

Daar is het Admiraalschip, en daar staat Huib.

„Wel, Huib, warmpjes vandaag, hé?”

Huib kijkt op en zegt eenvoudig: „Ja!” maar terwijl hij dit doet, loopt er een traan, dien hij met de vuist tracht weg te moffelen, langs zijne gebruinde kaken.

„Moffel maar niemendal weg, ouwe jongen! Is er wat vreeselijks gebeurd, zeg?”

„Marten, mijn oude, trouw vriend Marten is dood!” luidt het snikkende antwoord. „Ik heb hem de brekende oogen toegedrukt ik heb zijne laatste woorden gehoord; in mijne armen is hij gestorven!” (p. 202)

In de eerste twee zinnen praat de verteller tegen de lezer. Vervolgens spreekt hij Huib aan. Om het verhaal levendig te maken, geeft de verteller tijdens een scène ook geluiden weer in een slag: ‘Zjesst! daar vloog er al een.’ (p. 139) als de Engelsen beginnen met stenen gooien naar de Hollanders en ‘De ander was spoedig terug, en daar ging het, klop-klop-klop!’ wanneer Jonge Kees en zijn mannen de Engelsen hebben opgesloten en ze het luik dicht timmeren. Tijdens de laatste beslissende zeeslag doet de verteller verslag in vele uitroepen:

Midden onder het gebed klinkt een dof gerommel.

Er komt beweging in de kerk! Zou het een opkomend onweder zijn?

Het gerommel laat zich weer hooren; maar het is kort en afgebroken.

Dat is geen onweder! Dat is kanongebulder! De deuren van de kerk worden opengesmeten! In een oogenblik staat het strand vol! Ginds liggen de vloten! Hier de Hollanders, daar de Engelschen! Het kanongebulder verheft zich! De Hagenaars hooren het, en zien niet tegen den moeielijken weg op om naar Scheveningen te gaan. Bezweet, bestoven, hijgend en afgemat komen ze op het strand! Een vreeselijk tooneel vertoont zich aan hunne oogen! (pp. 200-201)

Hierdoor neemt de spanning toe. De lezer weet immers ook niet wat er aan de hand is.

Louwerse gebruikt veel puntjes aan het einde van zinnen voor verschillende doelen. Hij gebruikt puntjes als de personages naar woorden zoeken, zoals ‘„Nu, ga maar, dan ben ik je kwijt! Ik kan je missen als... als... Nu raad eens wat ik zeggen wil!” „Als aangebrande gort met rauwe spek! Ha, ha, ha!” riep Jonge Kees (...)’ (p. 6). Ook gebruikt hij puntjes bij onderbrekingen, zoals ‘„Ja, Moeder, maar...” „Huib, je gaat naar school, sprak Moeder op vasten toon. (...)’ (p. 31). Onderbrekingen kunnen ook plaatsvinden door plotselinge gebeurtenissen, zoals de mast die door een kanonskogel getroffen wordt (p. 55). De puntjes bij een onderbreking komen het meest voor in het verhaal. Daarnaast komen puntjes voor bij een pauze om de spanning te verhogen: ‘Ze kozen allen het laatste, en na een kort gebed tot onzen Lieven Heer stak Claessensz. zelf den brand in het kruit en... vloog toen met de zijnen in de lucht.’ (p. 21). Ten slotte gebruikt Louwerse ook een keer puntjes bij een aanvulling: ‘„Neen, Moeder, ik ben niet moede! Ik wou...” „Dat je naar bed gingt en dat wel zonder talmen,” sprak Moeder gestreng.’ (pp. 29-30).

Het gebruik van streepjes is veel minder dan het gebruik van puntjes. Streepjes gebruikt Louwerse bij pauzes: ‘„(...) En ik?” – Hier rustte de verteller even.’ (p. 82), een opsomming: ‘Die kleine jongen met zijn leeren, - hij was mij in de school al heel wat vooruit, - en met zijn Admiraal-woorden, deed mij denken aan het afscheid van den meester.’ (p. 38), een tegenstelling: “(...), dan denk ik altijd met leedwezen aan den grooten man, die daar sneuvelde en zeg ik nog altijd: „Die overwinning was heerlijk, maar – duur gekocht.” (p. 62) of bij het stotteren, bijvoorbeeld tijdens het sterven: ‘Jurrie, die nog maar altijd op het dek bleef liggen, antwoordde met een bijzonder vreemd geluid in zijne keel: „Een schot – in de – borst – Schip – Schipper! Ik – ik sterf! Heb ik nog – veel – veel kwaad – g – goed – gemaakt, z – zeg?”’ (p. 50).

In fragmenten waarin de gedachten van het personage erg chaotisch zijn, gebruikt Louwerse veel streepjes en puntjes die deze chaos benadrukken:

„(...) Ik dacht aan het Spaansche schip, dat ik zoo even in de lucht had zien vliegen en... als dat gebeurde dan... dan waren we allen dood! – Ik dacht aan mijne Moeder! – Arme Moeder! – Ik dacht aan den ouden schoolmeester, aan het „Kregel Mennonietje”... Daar vlogen de matrozen het want in! – He, wat kerels! Ik kon niet laten hen te volgen en klom ook het brandende want in, waar de kogels ons langs de ooren floten of – troffen. Dan zag ik die dapperen naar beneden slaan en hoorde ik hen in hun’ val soms nog roepen: „Hoezee! Het lieve Vaderland! – Dat kon mijn lot ook worden! (...)” (p. 51)

De verschillende functies van streepjes en puntjes zijn ook terug te zien in dit fragment.

In *Bestevaêr Tromp* gebruikt Louwerse afwisselend korte, gemiddelde en lange zinnen. De korte zinnen zijn vooral bedoeld voor de personages in dialogen en de lange zinnen komen alleen voor in vertellerstekst. De vele uitroepen, de streepjes en de puntjes gebruikt Louwerse om de spanning en de levendigheid in het verhaal te verhogen, maar het heeft ook andere functies, zoals een opsomming

aangeven. Streepjes gebruikt Louwerse minder dan puntjes en in chaotische situaties gebruikt hij deze door elkaar.

4.6 Voorlopige conclusie na analyse van *Bestevaêr Tromp* (1875)

In dit hoofdstuk heb ik de analyseresultaten van *Bestevaêr Tromp* besproken. Ik heb onderzocht hoe Louwerse de held Marten Tromp heeft vormgegeven en hoe hij hem aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. De lezer maakt kennis met de held Marten Tromp, wanneer hij nog een jongen van 9 jaar oud is en dit gebeurt via de ogen van de hoofdpersoon, de negenjarige Huib. Hun jeugd, beschreven in hoofdstuk 2 tot en met 8, is herkenbaar voor de lezer, aangezien Huib vertelt over de vechtpartijtjes die ze samen met andere kinderen hielden en dat ze zich in de nesten werkten. Vanaf hoofdstuk 9 begint het volwassen leven van de hoofdpersoon en de held. Na 8 hoofdstukken kent de lezer de held en de hoofdpersoon goed genoeg om zich te kunnen inleven in het volwassen leven van deze personages. De eerste helft van het boek beslaat 13 hoofdstukken waarin Huib het verhaal van Marten, Witte en hemzelf tot dan toe vertelt. In deze hoofdstukken is vooral Huib aan het woord en toont de alwetende verteller zich bijna niet. Na 13 hoofdstukken is Huib aangekomen bij het heden en vertelt de alwetende verteller wat Huib, Marten en Witte de rest van hun leven meemaken. Dan maakt de lezer ook kennis met Jonge Kees en Jaantje, twee jonge personages die met Huib bevriend zijn, wanneer Huib en Marten al volwassen zijn. Hoe Jonge Kees en Jaantje over dingen denken en hun kinderlijke enthousiasme en onwetendheid zal herkenbaar zijn voor de jonge lezers. Uit deze resultaten kan ik concluderen dat Louwerse de bewerkingsstrategie heeft toegepast van het opvoeren van een onbekende hoofdpersoon uit de omgeving van de held. Tevens beschrijft hij zowel de jeugd als het volwassen leven van de held. Deze twee bewerkingsstrategieën noemt Dasberg (1981). Zij noemt niet dat een schrijver meer jonge onbekende personages kan toevoegen wanneer de onbekende hoofdpersoon volwassen is.

In dit verhaal observeert een onbekend personage uit de directe omgeving van de held de held. Vooral de relatie tussen de held en het onbekende personage en de ontwikkelingen daarin staan centraal. Wanneer Marten en Huib nog kinderen zijn en bij hun ouders in Den Briel wonen zijn ze wat betreft hun ontwikkeling redelijk gelijk, hoewel er al een standsverschil zichtbaar is. Als ze naar zee gaan, toont Marten direct serieus en volwassen gedrag in tegenstelling tot Huib die met Jurrie moppen tapt en lol trapt. Hier ontstaat al een kloof tussen de twee vrienden en blijft Huib achter in zijn ontwikkeling naar volwassenheid. Huib en Marten verliezen elkaar steeds uit het oog, maar komen toch steeds ook weer samen. Naarmate de jaren voorbijgaan, worden de verschillen tussen hen steeds groter. Doordat Huib zelf het verhaal van hem en Marten vertelt, kan hij ook de situatie tussen hem en Marten analyseren en becommentariëren. Hij maakt daarbij steeds ook de steeds groter wordende kloof tussen hen duidelijk. Uiteindelijk komt het toch goed tussen de vrienden, want Marten sterft in de armen van Huib.

Huib en de alwetende verteller omschrijven Marten met innerlijke eigenschappen die passend zijn voor helden. Daarnaast gaat Louwerse ook in op de kritiek die men destijds had op Tromp en hij beschrijft hierbij de kant van het verhaal van Tromp. Hij benadrukt hierbij dat het meer eer waard is wanneer Tromp zijn eigen gevoelens aan de kant zet en weer in dienst gaat voor het vaderland. Vermoedelijk heeft Louwerse dit beschreven om een zo compleet mogelijk beeld van de werkelijkheid te geven, maar Marten lijkt hierdoor ook meer op een held. Er vinden voortdurend vergelijkingen plaats met andere personages in *Bestevaêr Tromp*. Door Marten te vergelijken met andere personages ziet de lezer dat Tromp zo slecht nog niet was. Andere personages heeft Louwerse uitgebreid vormgegeven zodat hij hun eigenschappen met die van Tromp kan vergelijken. Twee voorbeelden zijn zuinigheid (vergeleken met Huib) en beheerstheid (vergeleken met Witte).

Louwerse beschrijft in dit boek ook uitgebreid Witte de With, die bekend staat om zijn opvliegende karakter. Louwerse laat zien dat Witte veel moeite doet om deze woede te beheersen en ook dat hij

eigenlijk niet anders kan, omdat hij dat al van kleins af aan heeft. Witte krijgt veel kritiek en Louwerse laat ook zijn kant van het verhaal zien, dat de schuld die hij krijgt soms onterecht is. Daarnaast beschrijft Louwerse nog Piet Hein, De Ruyter en Van Heemskerk. Dit zijn minder uitgewerkte personages, omdat Louwerse een kortere omschrijving geeft van hun eigenschappen en ze minder voorkomen in het verhaal. Louwerse noemt alleen hun positieve eigenschappen.

De lezer komt niets te weten over het uiterlijk van Marten en Van Heemskerk. Bij Van Heemskerk is het begrijpelijk, want hij komt slechts een keer voor in het verhaal, maar bij Marten is het bijzonder, want hij is de held om wie het hele verhaal draait.

Het verhaal speelt zich zowel thuis als op zee af, wat overeenkomt met Kloek en Mijnhardt (2001). Het huiselijke heeft wel een hele beperkte rol ten opzichte van het heldhaftige. Het begin en het einde van het verhaal spelen zich thuis af en tussendoor speelt het zich nog twee keer kort bij Jaantje thuis af. De rest van het verhaal speelt zich op zee of in de haven af. De personages zijn vooral op reis, waar ze van alles meemaken. Toch ligt de nadruk meer op de verhouding tussen Huib en Marten dan op wat er tijdens de reis gebeurt. Heldenmoed komt vooral aan bod wanneer een held overlijdt of tijdens een toespraak van de kapitein voor of tijdens een gevecht. De jeugd van Huib, Marten en Witte is natuurlijk thuis en beslaat hoofdstuk 2 tot en met 4. Tijdens deze hoofdstukken anticipeert de verteller al op het leven later op zee doordat ze de zeeslag van Claessenszn. naspelen. Op zee verwijzen de personages naar huis wanneer ze praten over hun ouders en verlangen naar hun moeders als ze gevangen zijn. Huiselijkheid neemt slechts een klein deel in van het verhaal, maar is wel passend voor heldenverhalen uit de 19^e eeuw (Kloek & Mijnhardt, 2001).

Over Tromp komt de lezer wat betreft relaties meer te weten over zijn ouders, zijn jeugdvriend Huib en zijn leermeester Piet Hein. Louwerse beschrijft zijn gezin nergens, ook al had hij wel een gezin. Dit past niet bij Kloek en Mijnhardt (2001). Huib is de hoofdpersoon en over hem komt de lezer het meest te weten. Hij heeft veel slechte eigenschappen. Louwerse benadrukt vooral dat hij een hekel heeft aan leren en dat hij daar later spijt van heeft. Dit is voor de lezer een duidelijke les. Hieraan koppelt hij het advies van de schoolmeester en dit advies spookt steeds door Huibs hoofd. De jongvolwassen Huib heeft verkeerde vrienden en de volwassen Huib heeft goede vrienden, namelijk Jonge Kees en Jaantje, met wie de lezer zich kan identificeren. Jonge Kees is in dit verhaal ook een held. Voor Jonge Kees is Huib een meester. Het is de bedoeling dat Jonge Kees leert van de fouten van Huib en zo kan ook de lezer hiervan leren. Huib spreekt Jonge Kees dan ook aan op een manier waarmee hij indirect ook de lezer aanspreekt.

Uit de analyse van de technieken om de spanning in het verhaal te verhogen blijkt dat Louwerse veel vooruitwijzingen toepast en de verteller de informatie op zo'n manier laat doseren dat het spanning oproept. Dit is in overeenkomst met Parlevliet (2009) en Van Boven en Dorleijn (1999). Volgens Parlevliet (2009) horen cliffhangers ook bij de spanningstechnieken die schrijvers veel toepassen, maar in dit verhaal gebeurt dat slechts een keer. Ten slotte spreken de personages veel in korte zinnen (overeenkomstig met Parlevliet (2009)) en heeft de verteller lange lappen vertellerstekst (tegenstrijdig met Parlevliet (2009)). Er komen veel puntjes voor aan het einde van zinnen en ook streepjes komen, hoewel in mindere mate, voor om spanning te creëren. Ook dit past bij Parlevliet (2009). Door de spanning te verhogen maakt Louwerse het verhaal aantrekkelijk en boeiend voor de jeugd.

Met de resultaten die ik in dit hoofdstuk heb verzameld kan ik de vraag die centraal staat beantwoorden. De vraag was hoe Louwerse Maarten Tromp heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Louwerse beschrijft Marten iemand die als kind genoot van zijn jeugd: veel spelletjes spelen en school niet al te serieus nemen. Dit is herkenbaar en vermakelijk voor de lezer. Daarnaast beschrijft hij Marten als bevelhebber van de vloot die in verschillende lastige situaties met de vijand terechtkomt. Louwerse heeft de onbekende Huib in het leven geroepen als jeugdvriend van Marten die zijn levensverhaal kan vertellen en de rest van zijn leven aan zijn zijde de held kan

vastleggen. Daarnaast komen er meerdere wijze mannen voor in het verhaal die Marten en Huib advies geven en bijstaan. De verschillen tussen Huib en Marten worden gedurende het verhaal steeds groter waarbij Marten steeds meer alles belichaamt wat goed is en Huib juist de verkeerde kant op gaat. Uiteindelijk weet Huib zijn levenslessen over te brengen op Jonge Kees, een ander onbekend personage uit de omgeving van de held. Vooral door vooruitwijzingen, informatiedosering en puntjes aan het einde van zinnen voert Louwerse de spanning op in het verhaal. Louwerse geeft een compleet beeld van de held door naast alle positieve eigenschappen ook in te gaan op de kritiek die men op hem had en hem te vergelijken met andere helden. Door de jeugd van de held te beschrijven en andere interessante personages van wie de lezer een wijze les kan leren op te voeren heeft Louwerse een aantrekkelijk boek geschreven over deze held.

5. Analyse van *Bij Kijkduin* (1921¹)

In het historische jeugdboek *Bij Kijkduin* (1921) beschrijft Pieter Louwerse een deel van het leven van Michiel de Ruyter (1607-1676) (zie Bijlage 4 voor een samenvatting van het boek). Het verhaal bestaat uit 16 hoofdstukken. De lezer komt tijdens het verhaal ook veel te weten over vier onbekende personages die veel bij De Ruyter in de buurt zijn.

5.1 De hoofdpersoon

De hoofdpersoon van het verhaal is Kors, een voor de lezer onbekende jongen. Het verhaal bestaat uit veel vertellerstekst en het beslaat een korte tijd. Het verhaal begint in Amsterdam op 7 april 1672 als Aai en Piet een betrekking proberen te vinden op de Platjes-beurs (p. 4). Het verhaal eindigt op 11 augustus 1673 na de Slag van Kijkduin, waar Aai en Kors sneuvelen (p. ?). Piet is al eerder omgekomen. De verteller werpt nog kort een blik op de toekomst en vertelt in één zin wanneer De Ruyter is overleden en hoe het Tinus is vergaan (p. 186). Er is sprake van een doorlopend verhaal; het boek is niet in delen opgesplitst. Tussen hoofdstuk 10 en 11 is een opvallende breuk in de tijd. De verteller geeft aan een sprong in de tijd gemaakt te hebben en brengt de lezer op de hoogte van wat er in de tussentijd gebeurd is. Omdat het gehele verhaal slechts een jaar en een aantal maanden beslaat, is de sprong in de tijd niet groot.

Kors, Tinus, Piet en Aai noemt de verteller het gehele verhaal bij hun voornaam. Kors noemt Aai twee keer 'luitenant' (pp. 154, 158). De verteller en de personages noemen Michiel de Ruyter afwisselend admiraal De Ruyter, luitenant-admiraal De Ruyter, De Ruyter en Bestevaër. In een verhaal noemt een zeeman hem 'onze Michiel' (pp. 48-49) en slechts 2 keer noemt de verteller hem Vlissinger Michiel (pp. 161, 186) en eenmaal Bestevaër Michiel (p. 186). Er is weinig verandering in de namen te zien. In leeftijd is er ook weinig verandering te zien, aangezien het verhaal slechts een korte tijd beslaat. Aan het begin van het verhaal (hoofdstuk 2) zijn Kors en Tinus 15 of 16 jaar (p. 20) en aan het eind van het boek (hoofdstuk 14) zijn ze 16 of 17 jaar oud (p. 158). De onwetendheid en het kinderlijk enthousiasme zit er het gehele verhaal in.

Wat betreft gedrag is er een duidelijke verandering te zien in hoofdstuk 5. Kors en Tinus vertrekken voor het eerst naar zee en Aai en Piet gaan weer op een nieuwe zeereis. Aai en Piet zijn voor hun reis mannen die al hun geld aan brandemoris opmaken en die vaak vechten. Ze moeten niets van Kors en de andere jongens hebben die vrijwillig meegaan. In hoofdstuk 5 bewijst Kors zich en daarna ontstaat er een vriendschap tussen Aai, Piet en Kors. Ook Tinus sluit zich vervolgens aan. Kors en Tinus hebben een positieve invloed op het gedrag van Aai en Piet, die veranderen in voorbeeldige zeemannen. Ze drinken geen brandemoris meer en vechten alleen nog voor de goede zaak. Wel komen ze een keer in de verleiding om brandemoris te gaan drinken, maar Tinus en Kors weten hen daar vanaf te houden. In *Bij Kijkduin* vindt de omslag in karakter plaats bij de volwassen zeemannen in plaats van bij de kinderen. Bij de held is geen karakteromslag te zien. Hij is volwassen en gedraagt zich voorbeeldig.

Louwerse heeft voor *Bij Kijkduin* een hoofdpersoon genomen met wie de lezer zich kan identificeren: een jongen van ongeveer 15 of 16 jaar oud. Hij maakt alles op zee voor het eerst mee en het kinderlijk enthousiasme en de onwetendheid maken dat de jeugd zich in hem zal herkennen. Er zit een les verstopt in de karakterverandering van Aai en Piet die de verteller in het boek nog meerdere keren herhaalt: brandemoris heeft een slechte invloed op mensen. De lezer maakt kennis met de held Michiel de Ruyter via Kors, die met De Ruyter op reis gaat en wiens zusje bij mevrouw De Ruyter werkt.

¹ Bij andere geanalyseerde boeken heb ik het jaar van uitgave van de eerste druk genomen. In het geval van *Bij Kijkduin* heb ik niet kunnen achterhalen van wanneer de eerste druk dateert. Waarschijnlijk is het van voor 1909, aangezien Louwerse in 1909 overleed. Wel bekend is dat de tweede druk van *Bij Kijkduin* uit 1921 komt. De tweede druk bevat helaas geen voorwoord van Louwerse. Bij de meeste voorwoorden staat een datum van schrijven. Ik heb bij *Bij Kijkduin* dus het jaartal van de tweede druk genomen, ook al lijkt dit boek dan veel ouder dan de andere boeken uit het corpus.

Louwerse heeft dus de bewerkingsstrategie toegepast dat hij de lezer laat kennismaken met de volwassen held via een onbekend kind uit diens omgeving. Dit is een van de drie bewerkingsstrategieën die Dasberg (1981) noemt. Hierdoor kan de lezer zich met de hoofdpersoon identificeren en leert hij de held via de ogen van het kind kennen.

5.2 Omschrijving van de held

In hoofdstuk 1 en 2 krijgt de lezer korte stukjes informatie over de held Michiel de Ruyter. In hoofdstuk 2 gebeurt dit in de vorm van een verhaal van Kors over zijn ontmoeting met De Ruyter. In hoofdstuk 7 maakt de lezer voor de Slag bij Solebay (1672) mee. De verteller geeft veel informatie over de vechtende De Ruyter in deze zeeslag (pp. 86-87). De verteller gaat ook vaak in op de brieven die De Ruyter schrijft en ontvangt (p. 98). De verteller vertelt in hoofdstuk 11 over wat de tegenstanders van De Ruyter zeggen en spreekt dit vervolgens tegen door aan te tonen dat De Ruyter wel een held is. In dit hoofdstuk geeft hij dan ook veel informatie over eigenschappen van de held. In hoofdstuk 12 komt de lezer te weten hoe De Ruyter als kind was, doordat de kinderen erover speculeren, De Ruyter dit hoort en vervolgens zelf kort vertelt hoe hij als kind was. De held verandert niet gedurende het boek. Er is wel een contrast tussen de held als kind en de held als volwassene, wat hij zelf aangeeft in hoofdstuk 12, wanneer hij de kinderen over zijn jeugd vertelt. In *Bij Kijkduin* krijgt de lezer gedurende het hele boek informatie over de held. De verteller introduceert de held niet uitgebreid aan het begin van het verhaal, maar geeft beetje bij beetje informatie over de held.

Innerlijke eigenschappen

Kindvriendelijk

Kors omschrijft Michiel de Ruyter als een vriendelijke en beleefde man (p. 25). Hij vertelt aan zijn zusje Bertha hoe hij Tromp en De Ruyter ontving bij meneer Hasselaar thuis. Tromp liet zichzelf binnen en liep zonder zijn voeten te vegen door naar de kamer van meneer, terwijl De Ruyter heel vriendelijk vroeg of de burgemeester thuis was, uitgebreid zijn voeten veegde en zich door Kors naar de juiste kamer liet leiden (pp. 25-26). Kors ervaart De Ruyter als een vriendelijke man tegenover Tromp, die hij als onvriendelijk beschouwt.

Daarnaast toont De Ruyter ook oprecht interesse in iemand zoals Kors (pp. 25-27). Wanneer hij De Ruyter ontvangt, vraagt De Ruyter hem of hij graag huisknecht wil worden. Kors vertelt dat hij liever wil varen zoals zijn vader en hij vertelt De Ruyter wat hij over zijn vaders zeeleven weet. De Ruyter blijkt zijn vader gekend te hebben en zegt dat Kors een voorbeeld aan zijn vader moet nemen. De Ruyter keek hem diep in de ogen en raakte Kors' kin aan met zijn duim. Later als Kors en de anderen een hogere betrekking krijgen van De Ruyter bezoeken ze hem om hem voor zijn hulp te bedanken (p. 127). Bij Kors legt hij weer zijn hand op zijn onderkin om hem eraan te herinneren dat ze elkaar al kennen.

De Ruyter gaat op een gemoedelijke manier met Kors, Tinus en Bertha om. Zo wordt hij niet boos als ze over hem praten (p. 144). Ze bespreken wat ze gehoord hebben over zijn jeugd en vragen zich af of ze dit moeten geloven. De kinderen schrikken erg van De Ruyters plotselinge aanwezigheid. De Ruyter vindt het niet erg dat ze over hem praten en vertelt de waarheid over zijn jeugd (pp. 144-145). Zo wordt hij ook niet boos als Kors zijn kapitein per ongeluk 'Ouwe' noemt (p. 146). Het is de gewoonte om aan boord de kapitein zo te noemen, maar in het bijzijn van De Ruyter is dit niet netjes. Hij vindt dit niet erg, want toen hij zelf klein was noemde hij zijn kapitein ook zo (p. 146).

De Ruyter toont zich dus vriendelijk en geïnteresseerd tegenover Kors en gaat op een gemoedelijke manier om met hem en de andere kinderen in het verhaal. Dit maakt de held aantrekkelijk voor de lezer, die zich met de kinderen in het verhaal kan identificeren. Hourihan (1997) en andere onderzoekers noemen niets over kinderen in heldenverhalen en de relatie die zij met de held onderhouden.

Dapper en moedig

De verteller blikt terug op de geweldige aftocht van De Ruyter bij de Tweedaagse Zeeslag (1666) (p. 48). De Ruyter 'gedroeg (...) zich grooter, dapperder en beleidvoller dan bij een overwinning' (p. 48). Voor de titel '„held der helden”' komt hij zeker in aanmerking en de Koning van Denemarken en Louis XIV hebben hem reeds al zo genoemd (p. 49). Zijn beloning is dat de Koning van Denemarken hem en zijn nakomelingen in de adelstand verheft en dat Louis XIV hem tot Ridder in de Orde van St. Michiel verheft. Koning Karel heeft De Ruyters zoon Engel als een vorstenzoon onthaald en hem tot ridder geslagen. De verteller is van mening dat Nederland trots mag zijn op iemand die zo door het buitenland geprezen wordt (p. 49).

Tijdens de Slag bij Solebay (1672) bewijst De Ruyter zich voor het eerst in *Bij Kijkduin*. Zodra de tegenstander het eerste schot lost, geeft hij de tegenstander de volle laag (p. 86). De Ruyter wijdt al zijn aandacht aan de strijd (p. 87). Tegenstander Haddock, een Engelsman, roept vol bewondering uit: '„Is dat een Admiraal? Dat is een admiraal, een kapitein, een stuurman, een matroos, een soldaat! Ja, die man, die held is dat alles tegelijk!”' (p. 87). Hij ziet De Ruyter op zijn beste moment. Het zegt meer als de lezer dit te horen krijgt van de tegenstander dan van de verteller. Als zelfs de tegenstander bewondering voor De Ruyter hebben, dan moet hij wel een heel groot man zijn. De Ruyter is de enige admiraal, maar de andere Nederlanders zijn volgens de verteller minstens zulke grote helden als De Ruyter is (p. 87).

Op een gegeven moment is de situatie als volgt. De vloot van De Ruyter is op zee en is dagelijks in gevaar door de Engelsen en Fransen (p. 136). Op de vloot zijn veel mensen ziek en veel mensen zijn ontevreden (p. 137). Daarnaast is het weer ook slecht, omdat ze bij de kust zijn moeten ze extra hard werken bij storm, omdat het schip niet in een zandbank of op de kust terecht mag komen. Anders zijn ze een eenvoudig doelwit voor de vijand. Slechts de helft van de bemanning is beschikbaar en ze hebben dus ook nog extra veel werk te doen, waardoor iedereen 's nachts moet doorwerken. De verteller vindt dat De Ruyter bewijst dat hij een zeeman in hart en nieren is. Hij is 'een dapper en buitengewoon beleidvol man' (p. 137). Hij is ook 'een weergaloos zeeman!' (p. 139).

De Ruyter krijgt een moordenaar aan huis die hem met een mes wil aanvallen. De verteller zegt hierbij: 'Dat de Ruyter nu niet zoo heel gauw bang was, weten we al te goed.' (p. 149). Wanneer de aanval is afgelopen gaat hij kalm zoals altijd terug naar zijn kamer alsof er niets gebeurd was (p. 150). Daarna heeft hij wel voortaan een zwaard bij zich, mocht er nog een aanslag komen. Wanneer er een nieuwe zeeslag aan komt, zegt De Ruyter tegen Tromp: '„(...) Dus, ons klaar maken om dan den driesten vijand alweer het voorhoofd te toonen, Tromp!” „Ze zullen het mijne weer zien, Bestevaer! Reken er op!” was het antwoord van den vurigen Tromp.”' (p. 169).

Landgenoten verwijten De Ruyter dat hij slaapt of niet meer durft en ze vinden hem een huichelaar wanneer ze een tijd lang niets bijzonders van De Ruyter vernemen (pp. 129-130). Volgens de verteller ligt het niet aan De Ruyters moed, maar ligt het er simpelweg aan dat er op zee niets gebeurt (p. 129). Als er niets te doen is, dan kan De Ruyter ook geen heldendaden verrichten.

Uit het verhaal blijkt dus dat De Ruyter dapper en moedig was. Dit erkent niet alleen de verteller, maar opvallend is dat de tegenstanders dit ook vinden. De Ruyter krijgt zo extra status als held. Niet de directe tegenstanders, maar landgenoten verwijten hem gebrek aan durf. De verteller benadrukt dat het eraan ligt dat er op zee niets gebeurt. Louwerse gebruikt dit dus wel als manier om De Ruyter extra status te geven.

Vroom en vaderlandslievend

De Ruyter is een vrome, brave, eerlijke en oprechte man (p. 140). Toen hij nog een straatjongen, een bengel en de schrik van heel Vlissingen was, kwam de dominee op bezoek op de avond voor hij naar zee ging (p. 144). Hij gaf hem een kerkboekje mee en sprak wijze woorden uit over dat de Heer op hem

zou passen. Nu als volwassene bevestigt hij dat dit waar is. De Heer heeft hem immers dag en nacht bijgestaan in allerlei gevaarlijke situaties (p. 144). Hij denkt dat de Heer hem zijn lieve moeder gegeven heeft, zodat hij degene kon worden die hij nu is: ‘„(...) een man, die zijn vaderland trouw en eerlijk dienen kon en mocht! (...)”’ (p. 145). Voor het slapengaan doet hij altijd zijn avondgebed (p. 170). ‘s Ochtends vroeg komt Kors de kajuit van De Ruyter binnen met het nieuws dat er een adviesjacht van de stadhouder aankomt (p. 171) De Ruyter moet zich plots opstaan en zich klaarmaken, ‘Maar, hoe hij den tijd ook gebruiken moest, hij verzuimde niet om weder neer te knielen, en zijn morgengebed te doen.’ (p. 171). Een andere vermelding van zijn vroomheid zijn: ‘„Met Gods hulp zal het gaan!”’ luidde de korte boodschap van „Vlissinger Michiel!”. „Wij allen zijn goedsmoeds om te overwinnen of te sterven! Maar ik hoop, het zal gaan! Het zal gaan!”’ (p. 183).

Daarnaast gebruiken tegenstanders van De Ruyter zijn vroomheid als iets om mee te spotten. Wanneer twee boze zeemannen bij het huis van De Ruyter spioneren, zien ze Aai en Piet samen met Kors en Tinus bij De Ruyter naar binnen gaan (p. 132). Ze zien tot hun verbazing dat Aai en Piet inmiddels al luitenant zijn. Ze spotten met De Ruyters vroomheid door te zeggen dat Aai en Piet vast een aantal psalmen voor de Ruyter gaan opzeggen om hem te paaien (p. 132). Wat zij niet weten, is dat Aai en Piet met de jongens bij Bertha op bezoek gaan.

Het volk verwijdt De Ruyter dat hij zijn eigen belang boven dat van het vaderland stelt. De verteller bewijst dat dit niet het geval is en hij geeft de gedachtegang van De Ruyter weer waaruit ook blijkt dat de beschuldigingen van het volk onjuist zijn. De Ruyter heeft nooit zijn eigenbelang boven dat van zijn vader gesteld, want hij heeft meerdere keren hele goede betrekkingen afgeslagen, die hem veel hoger in rang en aanzien zouden brengen en hem schatrijk zouden maken (pp. 139-140). Maar hij heeft zich steeds geschikt naar de wensen van zijn heren. Hij blijft zijn vaderland dienen met ‘de uiterste nauwgezetheid.’ (p. 140). Hij staat elke dag klaar om zijn leven op te offeren voor het land.

Zijn vroomheid en vaderliefde hebben De Ruyter gebracht op de positie die hij nu bekleedt. Volgens De Ruyter zelf is dit vooral te danken aan de Heer, want die staat hem altijd bij en die heeft hem een lieve moeder gegeven. Om de Heer hiervoor te danken gedraagt hij zich vroom. Als tegenstanders van De Ruyter hem pakken op zijn vroomheid dan moet dat iets geweest zijn dat zeer duidelijk naar voren kwam, is mijn interpretatie van dat fragment. Wat betreft vroomheid en vaderlandslievendheid is hij een uitstekend voorbeeld voor de lezer.

Uiterlijke kenmerken

De verteller en de personages geven weinig weer van het uiterlijk van Michiel de Ruyter. Wel zegt de verteller een paar keer iets over het soort kleding dat De Ruyter draagt en dat hij zich omkleedt. Zo staat hij in gemakkelijk zittende huiskleding in de gang (p. 144), kleedt hij zich om voor bezoek (p. 168), trekt hij na het ontbijt zijn gewone huiskleding uit en trekt hij zijn admiraalskleding aan (p. 147). De Ruyter trekt altijd zijn admiraalskleding aan als hij bezoek krijgt of buiten huis gaat, want ‘het was zijn meening: overal waar hij kwam, moest hij toonen, dat hij net zoowel gereed was om ten strijde te gaan, als de minste van zijn ondergeschikten.’ (p. 147). Zijn kleding heeft enerzijds met het huiselijke aspect te maken dat Kloek en Mijnhardt noemen (2001). Anderzijds geeft zijn kleding hem de status van admiraal en laat hij zien strijdvaardig te zijn. Naast kleding noemt de verteller slechts een keer een ander uiterlijk kenmerk, namelijk dat De Ruyter ‘mooie bruine oogen’ heeft (p. 26).

5.3 De verhaalhandeling

Het verhaal beslaat iets meer dan een jaar. Er zijn twee mannen (Piet en Aai) die teveel brandemoris drinken en vechten en een nieuwe reis moeten maken, omdat hun geld op is. Daarnaast zijn er twee rustige en dappere jongens (Kors en Tinus) die op hun eerste zeereis gaan. De mannen en de jongens raken met elkaar bevriend en de jongens hebben een positieve invloed op de mannen. Samen maken ze avonturen mee in de stad en aan boord van Michiel de Ruyter. Bertha, het zusje van Kors, werkt bij

mevrouw De Ruyter in huis, dus zo komen de jongens en mannen ook vaak bij De Ruyter thuis. De twee zeeslagen die in dit boek centraal staan, zijn de Slag bij Solebay en de Slag bij Kijkduin. Tijdens de Slag van Kijkduin sterven Kors en Aai als helden op zee en weet Michiel de Ruyter een glansrijke overwinning te behalen.

Deze verhaalhandeling komt voor een deel overeen met het vaste patroon in de verhaalhandeling, zoals Hourihan (1997) heeft omschreven. Herkenbaar is dat de hoofdpersonen een reis maken waarop ze vijanden moeten verslaan. Een verschil is dat de held in dit verhaal niet de hoofdpersoon is, terwijl volgens Hourihan dat wel het geval is in de meeste heldenverhalen. Wel is de hoofdpersoon dicht in de buurt van de held en komt de lezer zo veel over het doen en laten van de held te weten.

In de verhaalhandeling is sprake van een combinatie van heldhaftige en huiselijke elementen. Het verhaal speelt zich afwisselend thuis, in de stad en op zee af. Er komen heldhaftige gebeurtenissen voor, zoals de Slag bij Solebay (1672) (hoofdstuk 7) en de Slag bij Kijkduin (1673) (hoofdstuk 16), en huiselijke gebeurtenissen, zoals Kors en Bertha die de bezoekers thuis afluisteren (hoofdstuk 2) en mevrouw De Ruyter die de schoonmaaktaken verdeelt (hoofdstuk 12). Een voorbeeld van een verwijzing naar huiselijkheid op zee blijkt uit: 'Ook aan boord van „De Zeven Provinciën” was schoon dek gemaakt. Zelfs een kraakzindelijke Hollandsche huismoeder zou haar hart hier opgehaald hebben aan het „knappe boeltje”.' (p. 174) (hoofdstuk 15). Een ander verschil met Hourihan is de mate waarin de verteller en de personages naar het leven thuis en in de stad verwijzen. Volgens Kloek en Mijnhardt (2001) is dit kenmerkend voor 19^e-eeuwse heldenverhalen.

5.4 Relaties

In *Bij Kijkduin* geeft de verteller vooral veel informatie over de relatie van De Ruyter met Kors en mevrouw De Ruyter. Maar ook moeders komen terug en het zusje van Kors die belangrijk is voor Kors en zijn vriend Tinus. Daarnaast staat de vriendschap van Kors, Tinus, Aai en Piet centraal.

Ouders

In dit verhaal verwijst Michiel de Ruyter zelf eenmaal naar zijn moeder wanneer hij terugblijkt op vroeger.

„(...) En toen ik mijn lieve moeder bij het uitzeilen, daar hoog boven op den Westdijk zag staan, mij met handen en doeken toewuifend, zoolang ze me zien kon, - de admiraal nam het mutsje, dat hij in huis droeg, eerbiedig van het hoofd, en zijn oogen werden vochtig, - toen ja, toen heb ik het jongenswoord gezworen, en het, als man gehouden ook, zooveel ik maar kon: „Moeder je Michiel zal je niet tot verdriet, maar tot vreugde zijn!” - Kinderen, beste kinderen, ik geloof altijd, dat de Heere mij die moeder gaf, om uit mij te laten groeien een man, die zijn vaderland trouw en eerlijk dienen kon en mocht! Zijn naam zij geloofd!” (pp. 144-145)

Als kind was De Ruyter een kwajongen en dat deed zijn moeder veel verdriet. Toen hij naar zee ging, nam hij zich voor zijn leven te beteren, zodat zijn moeder blij kon zijn. Uit bovenstaand fragment blijkt dat zijn moeder ziet als degene die ervoor gezorgd heeft dat hij geworden is wie hij is en dat hij deze moeder had, is weer te danken aan God. Dit is de enige verwijzing naar de moeder van De Ruyter, maar door dit ene korte fragment wordt duidelijk dat zij erg belangrijk voor hem was.

De ouders van Kors, Bertha en Tinus zijn overleden. Ze zitten in een weeshuis, maar Kors en Bertha werken overdag bij de familie Hasselaar. Tinus werkt bij een andere familie, maar heeft vroeger ook voor de Hasselaars gewerkt. Voor Kors is mevrouw Hasselaar als een moeder (p. 36). Ze mag Kors het goede nieuws brengen dat hij met mijnheer Gerard mee mag naar de vloot (p. 35). Ze vraagt hem of hij haar man wil beschermen voor haar twee dochters (p. 37). Als herinnering aan de belofte geeft ze Kors haar gouden trouwring (p. 37). Ze zegt dat ze elkaar niet meer zullen zien, omdat ze een hartziekte heeft (p. 37). Kors krijgt hierdoor tranen in zijn ogen (p. 37). Hij belooft dat zijn zusje Bertha voor haar

zal zorgen als hij en haar man op zee zijn (p. 38). Als Kors terugkomt bij burgemeester Hasselaar, wil Bertha alles weten (p. 38). Nadat Kors alles verteld heeft, roept hij uit dat hij graag zou willen dat zijn ouders het zouden kunnen weten en hij kan zich al helemaal voorstellen hoe gelukkig ze zouden zijn (p. 39). De gouden ring geeft hij aan Bertha in bewaring (p. 79). Kors neemt zijn taak als beschermer van mijnheer Gerard erg serieus. Aan boord raakt hij gewond aan zijn voeten (p. 79). Hij maakt zich veel zorgen om mijnheer Gerard, omdat hij in de ziekenzaal moest blijven en hij zijn belofte dus brak. Zodra zijn voeten genezen zijn, is hij weer zo dicht mogelijk bij mijnheer Gerard in de buurt (p. 79).

Aan boord krijgen ze bericht dat mevrouw overleden is (p. 80). Kors huilt om dit nieuws, want 'Hij hield zooveel van Mevrouw!' (p. 80). Kors is treurig in gedachten verzonken en alles wat er op het schip gebeurt gaat langs hem heen. Tinus ziet hem en vraagt zich af waarom Kors '„Aan het huilebalken (...)”' is (p. 80). Kors vertelt hem wat er met mevrouw gebeurd is en Tinus begrijpt het (p. 80). Kors wil graag even alleen zijn (p. 81).

Op een gegeven moment verzoekt Hasselaar de kapitein om zijn vrijwilliger bij de anderen in te delen en ook over hen de leiding te nemen (p. 84). Zelf stelt hij zich ook onder bevel van de kapitein. Kors is hier niet blij mee, want de kapitein deelt hem in bij het kanon en dat is niet in de buurt bij mijnheer Gerard. Hij mag zijn plek niet verlaten. Straks zou mijnheer Gerard gevaar lopen en kon Kors hem niet beschermen (p. 84). Plots treft een kogel mijnheer Gerard in de borst en hij sterft (p. 87). Kors krijgt niet meer mee wat er daarna gebeurt, want hij raakt buiten bewustzijn en wordt wakker in de kombuis met alle gewonden (pp. 87-88). Waarschijnlijk is hij zo aangedaan door de dood van mijnheer Gerard dat hij buiten bewustzijn raakte.

De Ruyter vraagt tijdens zijn bezoek aan de Hasselaars aan Kors of hij graag huisknecht wil worden (p. 26). Kors wil liever varen, net als zijn vader Bram Janssens, die aan het roer is gestorven tijdens de Tocht naar Chatham (1667) (p. 26). De Ruyter blijkt zijn vader gekend te hebben en zegt dat Kors een voorbeeld aan zijn vader moet nemen, omdat hij een dappere man was.

Wanneer Aai, Piet, Kors en Tinus de haven inlopen, zijn Aai en Piet van plan om de bloemetjes buiten te gaan zetten, terwijl Kors en Tinus een mooie stadswandeling willen gaan maken (p. 101). Tinus vraagt naar hun moeders. Aai vertelt dat zijn moeder en Piets moeder naast elkaar wonen (p. 102). Kors zegt hierop dat hij al zijn geld voor zijn moeder zou bewaren als hij zijn moeder nog had. Tinus en Kors houden stellig vol dat ze niet mee willen om brandemoris te gaan drinken (p. 102). Uiteindelijk geven Aai en Piet onder toeziend oog van de kapitein toe. De vaders van Aai en Piet zijn omgekomen op zee en na hun dood bleken ze grote schulden te hebben, omdat ze te rijk hadden geleefd (pp. 105-106). Toen moesten zij als oorlogsmatroos in dienst gaan om geld te verdienen (p. 106).

Aan boord van Tromps schip zien ze Aai ook nog een keer. Hij is blij om de jongens nog even te zien. Hij geeft hen een brief voor zijn moeder, zodat ze weet '„(...) dat haar Arie met zooveel eere gevallen is, als hij vroeger met schande geleefd heeft! Dat zal de oude, goede ziel nog een zonnestraaltje der vreugde op haar avond-levenspad brengen!”' (p. 181). Tinus kwam als enige terug en brengt de boodschap van Aai over aan zijn moeder (p. 186).

In *Bij Kijkduin* spreken de personages zowel over hun moeders als over hun vaders. Vaders zijn belangrijk als ze op zee gevaren hebben en dapper zijn geweest, want dan zijn ze het navolgen waard, zoals in het geval van Kors. Een uitzondering is de held Michiel die alleen noemt dat zijn moeder erg belangrijk was toen hij klein was. De personages houden veel van hun moeders. Volgens Hourihan (1997) zijn moeders erg belangrijk voor helden. Voor Michiel klopt dit, maar voor Kors, die ook een held is in dit verhaal, is juist zijn vader belangrijk, omdat hij als voorbeeld voor hem dient.

Gezin

1. Mevrouw De Ruyter

Het gezin van Michiel de Ruyter beschrijft de verteller niet uitgebreid. Hij noemt Engel, de zoon van De Ruyter, slechts twee keer (p. 51, p. 159). Over de andere kinderen van De Ruyter komt de lezer niets te weten. Mevrouw De Ruyter is wel een personage dat Louwerse meer heeft vormgegeven. De verteller omschrijft haar als 'een echte en onvervalschte zindelijke, Hollandsche huismoeder' en noemt daarbij hoe ze haar huishouden heeft ingedeeld: elke dag van de week is er een andere kamer aan de beurt en die moet dan volledig afgestoft worden (p. 143). Bertha, het zusje van Kors, werkt bij mevrouw De Ruyter sinds het overlijden van meneer en mevrouw Hasselaar. Daardoor komen Aai, Piet, Tinus en Kors bijna elke dag als hun schip is aangemeerd bij de familie De Ruyter thuis (p. 143). Soms helpen de jongens haar met klusjes (p. 144). Zo vraagt mevrouw De Ruyter hen of ze de volgende dag het voorhuis kunnen helpen schoonmaken, omdat het daar erg hoog is en er geklommen moet worden (p. 145). Hun scheepsdienst gaat boven alles (p. 146). Als ze aan boord klussen moeten doen, dan wordt het schoonmaakwerk een week uitgesteld.

Een aantal gebeurtenissen speelt zich thuis af. Er is bijvoorbeeld onrust rondom het huis veroorzaakt door tegenstanders van De Ruyter (pp. 133-136) en de regering komt op bezoek om te praten over de tegenstanders (p. 136). Ook noemt de verteller een aantal keer dat meneer en mevrouw De Ruyter brieven uitwisselen (p. 138, p. 139, p. 141, p. 159). Aai en Piet komen een brief van mevrouw De Ruyter overbrengen aan admiraal De Ruyter (p. 138). De Ruyter is ontroerd en vraagt bezorgd of er iets met Engel, zijn zoon, is gebeurd. De Ruyter heeft geen tijd om de brief te openen, want het stormt, maar hij wil wel even weten of iedereen gezond en veilig is (p. 138). De verteller prijst De Ruyter hierom, want hij stelt zijn vaderland boven alles, ook boven zijn vrouw en kinderen (p. 139). Voor de strijd losbarst heeft Michiel de Ruyter een afscheidsbrief voor zijn vrouw geschreven en Kors gaat deze bezorgen (p. 159). De Ruyter heeft ook een afscheidsbrief van zijn vrouw, Anna van Gelder geheten (p. 169).

In dit verhaal speelt de vrouw van De Ruyter een grote rol. Doordat het zusje van Kors bij haar werkt en de personages vaak bij Bertha op bezoek gaan, maakt de lezer ook kennis met mevrouw De Ruyter. Hierdoor maakt hij ook kennis met Michiel de Ruyter thuis en met hun huishouden. Kortom, huiselijkheid met betrekking tot de held kan plaatsvinden door mevrouw De Ruyter als personage op te voeren. Mevrouw De Ruyter is op zee ook degene met wie De Ruyter contact onderhoudt via brieven en zo blijft hij op de hoogte wat er thuis gebeurt. In het verhaal noemt De Ruyter of de verteller ook niet dat mevrouw De Ruyter belangrijk is voor hem, maar speelt ze wel een grote rol, wat wel wijst op dat ze belangrijk is. In dit verhaal beperkt de verteller zich alleen tot mevrouw De Ruyter en noemt hij slechts twee keer hun zoon Engel, terwijl De Ruyter nog meer kinderen had, maar die blijven buiten beschouwing. Het gezin, in de vorm van de vrouw van de held, en daarmee het huiselijke, speelt in dit verhaal dus een belangrijke rol.

2. Bertha

Bertha is de zus van Kors (p. 24) en ze is ongeveer even oud (p. 23). Kors beschuldigt haar ervan dat ze te nieuwsgierig is (p. 23). Ook de verteller noemt haar een keer nieuwsgierig (p. 38). Als ze het huis moet stoffen, laat ze stiekem de kamerdeur op een kiertje staan, zodat ze kan horen wat de mensen in de kamer zeggen (p. 23). Mevrouw Hasselaar omschrijft Bertha als '„(...) een lief, vroom en hartelijk meisje”' (p. 38). Bertha werkte eerst samen met Kors bij de familie Hasselaar en daarna werkt ze als dienstmeisje bij mevrouw De Ruyter (p. 127). Kors en Tinus bezoeken haar bijna elke dag, maar ze gaan alleen naar haar als hun dienst dat toelaat en ze haar niet in de weg lopen (p. 143). Bertha heeft veel huishoudelijk werk te doen bij mevrouw De Ruyter (p. 143) en de jongens helpen haar soms (p. 144).

Bertha geeft veel om Kors, want zij is het enige familielid dat ze nog heeft en zonder Kors is ze alleen

op de wereld (p. 39). Wanneer Bertha en Kors afscheid nemen moet Bertha huilen en krijgt Kors vochtige ogen (p. 57). Met tranen in zijn ogen kijkt hoe de stad en hoe Bertha steeds kleiner wordt wanneer zijn schip uitvaart. In de verte ziet hij nog heel lang de witte zakdoek van Bertha wuiven (p. 57). Vlak voor de Slag bij Kijkduin heeft Kors een raar gevoel en moet hij huilen, want een stem in zijn hoofd zegt hem dat hij Amsterdam en Bertha nooit meer terug zal zien (p. 177). Hij vraagt Tinus of hij er voor haar wil zijn, mocht hem iets overkomen (p. 180). Hij heeft een afscheidsbrief voor Bertha geschreven en er een haarlok van hem bij gedaan. Hij vraagt Tinus om dit aan Bertha te geven wanneer hij haar weer ziet (p. 180). Nu is Kors gerustgesteld en is hij klaar om te vallen voor zijn vaderland, de prins en voor Bertha (p. 180).

Tinus heeft een oogje op Bertha. Hij belooft haar dat ze een kapiteinsvrouw zal worden als hij kapitein op de vloot is (p. 42). Deze handdruk maakt de verteller extra bijzonder door te benadrukken dat hun ene handdruk wel voor tien kon tellen. Ook klinkt Tinus vreemd en hees wanneer hij haar gedag zegt en wordt Bertha's stem plots heel zacht als ze antwoord geeft (p. 42). Bertha en Tinus hebben elkaar al beloofd dat ze elkaars man en vrouw worden in de toekomst (p. 180). Voor de zekerheid heeft hij net als Kors een afscheidsbrief voor Bertha geschreven en Kors belooft deze brief aan Bertha te bezorgen wanneer Tinus iets overkomt (p. 180). Tinus komt als enige van de vriendengroep terug na de Slag bij Kijkduin en brengt de boodschap van Kors over aan Bertha (p. 186). Na het einde van het verhaal volgt nog een korte vooruitblik op de toekomst en dan blijkt dat Tinus op een gegeven moment zwaar gewond raakt en niet meer naar zee kan en dat hij dan met Bertha trouwt (p. 186).

In dit verhaal is Bertha belangrijk als schakel met het thuisleven en de vrouw van De Ruyter, aangezien zij bij de familie de Ruyter als dienstmeisje werkt. Er is ook een liefdesrelatie tussen Bertha en Tinus, maar daar gaat de verteller nauwelijks op in. Uiteindelijk trouwen ze wel met elkaar.

Vrienden en reisgenoten

In *Bij Kijkduin* komen er geen vrienden van De Ruyter ter sprake. Als reisgenoten focust de verteller vooral de vier vrienden Kors, Tinus, Piet en Aai. Over hun vriendschap komt de lezer veel te weten. De verteller omschrijft Piet als 'een ruw gebaarde en slordig gekleede zeeman van zoo mogelijk dertigjarige leeftijd' en Aai als 'een anderen matroos, die er niet veel beter uitziet, en bovendien al heel raar op zijn beenen staat te draaien, net alsof ze niet het midden van het scheepsdek kunnen houden, maar telkens van stuur- naar bakboord overslaan.' (p. 5). Later in het verhaal omschrijft hij Aai nogmaals als 'een grooten,forschgebouwd zeeman met een streng voorkomen' (p. 158). De lezer leert hen kennen als luidruchtige mannen die graag brandemoris drinken (p. 7). Na het drinken zijn ze de aanvoerders van een dolle rumoerige groep mensen die joelend door de straten trekt (p. 34). Eenmaal aan boord blijkt dat Aai en Piet geen hoge dunk hebben van de vrijwilligers onder leiding van mijnheer Gerard, die ze spottend 'de Klaprozen' noemen (p. 45). Ze steken de draak met de mensen die Amsterdam uitzwaaien (pp. 56-57).

De eerste indruk die de lezer van Kors en Tinus krijgt is veel positiever. De verteller omschrijft Kors als 'een jongen van omstreeks vijftien of zestien jaar. Hij is kloek en flink in de kluiten gewassen, en heeft een prettig en schrander voorkomen. Zijn oogen tintelen van levenslust en zijn wangen blozen van gezondheid.' (p. 20). Hij draagt de kleding van het weeshuis waar hij woont (p. 21). Hij begroet de bezoekers heel beleefd (p. 21). Bertha beschuldigt hem ervan dat hij '„(...) verwaand (...)”' is (p. 23). Volgens haar staat hij veel te lang voor de spiegel (p. 24). Zijn verantwoording voor deze beschuldiging is dat hij er op zijn best uit moet zien als hij de deur opent voor bezoekers en dat de bezoekers die boven op het trapje komen erg deftige mensen zijn (p. 24). Tinus is huisknecht bij Johan van Heemskerk en zijn vader Coenraad van Heemskerk en hij woont niet meer in het weeshuis (p. 40). Tinus kent het woord 'bang' niet en gaat geen gevaar uit de weg (p. 41). Beiden mogen mee met hun heren naar zee (p. 41).

Kors heeft iets kinderlijks in zijn opwindning en enthousiasme. Ik zal een paar voorbeelden geven. Als mevrouw Hasselaar aan Kors vertelt dat er nog een plekje bij hem vrij is, is volgens de verteller zijn reactie: 'Vlammend rood werd nu het gelaat van Kors, en opgewonden riep hij uit: „ Dan zou ik met die muts op het hoofd voor mijn vaderland willen sterven, net als vader, mevrouw!’" (p. 36). Kors heeft nog nooit een scheepsdek onder zijn voeten gehad, maar blijft toch vrij goed staan wanneer het schip voor het eerst uitvaart (p. 56). Bij het eerste schot valt hij van schrik om, maar bij de volgende schoten weet hij zich staande te houden. Wanneer hij het anker moet ophalen, toont hij dat hij een 'echte Amsterdamsche jongen' is (p. 56). Bij aanvang van het eerste zeegevecht toont Kors zich erg kinderlijk: '„Is de vijand in 't zicht?" vroeg Kors, wel wat gejaagd, want hoewel hij niet bang uitgevallen was, klopte zijn hart toch heftig bij de gedachte, dat hij zijn eerste zeegevecht zou bijwonen, en daardoor was hij wel een weinig van streek.'"' (p. 67). Kors vindt het erg spannend nu zijn eerste zeeslag zal gaan plaatsvinden (p. 85). Hij probeert zich voor te stellen hoe een lawaai het zal zijn als hun kanonnen en die van de vijand elkaar bestoken (p. 85). Kors gaat weer naar boven en daar worden de lijken ingewikkeld voor hun begrafenis (p. 89). Kors weet niet dat er gesneuvelden zijn en dat hij een afscheidsdienst bijwoont (p. 90). Pas als ze allemaal in zee gegooid zijn, beseft hij dat het een afscheidsdienst was (p. 90). 'Tinus en Kors keken angstig naar de deur, die nog open stond. Ze hadden nimmer zulk een tooneel bijgewoond, en begrepen dat het nu op vechten zou aankomen. En, wat zouden vier tegen tien?' (110)

De eerste ontmoeting tussen Aai, Piet en Kors is als Amsterdam uit het zicht verdwenen is en de matrozen zich vervelen (p. 59). Aai en Piet vragen wie van hen twee Kors als zeevader wil. Kors zegt dat hij niemand nodig heeft. Aai en Piet spreken kwaad over iemand die toevallig bij hen in de buurt staat, die hen daarop aanspreekt (pp. 61-62). Na het eerste zeegevecht zijn Aai en Piet onder de indruk van Kors. Tijdens het gevecht klimt hij het want in om de touwen van het grootzeil vast te maken (p. 69). Kors is sterk, want hij laat zich uit het want naar beneden glijden en ook al branden zijn voeten vreselijk, hij bijt op zijn tanden en doet alsof er niets aan de hand is (pp. 70-71). Aai en Piet zijn beretrots op Kors en tillen hem op hun schouders en paraderen 'hoezee' schreeuwend over het dek. Plots zakt Kors in elkaar en valt hij. Dan ziet de barbier zijn voeten en is verbaasd hoe iemand met voeten die er zo erg aan toe zijn het volgehouden heeft. Zijn voeten moeten meteen verbonden worden (p. 71). De kapitein wil De Ruyter vertellen over de heldendaad van Kors (p. 72). Na het overlijden van mevrouw is Kors erg van slag en Tinus ziet dat (p. 81). Kors wil liever even alleen zijn en vraagt Aai te vertellen wat er nog meer gebeurd is. Tinus is niet zo gesteld op Aai en vraagt Kors verbaasd of hij vrienden is met Aai (p. 81). Aai vertelt Kors' heldendaad na 'met gloed en warmte' en sindsdien zijn Aai, Piet, Kors en Tinus een vriendengroep van vier man (p. 81).

Aai op zee blijkt dus een heel ander persoon te zijn dan Aai aan wal concludeert de verteller (p. 81). Ze krijgen een preek over hun verslaving aan brandemoris (p. 74). Op een gegeven moment blijven ze een tijd aan wal en dan is de vraag hoe het met Aai en Piet zal gaan (p. 101). Ze willen hun geld gaan uitgeven, maar Kors, Tinus en de kapitein sporen hen aan gewoon braaf een stadswandeling te gaan maken (pp. 101-103). De kapitein belooft hen een hogere functie als ze zich goed gedragen (p. 103). Omdat ze braaf en op tijd weer terug zijn, heeft de kapitein een goed woordje gedaan bij De Ruyter (p. 126). Aai en Piet worden benoemd tot scheepsluitenant vanwege hun bijdrage aan de Slag bij Solebay en hun uitmuntende gedrag (p. 126). Aai en Piet hebben ieder een oorlogsjacht om toezicht te houden en zijn dus vrijwel altijd op zee (p. 143). Voor hun goede gedrag worden Aai en Piet beloond, want uiteindelijk worden ze luitenant aan boord van Cornelis Tromp (p. 159).

Het lijkt dus duidelijk dat Aai en Piet de tegenhangers van Tinus en Kors zijn qua gedrag. Dit wordt nog extra benadrukt wanneer Aai en Piet hun levensverhaal vertellen (pp. 104-107). Ze kennen elkaar sinds ze 6 jaar zijn (p. 104). Ze zijn samen naar school geweest en gingen ook samen naar de hogeschool in Leiden (p. 104). In Leiden leerden ze studenten kennen die meer uitgingen dan dat ze studeerden (p. 105). Ze leren dus weinig en als hun vaders overlijden en schulden nalaten, moeten ze zich

gedwongen als oorlogsmatrozen verhuren (p. 106). Tinus en Kors kunnen lezen en schrijven, net als Aai en Piet vroeger, maar Aai drukt hen op het hart dat ze nooit het voorbeeld van hem en Piet moeten volgen (p. 106).

Dat Aai en Piet het goede pad op gegaan zijn blijkt wel wanneer ze met Kors en Tinus de stad Dordrecht in gaan. Ze gaan met zijn allen een biertje drinken (p. 109). De waard denkt dat Aai brandemoris bedoelt en dat hij zijn geheugen is kwijtgeraakt bij Solebay (p. 109). Hij vult de bekers dus met brandemoris (p. 110). Aai zegt dat ze bier willen, maar de waard reageert erg spottend. Het loopt uit op een flinke ruzie en de andere bezoekers gaan zich ermee bemoeien (p. 110). Aai en Piet geven snel de lastpakken ervan langs (p. 112). Als ze 's avonds nogmaals de stad ingaan, gaat er een optocht woedende mensen naar het huis van Cornelis de Witt. Aai en Piet pakken iedereen aan die oproer wil veroorzaken (p. 124). Ook weten Aai en Piet een Engelse spion te pakken, die van plan is de hele Amsterdamse vloot in brand te steken (pp. 154-155). Nogmaals weet Aai de brandemoris te weerstaan en ook dit keer raakt hij in een gevecht verzeild (pp. 163-164).

Piet sneuvelt tijdens de Slag bij Schooneveld (1673) (p. 160). Hieraan wijdt de verteller slechts een paar regels en over deze slag komt de lezer verder niets te weten. Aai is helaas de eerste die valt in de slag (p. 186). Hij vraagt nog aan Tromp of hij zijn best heeft gedaan en die bevestigt dit (p. 186). Plots suist er een kogel vlak langs Tinus oren en deze kogel treft Kors in de borst (p. 185). Hij roept nog Bertha's naam voor hij neervalt. Tinus roept meteen dat hij honderd Engelsen wil zien vallen voor Kors (p. 185). Tinus overleeft als enige de strijd (p. 186). Hij blijft bij De Ruyter varen (p. 186). Wanneer De Ruyter overlijdt in 1676, is ook Tinus zwaargewond aan zijn been, dat geamputeerd moet worden en kan hij niet meer varen. Hij krijgt een baan bij de Oost-Indische Kamer aangeboden en daarna trouwt hij met Bertha (p. 186).

In dit verhaal staan naast De Ruyter dus de vier mannen Kors, Tinus, Piet en Aai centraal en komt de lezer ook meer over hun innerlijk te weten. Het lijkt alsof deze personages meer dan De Ruyter de helden van *Bij Kijkduin* zijn. Kors voert een heldendaad uit door het grootzeil vast te maken in het want en daar ontvelde voeten voor over te hebben en door De Ruyter te redden bij een moordaanslag. Piet en Aai vechten voor gerechtigheid en pakken een Engelse spion. Daarnaast overlijden Kors, Piet en Aai als helden op zee. Alleen van Tinus is er geen heldendaad bekend. Kors en Tinus oefenen samen een positieve invloed uit op hun twee vrienden. Piet en Aai veranderen van luidruchtige aan brandemoris verslaafde mannen in dappere mannen die zich inzetten voor de goede zaak en geen druppel brandemoris meer aanraken. Kors en Tinus zijn in dit verhaal de personages met wie de lezer zich het beste kan identificeren. Ze zijn jong en maken alles voor het eerst mee. De ervaren Piet en Aai staan hen bij. De mannen komen in veel spannende situaties terecht. Via Kors maakt de lezer kennis met Michiel de Ruyter.

In dit verhaal komt de lezer niets te weten over de vrienden van De Ruyter, maar wel over de vier vrienden die ook helden zijn. In dit verhaal heeft Louwerse de bewerkingsstrategie toegepast, die Dasberg (1981) ook noemt, door onbekende personages als hoofdpersoon te nemen en die te laten optreden in de omgeving van de volwassen held, zodat de lezer via hen kennis kan maken met de held. Daarnaast groeien deze personages naast De Ruyter ook uit tot helden. Het blijkt dat de simpelste jongens, zoals Kors, die een dienstjongen uit het weeshuis is, en de aan alcohol verslaafde man, zoals Piet en Aai, kunnen uitgroeien helden.

Leermeester

De Ruyter is een inspiratiebron voor Kors. De Ruyter heeft aan Kors gevraagd of hij graag huisknecht wil worden (p. 26). Toen zei Kors dat hij liever wil varen net als zijn vader gedaan heeft. Hij moedigt Kors dan ook aan zijn vaders voorbeeld na te volgen (p. 26). Toen de burgemeester kwam, keek De Ruyter hem diep in zijn ogen en raakte hem onder de kin aan met zijn duim (p. 27). Sinds deze ontmoeting kan Kors het varen niet meer uit zijn hoofd zetten en schreeuwt alles naar hem dat hij naar

zee moet (p. 28). Na de ontmoeting met De Ruyter roept mijnheer Gerard Kors bij zich (p. 28). De burgemeester vraagt of het waar is wat De Ruyter hem heeft verteld, dat Kors zo graag naar zee wil (p. 28). De reactie van Kors:

Opeens was de vinger uit den mond, en het ferme, wakkere jongenshoofd omhoog! Geen greintje verlegenheid was nog zichtbaar bij hem, en helder, vrij en frank klonk zijn antwoord: „Ik wil nog graag, heel graag gaan varen, burgemeester! Hê!” (pp. 28-29)

De burgemeester zegt dat hij een plekje op een koopvaartschip voor hem kan regelen, maar Kors zegt verlegen dat hij liever op een oorlogsschip wil varen (p. 29). De burgemeester begrijpt niet waarom een jongen dat liever wil. De reactie van Kors:

Nu verhief het gelaat van Kors zich weer. De vinger had het plekje aangeraakt, waar Admiraal de Ruyters duim gerust had. Dat werkte, als een tooverroede. Zijn wangen gloeiden weer! Zijn oogen schitterden als diamanten in de lichtstralen, en met trillende, maar mooie stem zei hij: „Als God dat wil, burgemeester, ja, ja, ja, ook om te sneuvelen! Hê! Misschien zegt Admiraal de Ruyter dan tegen een ander, wat hij tegen mij van vadertje zei: „Ik heb hem gekend! Hij was een wakker en dapper zeeman! Volg zijn voorbeeld, als je kan! Het vaderland heeft zulke mannen hard nodig!”

Zoo’n Kors!

Dat was geen jongen meer, die daar zoo vol vuur en gloed sprak! Dat was een man in de volle kracht van het leven, die deze woorden liet hooren met een klem en een nadruk, dat de vier, daar aan de tafel, hem met verbaasde en wijd geopende oogen aankeken! Ze wisten niet, wat ze hoorden, ja, ze wisten niet, wat ze zagen ook! Welke stralende oogen! Welk een vlammend gelaat! Welk een houding! Welk een helden-figuur! (pp. 29-30)

Wanneer de burgemeester het verhaal van Kors heeft gehoord, concludeert hij dat de admiraalsduim wonderwerk heeft verricht bij Kors, aangezien De Ruyter van Kors een man heeft gemaakt (p. 31). Aan boord vinden Kors en Tinus in de admiraal een beschermer (p. 143). Uiteindelijk bewijst Kors zelf ook een beschermer van de admiraal te zijn, aangezien hij de belager van De Ruyter een trapje naar het hoofd slingert en de aanval op De Ruyter mislukt (p. 149). De Ruyter is Kors erg dankbaar voor het redden van zijn leven (p. 150).

De Ruyter speelt dus een belangrijke rol in het leven van Kors. Hij is degene die het verlangen naar zee bij hem wakker maakt en zijn zelfverzekerdheid hierover maakt van hem een man. Aan boord is De Ruyter zijn beschermer, maar Kors treedt ook eenmaal op als beschermer van De Ruyter bij een moordaanslag..

5.5 Spanning verhogen

In *Bij Kijkduin* gebruikt Louwerse verschillende technieken om de spanning in het verhaal te verhogen: vooruitwijzingen, cliffhangers, informatiedosering en korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes. Pauzes komen niet voor in dit verhaal als techniek om de spanning te verhogen.

Vooruitwijzingen

Door de hele boek komen er verschillende vooruitwijzingen voor. Toch is acht verwijzingen relatief weinig. De meeste vooruitwijzingen hebben betrekking op de personages, bijvoorbeeld dat Kors mevrouw Hasselaar niet meer zal zien (pp. 37-38) of dat Engel, de zoon van De Ruyter, in 1638 al zal overlijden en het nooit zover zal brengen als Michiel de Ruyter (p. 51). Kors, de hoofdpersoon van het verhaal, voelt vlak voor zijn dood al aan dat zijn einde nabij is (p. 177). Hij heeft een raar gevoel en hoort een stemmetje in zijn hoofd dat zegt dat hij Amsterdam en Bertha niet meer terug zal zien (p. 177). Daarnaast kunnen de vooruitwijzingen ook betrekking hebben op gebeurtenissen, zoals wanneer binnen een paar dagen een enorme Engels-Franse vloot richting Amsterdam komt (p. 166).

Alleen de vooruitwijzingen naar de dood van Kors en de dreiging van een Engels-Franse vloot die naar Amsterdam komt wekken spanning op. Louwerse heeft dus beperkt gebruik gemaakt van vooruitwijzingen in dit verhaal om de spanning op te bouwen. De belangrijkste en uitgebreidste vooruitwijzing is dat Kors voelt aankomen dat hij zal gaan sterven. De lezer is zo al voorbereid op zijn dood.

Cliffhangers

In totaal sluiten drie van de zestien hoofdstukken af met een cliffhanger. Deze techniek heeft Louwerse dus ook niet veel toegepast. De eerste cliffhanger komt voor aan het einde van hoofdstuk 6. Hier vertelt Aai aan Tinus wat er met Kors gebeurd is en concludeert de verteller dat Aai een heel ander persoon op zee is dan aan wal (p. 81). Plotseling horen de mannen dat ze terug moeten naar hun post, omdat er werk te doen is. De verteller vraagt zich af welk werk ze dan moeten doen en hiermee eindigt het hoofdstuk. De nieuwsgierigheid van de lezer is met deze vraag gewekt en hij zal snel aan het volgende hoofdstuk willen beginnen om het antwoord te achterhalen.

De tweede cliffhanger bevindt zich in hoofdstuk 7 na afloop van de Slag bij Solebay. Tijdens de Slag bij Solebay zijn Janus en Willeboord samen met dertig andere mannen gesneuveld voor het vaderland (p. 90). Ze zijn zojuist begraven in zee (p. 90). Mijnheer Hasselaar is ook omgekomen en zijn lijk brengt men per schip terug naar Nederland en hij zal daar begraven worden (pp. 90-91). Dit hoofdstuk eindigt met de belofte van Kors dat hij het de Engelsen betaald zal zetten dat er zoveel mannen gesneuveld zijn (p. 91). Dit wekt de nieuwsgierigheid en roept de vraag op hoe dat precies zal gaan en wat Kors zal gaan doen. Er is als het ware weer een nieuwe gebeurtenis op komst.

De derde cliffhanger volgt de vorige twee snel op en is de afsluiting van hoofdstuk 9. In dit hoofdstuk heeft de verteller beschreven hoe Aai en Piet graag brandemoris in de stad willen gaan drinken en hoe Kors, Tinus en de kapitein hen dit afraden. De mannen gaan de stad in en de verteller sluit het hoofdstuk af met een reeks vragen:

Hoe zouden ze er weer uitgaan? Als zoo menig ander matroos, die uit passagieren geweest was, en nu, onbewust van alles, wat er om hem heen voorviel, als „lijk” in figuurlijken zin, aan boord teruggebracht worden?

Of, zouden ze er uitgaan als nu, zoo ferm en flink, geholpen door hun jonge bescherm-engelen en Kapitein Roemer Vlak's: „een beetje laat, maar niet te laat!” Zouden ze dat?

„²Geen, die het meer hoopten dan de Kapitein, die op zijn schip achterbleef en de twee jongens, die hen vergezellen zouden. (p. 108)

De lezer zal door willen lezen om het antwoord op deze vragen te krijgen.

Drie hoofdstukken eindigen dus met een cliffhanger waardoor de spanning aan het einde van deze hoofdstukken erg hoog is en de lezer door wil lezen om antwoord te krijgen op de vragen die hij nog heeft. In het geval van hoofdstuk 9 stelt de verteller zelf de vragen om de lezer nieuwsgierig te maken.

Informatiedosering

In dit verhaal heeft Louwerse de informatie op twee manieren gedoseerd om spanning op te wekken. De eerste manier is door de lezer en de personages beiden niets te laten weten en de tweede manier is door de lezer meer te laten weten dan de personages. Deze twee technieken komen maar weinig voor in het verhaal. Er komt bijvoorbeeld maar één fragment voor waarin de lezer meer weet dan de personages.

² Deze aanhalingstekens zijn in het boek onjuist geplaatst. Het is vertellerstekst en dat staat in dit boek nooit tussen aanhalingstekens. Er komt geen sluitingsteken. Dit is ook het einde van het hoofdstuk.

- Lezer en personage weten even weinig

Het eerste voorbeeld van dat de lezer even weinig weet als de personages is tijdens het gesprek tussen Aai en Piet. Piet vertelt dat hij langs het Waalseiland (in Amsterdam) is gelopen en dat hij heeft gezien dat 'hij' weer thuis is (p. 6). Aai begrijpt niet wie Piet met 'hij' bedoelt. Volgens Piet is het vragen naar de bekende weg en hij beschrijft de woning. Aai vraagt of het soms admiraal De Ruyter is en Piet bevestigt dit (p. 6). De lezer weet net als Aai ook niet wie Piet met 'hij' bedoelt. Het roept spanning op, omdat Piet nog niet onthult over wie hij het heeft en de verteller hier ook niets over loslaat.

Tijdens het gesprek tussen Aai en Piet komt er plotseling een jongen de Platjesbeurs³ op gerend en gilt dat het oorlog is (p. 12). Iedereen wil weten wat er aan de hand is en met wie Nederland dan in oorlog is (pp. 12-13). Het duurt nog een hele bladzijde voor de personages én de lezer erachter zijn dat er oorlog met Frankrijk én Engeland is (p. 13). De lezer weet net als de personages op de Platjesbeurs niet wat er aan de hand is en met wie het land in oorlog is. Dit verhoogt de spanning, want de lezer zal even nieuwsgierig zijn als de personages en door alle drukte die de personages maken zal de nieuwsgierigheid van de lezer alleen maar groter worden.

Bij de moordaanslag op De Ruyter komt ook een fragment voor waarin de lezer even weinig weet als het personage. Terwijl De Ruyter zich omkleedt, verdeelt mevrouw De Ruyter de huishoudelijke taken onder Bertha, Kors en Tinus (pp. 147-148). Plots klopt er iemand op de voordeur en Kors vraagt zich af wie het zou zijn (p. 148). Hij is bang dat er iets ernstigs gebeurd is, bijvoorbeeld dat de Fransen al op weg naar Amsterdam zijn. Wanneer hij de deur opent, stormt er een kerel naar binnen met een broodmes en een brood (p. 148). Net als de personages weet de lezer niet wie er aan de deur is en wat deze man met zijn broodmes wil. Wel is voor iedereen duidelijk dat hij iets kwaads in de zin heeft.

- Lezer weet meer dan de personages

Luitenant Aai vertelt zijn mannen dat hij een boodschap van de admiraliteit gekregen heeft dat er binnen een paar dagen een enorme Engels-Franse vloot richting Amsterdam komt (p. 166). Aai vaart richting admiraal Tromp (p. 166). Tromp weet er niets van af en wil mee naar admiraal De Ruyter om er meer over te weten te komen (p. 167). De Ruyter vraagt zich af waarom hij niets van de vijand hoort of ziet (p. 167). Al zijn adviesschepen komen zonder nieuws terug, dus de vijand zal wel een groot, geheim plan uitvoeren (p. 167). Als de lezer dit leest, weet hij al dat er een boodschap van de admiraliteit is, maar De Ruyter weet dit nog niet. De Ruyter is niet bang voor een groot plan, hij weet dat alle scheepsbemanning graag weer eens een gevecht wil meemaken, maar hij moet toch iets weten om zich goed op het gevecht te kunnen voorbereiden (p. 167). De Ruyter ziet admiraal Tromp aankomen en vraagt zich af wat die komt doen (p. 167). De lezer weet dit al. Tromp heeft Aai meegenomen en Aai mag zelf aan De Ruyter gaan vertellen wat hij aan wal gehoord heeft (p. 168). Uiteindelijk bevestigt de vrouw van De Ruyter in een brief de boodschap van de admiraliteit en blijkt luitenant Aai het juist gehoord te hebben (p. 169).

Korte zinnen, uitroepen, gedachtestreepjes en puntjes

De personages spreken in korte zinnen met vrijwel altijd uitroeptekens als het geen vraag is, terwijl de verteller vrij lange zinnen maakt en weinig uitroeptekens gebruikt. Hierdoor is het onderscheid tussen dialoog en vertellerstekst duidelijk aanwezig en zijn de dialogen leuk om te lezen aangezien de personages op een levendige en enthousiaste manier met elkaar spreken. Toch komt het enige keren ook voor dat de verteller in uitroepen spreekt in de vorm van commentaar op de gebeurtenissen: 'Ze hadden overwonnen! Het grootzeil lag weer in de lijken geslagen! Geen puntje zeil kon wind opvangen!'

³ Volgens het WNT (2007) is de 'Platjesbeurs' een 'schertsende naam voor de schippersbeurs te Amsterdam' (zie: Samenst. met 'Plat').

Afgebeeld daalden de helden langs het want naar beneden! De eerste was Kors geweest!’ (p. 70) en verderop nogmaals: ‘Maar te midden van dit tooneel werden Kors oogen opeens beneveld. Hij zag niets meer! Hij hoorde niets meer! Hij zakte in elkander!’ (p. 71).

Er komen afwisselend ook zinnen voor die met puntjes eindigen. Louwerse gebruikt puntjes aan het einde van zinnen om de spanning op te bouwen, zoals bij ‘„Het is de schipper van „de Vliegende Hollander”, een schip, zooals er geen grooter en beter bij de geheele vloot is, maar...” Hij zweeg en lachte geheimzinnig. „Nou,” roep Aai, „wat zal er volgen?”’ (p. 9). Vervolgens legt Piet uit wat hij bedoelt. Soms komt de lezer er ook niet achter wat het personage bedoelde, omdat het personage plots onderbroken wordt: ‘„Van een paar? Neen, man, het kan er wel vier of vijf worden; de laatste duurde...”’ (p. 10). De Schol houdt op met spreken, omdat er plots een groep dronken zeemannen langs komt lopen. Deze plotselinge onderbreking is ook het geval bij Kors: ‘„(...) Sedert dien dag heb ik geen rust meer aan wal, en ik...” De voorkamerdeur ging open en aan den ingang verscheen de jonge heer Hasselaar (...)’ (p. 28). Bij de jongen op de Platjesbeurs geven de puntjes een pauze aan: ‘„Oor.. oor.. oorlog!”’ (p. 12) en ‘„Met... met.. met Frankrijk”’ (p. 13). De verteller geeft ook aan dat de jongen rent en dit rond gilt. Het kan ook op stotteren wijzen: ‘„Ik... ik... ik wou... wou... ik wou liever... liever... liever... ik wou liever ten oorlog varen, burgemeester!” kwam er nu erg stotterend bij Kors uit”’ (p. 29).

Streepjes gebruikt Louwerse bijvoorbeeld voor een pauze in gesproken tekst om het gebaar tussen haakjes mee aan te geven. Dit is te zien in ‘„(...) En van dien”, - hij wees op de volle brandewijnkruike, - „is hij niet thuis.”’ (p. 9) en ‘„(...) Kijk, hier,” - hij wees op een plekje aan den linkerkant van zijn kin, - „hier, hier, hier heb ik zijn rechterduim gevoeld! (...)’ (p. 27). Ook gebruikt hij streepjes om iets toe te lichten of toe te voegen: ‘„(...)de oude zeeman, die zoo’n groot vereerder van Admiraal de Ruyter was, reeds gereed om hem door het afnemen van de muts te groeten, - den militairen groet van tegenwoordig kende men toen nog niet, - toen Kapitein Engel de Ruyter aan zijn roeiers een bevel gaf.”’ (p. 51). Een keer gebruikt Louwerse ook streepjes in plaats van puntjes bij het stotteren. In dit geval zijn de personages dronken, dus het kan ook het lallen aanduiden (p. 121). Maar later gebruikt Louwerse voor dezelfde personages wel weer de puntjes bij het lallende stotteren (p. 123). Ten slotte gebruikt Louwerse soms ook streepjes bij een lange opsomming: ‘„(...) Daar liggen voor den zeeman zeer gevaarlijke zandbanken, zooals het Bankje van Zoutelande, - de Ooster-rassen, - de Noorder-rassen, - de Kaloot, - de Querens en nog enkele meer! (...)’ (p. 93).

Door het gebruik van uitroepetekens heeft Louwerse de dialogen en het vertellerscommentaar levendig gemaakt. De meeste vertellerstekst bestaat uit lange zinnen zonder uitroepetekens. Puntjes gebruikt Louwerse om een pauze te laten vallen, plotseling ophouden met spreken aan te duiden of stotteren aan te duiden. De streepjes gebruikt Louwerse voor pauzes waarin hij een gebaar aangeeft, of om toelichting te geven, lallende personages aan te duiden en bij een lange opsomming. De streepjes dragen niet direct bij aan het verhogen van de spanning, het gebruik van de uitroepetekens en de puntjes wel.

5.6 Voorlopige conclusie na analyse van *Bij Kijkduin* (1921)

In dit hoofdstuk heb ik onderzocht hoe Pieter Louwerse de held Michiel de Ruyter heeft vormgegeven en hoe hij hem aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Louwerse heeft in *Bij Kijkduin* een onbekende jongen van ongeveer 15 tot 16 jaar oud genomen als hoofdpersoon. Deze jongen, genaamd Kors, maakt kennis met Michiel de Ruyter en gaat voor het eerst naar zee. Voor de jeugd is hij herkenbaar, want hij is enthousiast en alles is nieuw voor hem. Via Kors, met wie de lezer zich goed kan identificeren, leert de lezer de volwassen Michiel de Ruyter kennen. In *Bij Kijkduin* heeft Louwerse de geschiedenis van Michiel de Ruyter bewerkt door een onbekend kind uit de omgeving van de held als hoofdpersoon op te voeren.

De lezer krijgt gedurende het boek steeds kleine beetjes informatie over de volwassen De Ruyter. De Ruyter vertelt zelf kort over zijn jeugd. Typisch voor dit verhaal, waarin drie kinderen voorkomen

(Kors, Tinus en Bertha), is dat Louwerse De Ruyter heeft vormgegeven als een echte kindervriend. Dit maakt hem aantrekkelijk voor de lezer, die zelf ook nog een kind is. Deze eigenschap komt niet terug in eerder onderzoek naar heldenverhalen of bewerkingsstrategieën. De andere eigenschappen van De Ruyter zijn ook positief. Opvallend is nog dat de tegenstanders van De Ruyter zijn heldenmoed bevestigen. Dit geeft een extra dimensie van waarheid. Daarnaast vertelt Louwerse ook over de landgenoten van De Ruyter, die spotten met zijn vroomheid en die hem bangheid verwijten. Louwerse maakt duidelijk hoe het echt zit: De Ruyter is juist heel vroom en dapper. Door ook de negatieve reacties over De Ruyter te beschrijven geeft Louwerse een compleet beeld van de held. Wat betreft uiterlijk heeft Louwerse zich vooral gericht op de beschrijving van de kleding van De Ruyter. Enerzijds draagt hij thuis zijn huiskleding en anderzijds draagt hij zodra hij bezoek krijgt of buiten huis gaat zijn admiraalskleding.

In *Bij Kijkduin* maken de hoofdpersonen een reis waarop ze tegenstanders moeten verslaan. Enerzijds beschrijft Louwerse de heldenmoed van de personages, bijvoorbeeld tijdens de Slag bij Solebay (1672) en de Slag bij Kijkduin (1673). Anderzijds geeft Louwerse de lezer vaak een kijkje bij mevrouw De Ruyter thuis. De combinatie tussen heldenmoed en huiselijkheid is volgens Kloek en Mijnhardt (2001) kenmerkend voor 19^e-eeuwse heldenverhalen.

Louwerse heeft wat betreft de relaties van de held De Ruyters moeder en vrouw duidelijk vormgegeven. De moeder van De Ruyter was vroeger erg belangrijk en dit past in het beeld van Hourihan (1997) dat de moeder belangrijk is voor de held. Mevrouw De Ruyter is vaak in de buurt van Kors en zijn vrienden, omdat ze Bertha bezoeken die bij mevrouw De Ruyter als dienstmeisje werkt. Het belang van mevrouw De Ruyter en Bertha past bij wat Kloek en Mijnhardt (2001) zeggen over huiselijkheid. Over de rest van het gezin en over de vrienden en leermeesters van De Ruyter komt de lezer niet tot nauwelijks meer te weten. Centraal staat in *Bij Kijkduin* de vriendschap tussen Kors, Tinus, Aai en Piet en over hen komt de lezer meer te weten. Voor Aai en Piet zijn hun moeders belangrijk, voor Kors is zijn vader belangrijk, want dat is zijn voorbeeld. Aai, Piet en Kors zijn net als De Ruyter helden. Hiermee laat Louwerse zien dat zelfs de simpelste jongen of de volwassen man die de weg kwijt is een held kan worden, weliswaar door de aanwezigheid van De Ruyter. Voor Kors is De Ruyter als een inspiratiebron.

In het verhaal zijn er twee vooruitwijzingen die spanning opwekken en sluiten slechts drie van de zestien hoofdstukken af met een cliffhanger. Beide spanningstechnieken heeft Louwerse dus beperkt toegepast. Ook op het gebied van informatiedosering zijn er weinig voorbeelden te vinden. Gedachtestreepjes gebruikt Louwerse wel, maar dienen niet per se om spanning mee op te wekken. Van uitroepen, uitroepetekens en puntjes heeft Louwerse wel veelvuldig gebruik gemaakt om de spanning te verhogen. Met de puntjes kan Louwerse pauzes laten vallen die een bepaalde spanning oproepen of plotselinge gebeurtenissen aangeven die de personages in het spreken onderbreken. Met de uitroepetekens en korte zinnen heeft Louwerse de dialogen levendig en spannend weergegeven. Soms mengt de verteller zich hierin door ook op deze manier vertellerscommentaar te geven, waardoor het verhaal sensationeler wordt.

Met de analyseresultaten uit dit hoofdstuk kan ik een antwoord geven op de vraag hoe Louwerse Michiel de Ruyter heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Louwerse heeft met *Bij Kijkduin* iets meer dan anderhalf jaar uit het leven van De Ruyter uitgelicht. Hij beschrijft positieve innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken en gaat ook in op de kritiek die De Ruyter kreeg, maar laat hierbij ook blijken dat dit onterecht was. De kindvriendelijkheid van De Ruyter springt eruit als positieve eigenschap. In dit verhaal is ook een kind de hoofdpersoon. Dit zal de held voor de lezer sympathiek maken. Het verhaal concentreert zich rondom vier onbekende personages, die in de duur van het boek zich in de nabije omgeving van De Ruyter bevinden. Bertha, het zusje van Kors, werkt bij mevrouw De Ruyter thuis, waardoor de vier jongens/mannen ook veel bij De Ruyter thuis komen. Hierdoor is er een combinatie van huiselijkheid wanneer ze Bertha bezoeken en van

heldenmoed tijdens de Slag bij Solebay (1672) en de Slag bij Kijkduin (1673). Vooral moeders zijn belangrijk voor de personages, maar voor Kors is zijn vader ook belangrijk, omdat hij een voorbeeld voor hem is. Vooral de vriendschap tussen de vrienden staat centraal. Aan de ene kant passen Aai en Piet op de jonge Kors en Tinus voor wie alles op zee en in de haven nieuw is en aan de andere kant passen Kors en Tinus op Aai en Piet, die erg van brandemoris houden. In dit verhaal zijn Aai, Piet en Kors ook helden. Zij verrichten heldendaden tijdens hun leven en sterven uiteindelijk als helden op zee. De vormgeving van Tinus is minder uitgebreid dan die van de andere personages. Wat betreft de schrijfstijl heeft Louwerse gebruik gemaakt van uitroepen, korte zinnen en puntjes aan het einde van zinnen om de spanning te verhogen.

6. Analyse van *Mannen van Sta-Vast* (1874)

In het historische jeugdboek *Mannen van Sta-Vast* (1874) beschrijft Pieter Louwerse het leven van Jan Pieterszoon Coen (1587-1629) (zie Bijlage 5 voor een samenvatting van het boek). In tweeëntwintig hoofdstukken komt de lezer meer te weten over deze held.

6.1 De hoofdpersoon

De hoofdpersoon van het verhaal is Gerrit Bras, zoon van kapitein Bras. Het verhaal begint op Goede Vrijdag in 1617 in Hoorn en eindigt in 1654⁴ wanneer Gerrit kapitein is en van zijn jeugdvrienden een beeld krijgt van Jan Pietersz. Coen. Er is sprake van een doorlopend verhaal. Wel zitten er tussendoor tijdsprongen, maar deze geeft de verteller duidelijk aan. Hij stelt de lezer ook op de hoogte wat er in de tussentijd gebeurd is. De naam van Gerrit blijft gedurende het hele verhaal gelijk evenals die van de andere personages en de held Jan Pietersz. Coen. De verteller en de personages noemen Coen bij zijn volledige naam wanneer ze hem nog niet ontmoet hebben en wanneer de verteller hem introduceert. Daarna gebruiken de verteller en personages vooral alleen Coen. Jan Pietersz. Coen is in Hoorn geboren en daarom noemt Wibo hem eenmaal 'onze Coen' (p. 13). Er is geen sprake van een karakteromslag. De karaktereigenschappen van de personages blijven gedurende het hele boek gelijk. Pas in het laatste hoofdstuk is er sprake van een duidelijke overgang tussen kind en volwassene, aangezien de personages dan op kantoor werken en een volwassen baan hebben. Daarvoor voeren ze op zee en waren ze aan het begin van de reis vijftien jaar en aan het einde eenentwintig jaar.

De held is vormgegeven als een volwassen man. Louwerse heeft daarom Gerrit Bras als hoofdpersoon van het verhaal genomen. Aan het begin van het verhaal is hij 15 jaar. Met deze jongen kan de lezer zich identificeren en via hem maakt de lezer kennis met de held. Het duurt vrij lang voor de held in het verhaal voorkomt (pas in hoofdstuk 12), dus de eerste helft van het boek komt de held nog niet voor en in de tweede helft treedt hij wel op. Louwerse heeft als bewerkingsstrategie een onbekend kind uit de omgeving van de held genomen. Dit is een van drie bewerkingsstrategieën die Dasberg (1981) noemt. Een andere bewerkingsstrategie is om eerst de jeugd van de held te beschrijven en daarna pas zijn volwassen leven. Het verhaal begint niet direct met de jeugd van de held, maar al in het eerste hoofdstuk krijgt de lezer informatie over de jeugd via een kort verhaal van Dirk, een vriend van Gerrit. Louwerse heeft de held dus aantrekkelijk gemaakt voor de jeugd door een onbekende jongen te nemen en hem avonturen met zijn vrienden te laten beleven in de buurt van de held. Tegelijkertijd krijgt de lezer dan ook informatie over de held mee.

6.2 Omschrijving van de held

In hoofdstuk 12 maakt Gerrit kennis met Coen en daarvoor hoort hij alleen van anderen over Coen. In hoofdstuk 12 beschrijft de verteller uitgebreid Coens uiterlijk.

Zeevaarder en koopman in hart en nieren

De lezer komt al aan het begin van het boek te weten dat Coen in Oost-Indië meer doet dan de eigenlijke gouverneur-generaal Laurens Reael (p. 13). Alle bewindhebbers van de Compagnie zijn lovend over Coen (p. 13). Hij wordt in Oost-Indië benoemd tot gouverneur-generaal (p. 117). Jozias stelt de retorische vraag of Coen '„(...) niet een zeevaarder en een koopman in zijn hart (...)” is (p. 13), omdat hij eerder vaststelt dat Coen meer doet dan de officiële gouverneur-generaal in Oost-Indië en dat iedereen met veel lof over hem spreekt (p. 13). Hierop begint Dirk van Foreest te vertellen over de jeugd van Coen. Coen werd in 1587 geboren in Hoorn. Als kind ging hij in opleiding voor koopman in Rome bij de belangrijkste kooplieden van Italië. Toen hij 20 jaar was, ging hij al als onderkoopman naar

⁴ Dit jaartal benoemt Louwerse niet zo precies. Aan het begin van hoofdstuk 21 is het 1627 en in hoofdstuk 22, het laatste hoofdstuk, is het 27 jaar later, dus als je dit optelt kom je uit in 1654.

Oost-Indië. In 1611 kwam hij terug en het jaar daarna ging hij opnieuw als onderkoopman naar Oost-Indië, maar nu ook met het bevel over twee schepen. Dit bevestigt de vraag van Wibbo. Coen is een zeevaarder en koopman in hart en nieren, aangezien hij het koopmansvak als kind goed geleerd heeft.

Slim

Volgens Maerten is Coen iemand die de zaken goed inzielt (p. 27). In de tijd waarin het boek zich afspeelt waren partijtwisten tussen de Arminianen en Gomaristen aan de orde van de dag. In het boek vermelden personages dan ook steeds wie er een Arminiaan is. Over Coen zeggen ze dat hij zich niet inlaat met partijzaken en neutraal blijft (p. 88). Coen is ‘een kloek en vroed man, die zich vast meer met de Indische verwickelingen inlaten zal, dan met de ellendige twisten tusschen onze Remonstranten en Contra-Remonstranten.’ (p. 89). Coen wil pas in zijn nieuwe betrekking optreden als Reael ervan op de hoogte is dat hij zijn betrekking kwijt is (p. 118). Hierdoor bewijst Coen zich weer bij Maerten: ‘„Ik vind, dat Coen handelt als een rechtschapen Hollander,” (...) „Ik had ook niets anders van hem verwacht.”’ (p. 118). Wanneer Maerten vertelt op welke plaats hij op Java het nieuws gehoord heeft, weet Coen direct precies welke plek Maerten bedoelt (p. 123). Hij kent de kaart van Java erg goed. Het plan van Coen is doen alsof hij niet weet dat de Koning van Jakarta is afgezet en de Pangeran de baas is (p. 178). Dan zal die zich geen zorgen maken over bedreigingen, terwijl Coen in stilte een plan voorbereid om Jakarta in te nemen. Coen, verkleed als scheepsjongen, spreekt Frans, Engels, Duits, Maleisisch, Javaansch even vloeiend als zijn moedertaal en ook Latijn beheerst hij goed (p. 218).

Dapper en moedig

Reael prijst Coen in zijn ontslagbrief aan als ‘kloekmoedig’ (p. 87). Wanneer de Engelsman Thomas Dale een Hollands schip heeft ingenomen en hij in een brief aangeeft van plan is om naar Jakarta te komen, de Hollanders daar te verdrijven en Coen dood of levend aan de Engelse regering over te dragen, verzekert Coen de toehoorders ervan dat hij dan dood zal zijn, want hij is geen lafaard die zich overgeeft (p.136). Als reactie op de brief besluit hij de Engelsen aan te vallen. (p. 211). Aan het einde van het verhaal wanneer Gerrit het beeld van Coen in ontvangst neemt, prijst de verteller onder andere de moed van Coen (p. 224). Doordat hij zich zo moedig gedragen heeft, kan de Republiek in de toekomst zoveel geld verdienen. Zowel de personages als de verteller beschrijven Coen dus als dapper en moedig.

Ijverig, ernstig, goede leider en krachtige spreker

Reael prijst Coen in zijn ontslagbrief aan als ijverig⁵ (p. 87). Als Coen benoemd is tot gouverneur-generaal meent Gerrit dat Coen van pret zal zijn gaan dansen toen hij dit goede nieuws hoorde (p. 117). Een van de bemanningsleden zegt dat dit helemaal niet het geval is. Hij bleef kalm en ernstig en zei dat hij de Compagnie in deze moeilijke tijd trouw zou dienen en dat hij alles zal doen om het vertrouwen dat de bewindhebbers in hem hebben te bewijzen. De conclusie is: ‘zulk een’ man hebben we nodig’ (p. 117). Gerrit begrijpt niet dat Coen geen blijdschap toonde (p. 118). Coen maakt een ernstige indruk (p. 121). Hierover zegt de verteller dat hij best van vreugde en gezelligheid houdt, maar dat hij het grootste deel van zijn leven met ‘zeer ernstige bezigheden’ te maken heeft (p. 121). Coen weet uiteindelijk Jakarta te veroveren en de Pangeran aan zich te onderwerpen (p. 211). In 1623 keert hij terug naar het Vaderland ‘met eer en roem overladen’ (p. 211). De bewindhebbers vinden zijn werk zo goed dat ze hem al snel overhalen weer terug te gaan (p. 211). Coen weet uiteindelijk zijn doel te bereiken: definitief het Hollands gezag vestigen in Oost-Indië (p. 222). Helaas overlijdt hij kort daarna aan cholera (p. 222).

⁵ Reael beschrijft Coen in zijn brief als ‘neerstich’ (p. 87). Volgens het WNT (2007) is ‘neerstich’ hetzelfde als ‘naarstig’ en betekenen beide woorden ‘ijverig’.

Ook is Coen een goede leider is. Reael prijst Coen in zijn ontslagbrief aan als een goede leider (p. 87). Hij is goed in het leiden van de bemanning ter plaatse in Oost-Indië (p. 87). Wanneer Coen versterking gaat halen, loopt het mis in het fort en gaan de mannen op eigen houtje over de vrede onderhandelen (p. 151). Nadat Coen een paar weken terug is maakt de verteller opnieuw de balans op van de situatie in het fort (p. 180). Volgens hem is het aan alles te zien dat Coen weer terug is: iedereen werkt hard en doet zijn plicht, Coen herstelt de krijgstucht, want 'eendracht maakt macht' en hij streeft naar gehoorzaamheid. Ook verkiezen de meeste bemanningsleden na korte tijd het strenge, maar rechtvaardige bestuur van Coen boven dat van de leiders toen Coen weg was.

Daarnaast citeren de personages ook stukken uit Coens brieven en reageren daarop. Maerten vindt dat Coen krachtige taal gebruikt in zijn brieven, dat is heel wat anders dan in het fort wanneer Coen weg is (p. 173). Kapitein Bras prijst Coen, omdat hij de waarheid durft te zeggen (p. 173). Volgens Maerten is Coen daarom speciaal (p. 173). De Compagnie moet hem in ere houden, omdat er niet veel mannen zijn die vergelijkbaar met hem zijn. Dit blijkt bij zijn dood: 'Wat de Oost-Indische Compagnie in hem verloor, behoeft niet gezegd te worden. De som zijner daden wijst de grootheid van het verlies aan.' (p. 223) en 'Hoorn's grootsten burger (...) den man, die door beleid, moed en geestkracht voor Nederland eene goudmijn geopend heeft!' (p. 224). Door Coens ijver en ernst heeft hij zijn doelen weten te bereiken.

Niet wreed

Opvallend is dat de verteller beweert dat de Hollanders niet wreed zijn tijdens de verovering van Jakarta. Nadat ze Jakarta hebben aangevallen, gaan de Javanen op de vlucht en nemen ook 'hunne gekwetste of gesneuvelde landgenooten mede (...), en men had wel zoo wreed moeten zijn als een tijger om hun dat te beletten.' (pp. 189-190). Tijdens het verbranden van de stad vinden ze

(...) drie vrouwen en een kind, die op last van Coen niet mishandeld mochten worden. Integendeel, men moest die vier alles geven, wat ze noodig hadden, en dan naar hare landgenooten terugzenden. Behalve dat Coen zoo waarschijnlijk reeds uit menselijkheid zou gehandeld hebben, was hij ook wel eenigszins verplicht alle wreedheid te verbieden, daar er van vroegeren en van lateren tijd nog vele Nederlanders, onder anderen Pieter van den Broecke in handen van den vijand waren. (p. 191).

Opvallend is dat de verteller dit zegt als Coen en zijn mannen net een stad platgebrand hebben en veel inwoners hierbij gedood zijn en gewond geraakt zijn. Eerder noemde Louwerse namelijk wel het geweld dat de Hollanders onder leiding van Coen gebruikten: 'Aanvankelijk schenen de Javanen tot een' heftigen tegenstand voorbereid. „Vuur!” commandeerde Luitenant Strijker. Twintig scherpschutters losten hunne geweren en bijna evenveel Javanen vielen.' (p. 188) en even later 'De wallen stonden als bezaaid met vijanden, die tot den laatste druppel bloed hunne stad schenen te willen verdedigen. „Vuur!” beval andermaal Luitenant Strijker, en op hetzelfde oogenblik vlogen wel een vijftig handgranaten door de lucht.' (p. 188) en 'De musketiers, zoowel als de schutters, deden menigen vijand neêrtoemelen.' (p. 189). Hieruit blijkt toch dat het onterecht is dat Louwerse Coen en zijn mannen als niet wreed bestempelt. Toch gaat het in deze scriptie om hoe Louwerse Coen beschrijft en gaat het er niet om of ik dit als juiste of onjuiste omschrijving zie.

Uiterlijke kenmerken

Jan Pietersz. Coen is ongeveer 30 jaar oud en eenvoudig gekleed. Tot deze kleding behoren 'eene gekleurde, wijde broek met linten, een wambuis van geel damast en een' net geplooiden, helder witten halskraag.' (p. 120). Daarnaast steunt zijn linkerhand op een breed zwaard en heeft hij in zijn

rechterhand een rotanstok als onderscheidingsteken van zijn rang⁶ (p. 120). Hij gebruikt zijn zwaard om ermee op de grond te stampen, wanneer hij slecht nieuws hoort over een moordpartij op de Hollanders (p. 122). Verder is Coen langer dan de gemiddelde man, heeft hij tegelijkertijd een bleke en gebruide kleur, is hij mager, heeft hij diepliggende donkere ogen en een hoog voorhoofd (pp. 120-121). Hij heeft flikkerende ogen en donkere wenkbrauwen (p. 121). Op een ander punt in het verhaal omschrijft de verteller zijn ogen als flonkerend als vuurkolen (p. 145). Men kan hem aan zijn ogen herkennen, want als men alleen op zijn kleding zou afgaan dan zou hij ook voor een 'gewoon mensch' door kunnen gaan (p. 121). Wanneer Coen verkleed als scheepsjongen aan boord is bij Gerrit en zijn vrienden, vermoedt Gerrit dat deze man Coen is (p. 219). Volgens Lammert heeft de man de ogen van een generaal en volgens Gerrit verraadt zijn houding ook dat hij generaal is (p. 219). Uiteindelijk blijkt het Coen te zijn en zien ze hem met alle tekenen van een generaal (p. 221). Ik vermoed dat de verteller hier de kleding of onderscheidingen bedoelt, maar de verteller gaat niet dieper in op wat deze tekenen dan zijn. Aan zijn uiterlijke kenmerken verbindt de verteller ook innerlijke eigenschappen: 'uit de portretten, die van hem bestaan, blijkt het, dat hij een kloek en krachtig man met een aangenaam en heldhaftig uiterlijk was.' (p. 121).

Aan de kleding is Coen dus niet herkennen, maar wel aan zijn ogen, zijn houding en de voorwerpen die hij bij zich draagt (de rotanstok en het zwaard). Blijkbaar is het volgens de verteller ook aan zijn uiterlijk op portretten te zien dat hij 'kloek en krachtig' was. In ieder geval past Coen niet in het plaatje van de grote, sterke man, zoals volgens Hourihan (1997) helden meestal worden vormgegeven. Coen is wel lang, maar ook mager.

6.3 De verhaalhandeling

In *Mannen van Sta-Vast* staat één zeereis centraal. Aan het eind van het boek is er nog een fragment waarin de jongens op een nieuwe reis zijn gegaan, maar dit blijft bij een scène. De reis die centraal staat is direct ook de eerste zeereis van de jongens en de reis waarin de verovering van Jakarta plaatsvindt. De verhaalhandeling is als volgt: een jongen gaat op zeereis en voor hij bij zijn eindbestemming is aangekomen maakt hij al spannende dingen mee: verhalen over mysterieuze schepsels, stormen, onweersbuien, confrontatie met wilde mannen die op een eiland leven, alleen met zijn meester achterblijven op het strand en door de wildernis trekken. Wanneer hij de bestemming bereikt moeten er twee vijanden verslagen worden: de Engelsen en de inlanders (de Javanen). Dit doet hij met zijn reisgenoten onder leiding van de held Jan Pietersz Coen. De belangrijkste historische gebeurtenis die plaatsvindt is de verovering van Jakarta. Na deze gebeurtenis keren ze huiswaarts. Tenslotte is er nog een vooruitblik naar hun volwassen leven en naar de dood van Coen.

De verhaalhandeling toont veel overeenkomsten met de terugkerende verhaalhandeling in heldenverhalen die Hourihan (1997) omschrijft. De hoofdpersoon gaat met een groep op reis. De reis van de held staat niet centraal, omdat het verhaal vanuit perspectief van een andere hoofdpersoon geschreven is. De personages verlaten de geciviliseerde wereld en komen in de wildernis terecht. De wildernis omvat verschillende Indonesische eilanden. De hoofdpersoon komt in dit boek letterlijk inde wildernis terecht, want hij moet met zijn vriend een tocht door de jungle maken. De held krijgt niet te maken met magische dingen, maar de hoofdpersoon wel. Hij hoort verhalen over mysterieuze wezens en maakt kennis met (een verkleede) god Neptunus. Op de eindbestemming moet de held, Coen, een aantal moeilijkheden overwinnen: de Engelsen verjagen, de inlandse bevolking in toom houden/verdrijven en met de plaatselijke machthebbers omgaan. Daarnaast komen Gerrit en zijn vrienden nog een andere tegenstander tegen, namelijk een tijger, die ze moeten verslaan. De helden verslaan hun tegenstanders altijd en als het doel bereikt is (de verovering van Jakarta) keren ze weer

⁶ Volgens het WNT (2007) is een 'rotting' 'Een stok van rotting, rotanstok' en 'Als ken- of onderscheidingsteeken, als rang- of eereteeken (insigne) bij de Oost-Indische Compagnie.' (betekenis 3a).

terug naar hun vaderland. Tot zover komt de verhaalhandeling met Hourihan overeen. Volgens Hourihan onthaalt iedereen de held in dankbaarheid en krijgt de held een beloning, maar dit aspect noemt Louwerse helemaal niet. Hij vertelt slechts hoe ze verhalen aan hun vrienden vertellen over de reis.

Het duidelijkste voorbeeld van huiselijkheid komt voor tijdens de storm. De verteller geeft de gedachten van Gerrit en Lammert weer tijdens de storm (p. 61):

Gerrit en Lammert stonden dicht bij elkander en dachten, - ja, waaraan dachten ze?

O, hunne gedachten waren ver, heel ver weg, - in het vriendelijke en goede Hoorn.

Aan den stillen, huiselijken haard; - in de gezellige kamer bij hunne Ouders, broeders, zusters en vrienden.

Wat zouden die op het oogenblik doen?

Zouden zij aan hen denken?

Och, als ze maar half wisten in welk gevaar ze verkeerden, dan.... och, wat zouden ze dan doen? Ze konden immers toch niet helpen?

Neen, helpen niet, maar... maar... ze zouden bidden.

Bidden! – Bidden!

Maar dat konden zij ook! (p. 61)

Uit het bovenstaande fragment blijkt dat ze aan hun familie en vrienden thuis denken en aan hoe ze gezellig met elkaar in de huiskamer zitten. Ze proberen zich voor te stellen wat ze op dit moment deden en of ze aan hen zouden denken. Ze proberen zich ook in te beelden wat ze zouden doen als ze zouden weten dat ze in zo'n heftige storm beland waren. Door aan thuis te denken krijgen Gerrit en Lammert inspiratie en moed. Ze bedenken dat de anderen voor hen zouden bidden en dat ze dus ook zelf kunnen bidden voor een goede afloop.

Een ander voorbeeld van huiselijkheid is dat de verteller ingaat op dat kapitein Bras en de jongens met het kerstfeest weer thuis waren (p. 211). De verteller probeert zich in te denken hoe ieder van hen thuis verhalen aan het vertellen is over de reis en hoe Dirk, die als enige van de vriendengroep niet mee kon, aan Lammert vraagt om een spannend verhaal (p. 210). De verteller beschrijft ook hoe het haardvuur er bij hun thuis uit ziet (p. 211).

Ook zijn er een aantal verwijzingen naar de stad waar ze vandaan komen. De verteller en de personages vergelijken meerdere keren zaken als ze op reis zijn met bekende zaken van thuis. Zo vergelijkt de verteller de hitte rondom het punt van Neptunus met de hitte tijdens het moment van afscheid thuis tussen Gerrit en Lammert en hun vrienden (p. 40). Wanneer Gerrit in de jungle een schreeuw geeft, vergelijkt Maerten hem met een verkoper op een vismarkt in Hoorn (p. 108). En wanneer Gerrit en zijn vrienden belangrijk nieuws hebben overgebracht aan Coen, krijgen ze als feestmaal 'Jan in de zak'⁷. Volgens de verteller zitten de jongens te smullen 'alsof ze op de Hoornsche kermis waren.' Ook wanneer ze de muren van het verdedigingswerk van Jakarta beklimmen, roept Gerrit 'Wie het eerst boven is' (p. 189). De verteller vergelijkt dit met het krijgertje spelen thuis in Hoorn (p. 189).

Tijdens de storm aan boord van het schip van Gerrit en Lammert noemt de verteller twee personages die bewijzen helden te zijn: Laurens Borst, want hij bestuurt het roer, terwijl dat niet zijn taak is en zijn handen ontveld zijn, en kapitein Bras, want hij geeft de juiste bevelen, spreekt iedereen moed is en hij neemt de taken van de matrozen op zich als er niemand in de buurt is om die taken uit

⁷ Als je 'Jan in de zak' intypt bij Google Images krijg je een goed beeld van wat dit gerecht precies inhoudt. Het ziet eruit als een deegbol in de vorm van een brood met rozijnen en het wordt geserveerd met stroop of bruine suiker. Volgens het recept uit de Allerhande kook je het deeg met de rozijnen in een kussensloop, vandaar het 'in de zak'. Geraadpleegd op 2 maart 2018, van <https://www.ah.nl/allerhande/recept/R-R71040/jan-in-de-zak>

te voeren (p. 63). Daarnaast benoemt Coen na de strijd tegen de Engelsen Barend de Lange tot luitenant, omdat hij zich als een held gedragen heeft (p. 142). Coen zegt over hem:

„Mijn vriend, gij hebt u als een held geweed en wonderen van dapperheid hebt gij verricht. Ik zag het, want gij steekt te ver boven alle anderen uit om u niet dadelijk te zien. Zonder u zouden deze knapen [Gerrit en Lammert], die, - bij mijne trouwe, wat zien zij er gehavend uit! – zich geweed hebben, als mannen, het onderspit moeten delven. Met verbazing heb ik echter gezien, dat, als men maar moed heeft, zelfs een touw met knopen en een koevoet geduchte wapenen zijn. (...)” (p. 142).

Barend is een doodgewone jongen, die niet eens een achternaam heeft, want hij is een vondeling. Vanwege zijn lengte noemen veel mensen hem ‘de Lange’ (p. 142). Uit dit fragment blijkt dat een doodgewone man zelfs zonder echte wapens een held kan zijn. Ten slotte beschrijft Coen de daad van Gerrit en zijn vrienden als een ‘stoutmoedige daad’, omdat ze via een stormladder de stadsmuren van Jakarta beklimmen (p. 189). De verteller zegt hierover ‘Gerrit, Lammert, Nicolaes en Jozias zijn het. Zij willen toonen, dat ook een Hollandsche knaap courage heeft, als het er op aankomt.’ (p. 189).

In dit verhaal is er dus een combinatie van heldenmoed en huiselijkheid, zoals Kloek en Mijnhardt (2001) noemen. De huiselijkheid op reis zorgt voor herkenbare situaties voor de lezer waardoor hij zich beter kan inleven in de personages. De heldenmoed op reis zorgt voor spanning. Uit de drie voorbeelden van heldenmoed blijkt dat Louwerse de heldenmoed in dit verhaal aan de alledaagse personages heeft toegeschreven, zoals de meester en vader van de hoofdpersoon, een man zonder achternaam en zonder wapens en de hoofdpersoon met zijn vrienden. Bij de vrienden koppelt Louwerse er expliciet een les aan, namelijk dat elke Hollandse jongen moed heeft wanneer dat nodig is.

6.4 Relaties

Ouders

Ouders spelen een belangrijke rol in dit verhaal. Zo bepalen de vaders van de vijf vrienden of ze wel of niet naar zee mogen. Voor hoofdpersoon Gerrit is zijn vader erg belangrijk. Zijn vader is kapitein en dus tijdens de gehele zeereis aanwezig. Naar hun moeders verwijzen de personages af en toe in het verhaal, meer dan naar hun vaders. Over de ouders van de held Coen komt de lezer niets te weten.

Lammert en Gerrit hebben aan het begin van hun eerste reis erg heimwee en dat begint al ’s avonds op de eerste dag. Lammert is erg stil en zou graag willen huilen (p. 18). Hij ziet steeds zijn vader en moeder voor zich op het moment van het afscheid en vertelt Gerrit dan over het afscheidsmoment:

„(...) Hoe trilden Vaders lippen toen hij zeide: „Dag, Lammert! God geleide u en doe u behouden tot ons wederkeeren.” – En Moedertje, mijn lief, goed Moedertje! Is er ééne vrouw in heel Hoorn, die zulk eene blozende kleur heeft als zij?”

„Dat geloof ik niet, Lammert!”

„Zeg maar gerust, dat ze alle vrouwen in gezondheid en kleur overtreft; maar kijk, toen ze bij het laatste afscheid hare armen om mijn’ hals sloeg...”

„Ja, toen zag ze er opeens akelig uit. Ik schrikte ervan.”

„En o, Gerrit, als je dien zoen gevoeld hadt toen ze met groote moeite gezegd had: „Dag, dag, mijn kind! Dag, lieve, lieve Lammert!” kijk, dan zou je misschien gedaan hebben, wat ik wilde doen, maar toch niet deed.”

„En wat wilde je dan doen?”

„Zeggen: „Neen, ik ga niet mee; ik blijf thuis! Moedertje, lief Moedertje, ik blijf bij je!” De tranen liepen Lammert langs de wangen.

„Ik wist niet, dat van huis gaan zoo’n pijn deed, Gerrit,” vervolgde hij. (p. 18)

De emoties die de personages hadden tijdens het afscheid brengt Lammert duidelijk naar voren door de lichamelijke veranderingen te beschrijven: vader heeft plots trillende lippen en bij moeder is de gezonde en blozende kleur uit haar wangen weggetrokken. Vooral de zoen van moeder was een moeilijk moment voor hem, omdat hij het liefst wilde thuisblijven op dat moment. Aan vader wijdt Lammert slechts één zin, terwijl hij en Gerrit veel langer over zijn moeder praten.

Als meester Maerten eraan komt, veegt Lammert snel zijn tranen weg, omdat hij bang is dat Maerten met hem zal spotten, maar Maerten blijkt ook tranen in zijn ogen te hebben en vindt het geen schande (p. 18). Hij is een 45-jarige man, die ook zijn familie en zijn moeder mist (pp. 18-19). Hij herkent zich in Lammerts verhaal (p. 19). Zijn arme en oude moeder woont in IJpendam (p. 19). Ook hij spreekt vol lof over zijn moeder:

„(...) O, gij weet niet, hoe Moeder mij altijd nog „Kind”, soms zelfs „stoute jongen” noemt. Gij weet niet hoe zij, en mijne arme zusters mij in het hart dragen, hoe ze iederen morgen en iederen avond voor mij bidden. (...)” (p. 20).

Wanneer Gerrit, Maerten en nog vier andere bemanningsleden eindelijk een schip in Bantam bereiken nadat ze een lange tocht door de jungle gemaakt hebben, zegt een van hen dat hij ernaar verlangt om nieuwe kleding aan te trekken en dat zijn moeder hem niet zou herkennen als ze hem tegenkwam zoals hij er nu uitzag (p. 115).

Gerrit heeft geen moeder meer (p. 16), maar zijn vader is op twee keer na altijd in de buurt van hem. Hij is kapitein van het schip. Wanneer Gerrit zonder zijn vader is, begint hij een aantal keer tegenover Maerten over zijn vader. De eerste keer dat zijn vader niet in de buurt is, is als ze elkaar kwijtraken in de Mosselbaai en hij met Maerten te voet naar Bantam moet. Gerrit zegt tegen Maerten: ‘„(...) En wie weet, als we te Bantam mogen komen, of we dan ook niet iets van Vader en de „West-Friesland” hooren. Zou Vader nog leven, Meester?”’ (p. 106). Maerten stelt hem gerust als Gerrits vader voor de tweede keer van huis is (p. 148).

De verteller beschrijft uitgebreid de twee keer dat Gerrit en zijn vader elkaar weer terug zien. De eerste keer valt Gerrits vader flauw als hij op Gerrit afrent om hem in zijn armen te sluiten (p. 125). Ze zijn allebei erg blij om elkaar weer terug te zien. De tweede keer dat ze elkaar terugzien begint Gerrit al vanuit de verte zijn vader te roepen en moet hij huilen van blijdschap als hij zijn vader omhelst (p. 170).

Daarnaast komt Gerrits vader nog drie keer voor in combinatie met Coen. Een keer krijgt Gerrit op zijn kop van zijn vader, omdat hij Coen alleen bij zijn achternaam noemt en omdat hij lastige vragen stelt (pp. 195-196). Hij vindt dat zijn zoon nog niets weet, dus dat hij zijn neus niet in zaken moet steken alsof hij al heel wat weet. Daarnaast heeft Coen ook een paar keer iets te zeggen tegen Gerrit over zijn vader of tegen kapitein Bras over zijn zoon Gerrit. Wanneer Coen hoort dat Gerrit de zoon is van de kapitein stelt hij Gerrit gerust dat hij zijn vader zo zal zien, omdat zijn schip zojuist is aangekomen (p. 123). Coen zegt twee keer tegen de kapitein dat hij trots kan zijn op Gerrit en Lammert (p. 193).

Gerrits vader spreekt zijn zoon een keer aan op zijn studiegedrag (p. 68). Hij moet serieuzer gaan leren als hij kapitein wil worden. Gerrit is onder de indruk van de woorden van zijn vader en begrijpt dat hij harder moet werken als hij kapitein wil worden en geen pluimgraaf wil blijven (p. 69). De verteller gaat niet verder in op de dood van Gerrits vader. Hij meldt alleen bij een tijdsprong dat zijn vader niet meer leeft (p. 211).

Bij de vrienden van Gerrit is hun vader juist iemand die hen in eerste instantie in hun vrijheid beperkt. Dirk moet van zijn vader in Leiden rechten gaan studeren om later advocaat te worden (p. 6). Lammert werkt bij zijn vader op kantoor, maar daar vindt hij het maar nauw en muf en Wibo werkt bij zijn ouders in de handel (p. 6). Ze hopen dat hun vader hun toestemming geeft om met Gerrit mee te gaan. Lammerts vader geeft na lang volhouden van Lammert eindelijk toestemming (p. 16). Tijdens de tweede reis waarvan de verteller slechts een fragment uitlicht mogen Nicolaes en Jozias helaas niet

mee van hun ouders, maar is Dirk wel aanwezig (p. 215).

Over de ouders van de held Coen komt de lezer helaas niets te weten. Voor Nicolaes is zijn moeder belangrijk, want om haar was hij bijna thuisgebleven. Voor Maerten is zijn moeder belangrijk, want bij haar voelt hij zich weer even een kleine jongen. Lammert en Maerten spreken over hun moeders op de eerste dag dat ze vetrokken zijn en in de jungle verwijst een van Gerrits reisgenoten naar zijn moeder. Gerrit zelf heeft geen moeder. In totaal komen moeders dus drie keer voor in het verhaal. Dat is relatief weinig, vergeleken met vaders. Meerdere keren in het verhaal gaat het over wie er wel of niet toestemming heeft van zijn vader om mee te gaan op reis en vooral Gerrits vader speelt een grote rol in het verhaal. Zijn relatie met zijn zoon beschrijft de verteller uitgebreid.

Gezin

Het gezin speelt een beperkte rol in het verhaal, want de personages en de verteller benoemen het slechts twee keer. Maerten benoemt zijn gezin wanneer Lammert en Gerrit huilen van heimwee (p. 19). Hij heeft ook tranen in zijn ogen, omdat hij zijn vrouw en vier kinderen moest achterlaten. Hij vertelt over zijn jongste zoontje, die iets liefs zei bij zijn vertrek, namelijk dat Maerten stout is, omdat hij weggaat. Maerten is toen snel weggelopen voor hij zou besluiten om thuis te blijven. Wanneer Coen op zijn sterfbed ligt, zitten zijn vrouw en dochtertje bij hem (p. 222). Van de hoofdpersoon en zijn vrienden komt de lezer niet te weten of ze later een gezin krijgen of niet. Louwerse noemt Coens gezin slechts een keer kort. Het gezin speelt dus een beperkte rol in het verhaal.

Vrienden en reisgenoten

In het verhaal komen geen vrienden van Coen aan bod. Gerrit is de hoofdpersoon van het verhaal en bij hem beschrijft de verteller zijn vrienden uitgebreid en vertelt hij over vele gebeurtenissen die hij met zijn vrienden beleeft. Over Gerrit komt de lezer het meest te weten. De vijf jongens heten Gerrit Bras, Lammert Pouwelsz., Dirk van Foreest, Jozias Wibbo en Nicolaes Minnes.

Dirk van Foreest is 'een stoere, flink gebouwde knaap' en hij is jonker (p. 2). Dirk heeft een veel positieve eigenschappen, maar is door zijn afkomst soms wel hooghartig (p. 5). Jozias Wibbo is ook gezond en stevig, maar heeft minder luxe kleding aan dan Dirk (p. 2). Lammert heeft onder zijn vrienden de bijnaam Lamme Pouw (p. 2). Hij heeft levendige bruine ogen, waarmee hij dingen kan zien die anderen niet zien en hij beweegt snel (p. 2). Hij houdt erg van plagen (p. 5). De verteller omschrijft Nicolaes Minnes niet. Na een introductie van de jongens concludeert de verteller dat de ouders van de jongens horen bij de aanzienlijkste burgers van Hoorn, omdat de jongens mooie kleding dragen (pp. 2-3). Daarbij merkt hij op dat de kleding van Dirk nog iets fijner van snit is (p. 2). Vervolgens komt Gerrit Bras bij het groepje aan. Hij heeft lange blonde haren en de verteller vergelijkt hem met een poedel, die net uit het water komt met natte platgestreken lange haren (p. 5). Gerrit mag voor het eerst mee op reis met zijn vader en de jongens zijn erg jaloers (p. 6). Hij komt oorspronkelijk uit Enkhuizen en woont sinds ongeveer drie jaar bij zijn opa in Hoorn (p. 13). Dirk kent alle Hoornse burgers en hun familiebanden, omdat ze bij hem thuis dagelijks over de dienaren van de Compagnie spreken (pp. 13-14). Hij kan hen dan ook vertellen over de jeugd van Coen.

Wanneer de reis begonnen is, staan Gerrit en Lammert aan het roer (p. 16). De verteller neemt de gelegenheid om ze te beschrijven. Ze zijn allebei ongeveer 15 jaar. Bij Gerrit noemt de verteller zijn blonde haar en dit keer ook zijn brede schouders, dat hij met tranen in zijn ogen zijn grootouders gedag heeft gezegd en dat hij veel zin heeft in de eerste zeereis (p. 16). Lammert is langer dan Gerrit en minder stevig gebouwd, maar hij heeft 'geestige oogen' en een vriendelijke uitstraling (p. 16). Hij draagt een net zeemanspak en is koopmansleerling aan boord (p. 16).

Voor Gerrit en Lammert is het hun eerste zeereis en het is te merken dat ze nog niet van alles op de hoogte zijn. Zo denken ze 'in hunne eenvoudigheid' dat ze zonder gevaar naar Bantam kunnen varen nu ze de eerste helft van de reis zonder gevaar hebben doorgebracht (p. 54). Ook wanneer iedereen

vervolgens voorbereidingen treft voor de naderende storm begrijpen Gerrit en Lammert niet waar iedereen zich druk om maakt (p. 58). Het is immers nog steeds mooi weer en het waait nog niet. Wanneer Coen voor het eerst in bijzijn van Gerrit, Nicolaes en Jozias een kanon laat afschieten, weten ze niet wat hen overkomt (p. 147). Ze worden van het dek opgelicht en als ze weer op de grond terecht komen rollen ze over het dek (p. 147). Ze hebben er niet aan gedacht om iets vast te pakken. Iets anders kinderlijks is dat ze weigeren om te gaan slapen wanneer ze bijvoorbeeld niet met Maerten mee mogen (p. 194). Dit houden ze een uur vol en daarna vallen ze in slaap. Vervolgens kunnen ze de volgende ochtend niet wakker worden, omdat ze te laat zijn gaan slapen.

Gerrit en zijn vrienden zijn dol van enthousiasme als ze elkaar weer terugzien (pp. 85-86). De verteller zegt dat ze rare sprongen maken van blijdschap (p. 85). Wanneer hij zijn vrienden uit het oog verliest en hij weet dat hun schip aankomt, kijkt hij of hij zijn vrienden kan ontdekken op het schip (p. 120). Bij het tweede weerzien schreeuwen ze naar elkaar en staat Gerrit plots op als hij hen ziet, waardoor het bootje waar hij met anderen in zit bijna kantelt (p. 120). Nicolaes en Jozias roepen terug en geven ook aan hoe blij ze zijn (p. 120). Wanneer Gerrit Lammert weer terugziet bij zijn vader op het schip, blijkt Lammert erg mager te zijn geworden (p. 128). Volgens Lammert komt dit van verdriet en eenzaamheid op het schip. Gerrit heeft daar geen last van gehad. Niet omdat hij Lammert niet miste, maar omdat hij moeilijke omstandigheden had te doorstaan en hij zich richtte op het overleven in de wildernis (p. 128). Uiteindelijk mogen de vier jongens bij Coen aan het werk als schrijvers (pp. 130-131). Coen heeft zelf geen tijd om te schrijven, dus is blij dat de jongens hem kunnen helpen. Wanneer de jongens vrij zijn, zijn ze samen.

Hoewel Dirk niet meegaat op zeereis, noemt de verteller hem nog twee keer. De eerste keer is wanneer ze door de wildernis lopen op weg om Jakarta te veroveren (p. 187). Jozias zegt dat Dirk vast erg jaloers op hen zou zijn als hij hen nu zou zien. Hij zou dan meteen al zijn Latijnse boeken opgeven en Nicolaes voegt eraan toe dat hij zijn studentenmantel zal uitsmijten en direct zijn leren wapenrok zou aantrekken. Wanneer de personages weer zijn teruggekeerd naar hun vaderland noemt de verteller Dirk voor de tweede keer. Dirk is een van de aandachtige toehoorders van de verhalen van Lammert en hij zou dan aan Lammert vragen om meer te vertellen (p. 211).

Aan het eind van het boek volgt er nog een vooruitblik op hoe de jongens zijn als ze veertigers zijn. Dirk heeft een eigen kantoor in Hoorn en is bewindhebber van de West-Indische Compagnie (p. 223). Hij is erg ijverig. Jozias en Lammert zijn schepenen. De verteller omschrijft Jozias als kloek en stevig en Lammert als deftig en bijna onherkenbaar (p. 223). Nicolaes kan burgemeester van Hoorn worden en haalt Gerrit op, die nu kapitein is. De vier mannen hebben een boot, genaamd 'de Coen' waarop Gerrit kapitein is (p. 223). Als beloning voor zijn werk krijgt Gerrit een beeld van Coen en dit is het einde van het verhaal (p. 224).

Gerrit is in dit verhaal de hoofdpersoon. Louwerse heeft hem aantrekkelijk en herkenbaar gemaakt voor de jeugd, doordat alles nieuw voor hem is, zijn enthousiasme, de hechte band die hij met zijn vrienden heeft en dat hij de spannendste dingen meemaakt vergeleken met de andere personages. Via Gerrit maakt de lezer vervolgens kennis met de held Coen.

Leermeesters

Bootsman Maerten Kreliszoon uit IJpendam is in dit verhaal de wijze man (p. 16). Hij is 45 jaar (p. 18). Hij staat Gerrit in alles bij en is altijd aan zijn zijde, ook als zijn vader er niet is. De hulp van Maerten komt meerdere keren terug in het verhaal. Ook is Maerten een voorbeeld voor andere mannen op reis. De eerste indruk die Gerrit en Lammert van Maerten hebben is dat hij een gevoelloze ruwe zeebonk is, omdat hij met iedereen spot die een traantje laat bij het vertrek uit Hoorn (p. 21). 's Avonds zien Gerrit en Lammert de bootsman zelf ook huilen en horen ze hem liefdevol over zijn moeder en zussen praten. Maertens standpunt is dat je leed en verdriet voor jezelf en voor God moet houden en dit niet in het openbaar moet tonen, zoals de andere mannen die middag deden (p. 21). Maerten is

een ervaren zeeman. Hij ziet bijvoorbeeld als eerste welke schip er in de verte aankomt, omdat hij volgens de verteller 'een geoefend zeemansoog' heeft (p. 26). Als ze vervolgens langs Tenerife varen onderwijst Maerten hen over het eiland (p. 27).

De eerste situatie waarin Maerten de jongens helpt is door hen langs zijn vinger te laten kijken en rustig te laten zoeken naar het schip in de verte (p. 26). Na een tijdje zien zij het schip ook. Een andere situatie waarin Maerten Gerrit helpt is wanneer zij met een paar andere mannen naar wal moeten om groenten te halen (p. 89). Door een ongeluk slaan ze met boot en al om (p. 90). Maerten bekommert zich alleen om Gerrit. Dan komt het onweer op en schuilen ze voor de regen (p. 90). Maerten neemt het initiatief om te voet naar Jakarta te gaan, maar hij waarschuwt Gerrit dat ze veel gevaren zullen tegenkomen en dat de kans dat hun tocht goed afloopt 1 op 100.000 is (pp. 92-93). Daarnaast redt Maerten Gerrit en Lammert en hemzelf van een tijger, wanneer ze 's nachts de verdedigingswerken van Jakarta moeten opnemen (p. 183). Maerten redt hen door de tijger met zijn pistool neer te schieten (p. 184).

Het gebeurt één keer dat Gerrit niet naar Maerten luistert en dat heeft nare gevolgen voor hem. Gerrits gezicht zit onder de muskietenbulten (p. 99). Deze zijn ontstoken, omdat hij ze tegen Maertens advies in heeft open gekrabbd. Volgens Maerten is het zijn eigen schuld en hij wil niet meer dat Gerrit over de bulten klaagt, want 'wie niet hooren wil, moet voelen.' (p. 99). Maerten is immers ook door de muskieten gestoken, maar zijn gezicht ziet er veel beter uit dan dat van Gerrit, omdat hij er niet aan krabt.

Wanneer Coen weg is, wil Van Raey dat alle officieren en lagere bevelhebbers een verdrag ondertekenen (p. 154). Maerten komt erachter dat dit verdrag een overgave aan de Engelsen is (p. 155). Hij weigert het contract te tekenen, want Coen zou hier nooit mee instemmen (p. 156). Van Raey eist dat Maerten het contract tekent, die blijft weigeren en uiteindelijk leveren ze het contract in zonder Maertens handtekening (pp. 156-157). Plots krijgen ze een brief van de gevangen genomen Van den Broecke die aanraadt om niet aan de Engelsen over te geven en dan zien Van Raey en zijn mannen van de overgave af (p. 158). Maerten houdt samen met de musketier een dagboek bij van wat er elke dag in het fort gebeurt en het plan is om dit dagboek ooit aan Coen te geven (p. 161). Wanneer de bevelhebbers van Coen weer terug zijn noemen ze Maerten een verstandige man in tegenstelling tot Van Raey en zijn mannen, die ze 'dronkaards of pretmakers' noemen (p. 171). Achteraf blijkt dat Maerten 's nachts in het geheim de brief met het dagboek naar het schip heeft gebracht waar de post verzameld werd (pp. 174-175). Hierdoor waren de bevelhebbers van Coen en Coen zelf al op de hoogte van de misstanden in het fort. Kapitein Bras vertelt Maerten dat Coen hem 'een man van sta-vast' noemde toen hij Maertens brief gelezen had (p. 175).

Ten slotte noemt de verteller naast Maerten ook onderstuurman Laurens Borst, ook wel meester Borst genoemd, die Gerrit en Lammert in de zeevaartkunde onderwijst (p. 24). Tijdens de lessen van Borst komt Maerten bij hen in de buurt zitten en trekt hij gekke bekken of houdt hij de meester voor de gek met een rijmpje (pp. 24-25). De jongens vinden Maerten veel leuker en aardiger dan Borst (p. 24). De verteller noemt Maerten 'de aardige praatvaêr' (p. 40). Maerten steekt ook de draak met Borst (p. 57). Meester Borst vinden ze onvriendelijk en nors (p. 30). Ze zijn er ook niet positief over dat hij een arminiaan is (p. 56). Gerrits vader komt voor Borst op en verklaart dat hij hem niet voor niets als leraar voor de jongens gekozen heeft (p. 56). Hij voegt er aan toe dat Borst zich kan bewijzen wanneer het echt nodig is. Kort daarop volgt er een storm waarin Borst zich bewijst door het roer over te nemen, terwijl dat niet zijn taak is (p. 63). Ook heeft hij ontvelde handen en toch blijft hij het roer besturen. Maerten ziet dit en heeft ontzag voor hem. Hij stelt voor om vrienden te worden (p. 63). Wanneer de verteller over de tweede zeereis begint, vertelt hij eerst wat er sinds de eerste reis is gebeurd. Hij noemt alleen kort dat Maerten en Borst niet meer leven (p. 214).

De ervaren bootzman Maerten speelt een belangrijke rol in het leven van Gerrit, die voor het eerst op reis is. De drie keer dat Gerrit in het verhaal van zijn vader gescheiden is, is Maerten bij hem en stelt

hem gerust. Van onderstuurman Borst leren Gerrit en Lammert zeevaartkunde, maar ze vinden Maerten veel leuker. Van Coen is het niet bekend of hij ook een wijs persoon in zijn buurt had. Daar schrijft Louwerse niet over.

6.5 Spanning verhogen

In *Mannen van Sta-Vast* gebruikt Louwerse verschillende technieken om de spanning in het verhaal te verhogen: vooruitwijzingen, cliffhangers, informatiedosering en korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes.

Vooruitwijzingen

De eerste variant is de vooruitwijzing die een ander personage dan de hoofdpersoon uitspreekt. Zo kondigt de barbier de scheepsdoop aan door tegen Gerrit en Lammert te zeggen ‘„Nu, nu, straks zult gijlieden wel afgekoeld werden, rekent er maar op,”’ (p. 40). De verteller vergelijkt de barbier hierbij met ‘een weerhaan, die verandering van wind voorspelde.’ (p. 40). Ook Maerten waarschuwt hen een keer, omdat ze denken dat alle gevaren al gehad hebben, omdat ze bij het punt van Neptunus zijn (p. 54). Maerten zegt dat ze pas op de helft zijn en dat het grootste gevaar nog moet komen (p. 54). Daarnaast voorspelt de kapitein wanneer Gerrit naar het schip van zijn vader vaart om hem na lange tijd weer terug te zien dat deze dag voor kapitein Bras, Gerrits vader, een hele gelukkige dag zal zijn (p. 124). Aan het eind van het hoofdstuk is het weerzien tussen Gerrit en zijn vader en dat bevestigt de verteller dat deze vooruitwijzing klopt. Verder komt nog twee keer dezelfde vooruitwijzing voor. Er staat een ster met een staart aan de hemel die volgens de Gerrit en Lammert naar de Republiek wijst (pp. 138, 148). Ze denken dat er onheil en ramp dreigt, omdat de ster naar hun land wijst en de zaken al ongunstig staan voor de Republiek (p. 138). De volgende morgen is Gerrit in tranen vanwege de staartster (p. 148). Hij is bang dat hij zijn vader niet meer terugziet. Ten slotte is er nog de vooruitwijzing van de kapitein, die een gebed begin als de lucht donker wordt (p. 58). Hij verwacht dat er een grote orkaan op komst is, zo groot als nog geen van de bemanningsleden ooit heeft meegemaakt.

De andere drie vooruitwijzingen komen van de alwetende verteller. Als eerste wanneer de kapitein vertelt waarom hij Laurens Borst als onderwijzer voor de jongens heeft gekozen (p. 56). De reden is dat Borst zich kan bewijzen ‘„Als de nood aan den man komt,”’ (p. 56). De verteller merkt hierbij op dat niemand kon weten dat het gevaar zo dichtbij was. De tweede vooruitwijzing heeft betrekking op Gerrit en Lammert, die verlangend naar wal kijken: ‘Geen wonder! Ze zouden menig reisje moeten maken en menigen storm doorstaan, eer ze zoover zouden zijn, dat ze, als zoovele oude varensgezellen, even lief een scheepsdek, als het land onder hunne voeten hadden.’ (p. 65). De derde vooruitwijzing die van de alwetende verteller komt, is een vooruitwijzing naar dat Pieter de Carpentier, die nu nog lid van de Raad van Indië is ooit de gouverneur-generaal zal opvolgen (p. 122).

Door middel van vooruitwijzingen afkomstig van de personages en de alwetende verteller heeft Louwerse de spanning opgebouwd in *Mannen van Sta-vast*. De vooruitwijzingen gaan meestal over naderend onheil en een paar keer over de personages in de verre toekomst. Door het naderen van onheil stijgt de spanning in het verhaal. De lezer wil dan doorlezen, want hij wil weten wat er precies gaat gebeuren.

Cliffhangers

In het verhaal dat Louwerse heeft opgedeeld in 22 hoofdstukken eindigen 4 hoofdstukken met een cliffhanger, namelijk hoofdstuk 4, 7, 8 en 17. Hoofdstuk 4 eindigt met de aankondiging dat de barbier tijdens het eten over de Vliegende Hollander zal gaan vertellen (p. 46). In hoofdstuk 5 volgt dan daadwerkelijk het verhaal van de Vliegende Hollander. De lezer zal benieuwd zijn naar dit verhaal en met het volgende hoofdstuk willen beginnen. Hoofdstuk 7 eindigt met het idee van de kapitein om een

extra boot te gaan ophalen op het oosten van het eiland waar ze aangemeerd liggen (pp. 72-73). De kapitein vindt het wel een erg gewaagd idee, maar Laurens Borst staat erop dat ze het plan gaan uitvoeren (p. 73). De lezer zal benieuwd zijn hoe de personages dit plan zullen uitvoeren en of het misgaat of niet. Hoofdstuk 8 eindigt met een bijna uitzichtloze situatie. Gerrit en Maerten zitten met een paar anderen op een bootje op de oceaan en kunnen hun schip niet meer terugvinden nadat ze van het eiland gevlucht zijn voor de wilde mensen:

Aan de eene zijde den oneindigen Oceaan, waar de hooggaande golven de zwakke boot spottend schenen uit te dagen, en aan de andere zijde een land vol Wilden, die met hunnen duizenden komen zouden om hen met hunne assegaaien te dooden.

Wat moesten zij aanvangen?' (p. 84)

Louwerse eindigt hier het hoofdstuk met een vraag. Dit maakt de lezer extra nieuwsgierig naar de afloop van het verhaal. Hoofdstuk 17 eindigt ook met een vraag. Op het fort is de situatie erg uit de hand gelopen en Gerrit en de anderen zien dat er een schip nadert met een prinsenvlag (p. 168). Dit betekent dat Coen op het schip aanwezig is. De vraag is hoe Coen op de omstandigheden zal reageren. Wederom wekt dit de nieuwsgierigheid van de lezer en maakt de verteller het extra spannend.

Informatiedosering

In het verhaal komt de techniek van informatiedosering veel voor om de spanning te verhogen. De verteller doseert hierbij de informatie op een manier dat de lezer vol spanning verder wil lezen. De drie manieren die voorkomen zijn dat de lezer even weinig weet als de personages, dat de lezer meer weet dan de personages en dat de lezer minder weet dan de personages (Van Boven & Dorleijn, 1999).

- Lezer weet even weinig als de personages

Het komt vijf keer voor dat de personages een geluid horen of iemand horen spreken, maar niet direct weten wat of wie het is en zich afvragen wat het is. Op dat moment weet de lezer dat ook niet en weet hij dus even weinig als de personages. Zo hoort Lammert een luide lach en de lezer en Lammert weten beiden niet van wie die lach afkomstig is. Uiteindelijk blijkt het god Neptunus te zijn (pp. 41-42). Ook horen Gerrit en Maerten in het bos een geluid. Zij vragen zich net als de lezer af wat dit voor geluid is. Het blijkt een inlandse leider te zijn (p. 100). Op een ander moment in het verhaal hoort Maerten iemand roepen bij de boot. Borst vraagt zich dan af wie er zo laat nog langskomt (p. 134). Het blijken mannen met een boodschap voor Coen te zijn (p. 135). Ook zien Maerten, Lammert en Gerrit plots in de nacht twee lichtjes en horen ze een dof gebrom horen. Dit blijkt een tijger (p. 183). Ten slotte horen de personages plots een stem zeggen dat Leendertszoon bij de raad moet komen en dat Van Raey en De Vaandrig zich moeten verdedigen. Het blijkt de stem van Coen te zijn (p. 205). De spanning zit bij deze voorbeelden in het horen van een stem of geluid, maar niet weten wie of wat het is en de personages zijn even nieuwsgierig als de lezer om dit te achterhalen.

Het komt vijf keer voor dat het gaat om dat de personages niet weten wat er aan de hand is en de lezer dit evenmin weet. Dit gebeurt wanneer Gerrit naar het bos gaat om vruchten te zoeken en mannen op het strand plots een geschreeuw horen, ze Gerrit aan zien komen rennen met achter hem een paar wilden aan die hem inhalen en beetgrijpen (p. 77). De lezer weet net zoals de personages niet wat er in het bos gebeurd is, waarom de wilden hem op de hielen zitten en wat er met de wilden aan de hand is. Tot dan toe waren de wilden immers erg aardig tegen hen geweest. De personages en de lezer komen pas te weten wat er aan de hand is wanneer Gerrit zijn vader weer terugziet. Ook gebeurt het dat er iets aan de hand is, maar de lezer en de personages niet weten wat dan precies wanneer ze een schip tegenkomen en ze drie jongens gekke sprongen zien maken en het Gerrit, Nicolaes en Jozias zijn (pp. 85-86), het een raadsel is wat er met het schip van Gerrits vader gebeurd is toen Gerrit en Maerten en andere mannen een boot gingen ophalen op het eiland van de wilde mensen (p. 86),

Maerten Gerrit hoort schreeuwen, zich afvraagt waarom hij schreeuwt en dat blijkt te zijn, omdat Gerrit vier kameraden in de jungle heeft gevonden (pp. 108-109) en spionnen het nieuws komen brengen dat geheel Jakarta met stadswachten is afgezet en ze verwachten dat er iets belangrijks gaat gebeuren, maar niemand wist wat (p. 184). Ook hier ontstaat er spanning doordat de personages zich afvragen wat er aan de hand is, maar dit niet weten en zo de lezer nieuwsgierig maken om te achterhalen wat er dan aan de hand is.

- Lezer weet meer dan de personages

Er zijn twee momenten waarop de lezer meer informatie krijgt dan bepaalde personages. Ten eerste gebeurt het twee keer dat het schip van Gerrit en Maerten verdwijnt terwijl zij op een eiland zijn. Tijdens de eerste keer weet Gerrits vader niet dat Gerrit en Maerten eraan komen en dat ze nog in leven zijn (p. 124), maar de lezer weet dit al wel. De tweede keer is het schip genooddaakt om verder te varen door een storm en de lezer weet dit al voor Maerten en Gerrit erachter komen (p. 91). Als de storm is gaan liggen, komen zij uit hun schuilplaats en zien ze het schip uit het zicht verdwijnen. De personages weten dan wel dat het schip verdwijnt, maar alleen de lezer kent de reden.

Ten tweede krijgt de lezer meer informatie dan Coen, terwijl voor Coen juist de informatie van groot belang is. Dit is het geval wanneer Gerrit en Maerten in het bos inlandse leiders afluisteren. Gerrit en Maerten zitten verscholen in een boom, omdat ze iemand aan hoorden komen en dit blijkt een inlandse man te zijn (p. 101). Vervolgens komt er een andere man bij en ze houden een gesprek. Maerten doet zijn best om te kunnen verstaan wat ze zeggen. De inlanders weten niet dat Gerrit en Maerten in de boom zitten, maar de lezer wel. Hierbij zijn er twee vragen die bij de lezer zullen opkomen die spanning oproepen. Wat zeggen de inlanders? Die informatie deelt Maerten pas als de mannen verdwenen zijn, dus dit is dat de lezer even weinig weet als Gerrit. En zullen de inlanders de mannen in de boom ontdekken? Uiteindelijk ontdekken de inlanders de mannen niet en blijkt de informatie die Maerten heeft opgevangen zeer relevant voor Coen, omdat er voor de Compagnie een groot gevaar dreigt (p. 102). Wat er aan de hand is, is dat de Javaanse leider van plan is om de Engelsen tegen de Hollanders op te stoken, zodat ze elkaar zullen afmaken en wanneer ze erg verzwakt zijn hij beide volken zijn land uit kan jagen (pp. 105-106). De lezer weet nu dat er een groot gevaar dreigt, alleen Coen en zijn mannen weten dat nog niet. De lezer weet dan dus meer dan Coen. De vraag is nu: wanneer zal Coen erachter komen en hoe zal hij reageren?

Vervolgens duurt het heel lang voordat Maerten Coen ziet en kan vertellen wat hij weet. Om de lezer extra in spanning te houden volgen er twee gebeurtenissen waarbij de Pangeran (de inlandse leider) Coen voor de gek houdt, maar Coen niet weet dat de Pangeran hem bedriegt. De lezer weet dat dit wel het geval is. Wanneer Coen naar Bantam komt om met de Pangeran te spreken, was hij niet thuis (p. 118). Een paar dagen geleden is de Pangeran teruggekeerd en vertelde hij aan Coen dat de Engelsen een aanslag voorbereiden op de Hollanders (p. 118). De lezer weet dat de Pangeran leugens verzint. Even later zegt Coen dat het een geluk is dat de Pangeran van Bantam hem zo gunstig gezind is (p. 122). Hij zegt: '„(...) want als die ons óók bedriegt, dan kon hij evengoed den booze bedriegen. Het is dan ook in hem, dat ik nog eenig vertrouwen heb.' (p. 122). De lezer weet al dat de Pangeran Coen helemaal niet gunstig gezind is en dat de Pangeran een verrader is die Coen helemaal niet kan vertrouwen.

Als Maerten Coen dan eindelijk kan vertellen wat hij gehoord heeft, gelooft niemand hem (p. 124). Coens mannen verwijten hem dat hij slecht bekend is met de taal en slechts gebroken Maleisch kan spreken. Ze denken dat Maerten de inlandse mannen verkeerd begrepen heeft. De verteller voegt nog toe 'Niemand kan zich voorstellen dat zij verraders zijn en ook Coen schudt ongelovig zijn hoofd.' (p. 124). De lezer weet dat Maerten gelijk heeft. Later komt de broer van de Pangeran met vijfhonderd mannen aan de poort en Coen vertrouwt dit niet (pp. 131-133). Coen komt achter de ware aard van de Pangeran en er zijn drie maanden vol spanning tussen de Hollanders en de inlanders. Na deze drie

maanden komt er 's avonds een bericht voor Coen dat het Hollandse schip dat die dag vertrokken was op de kust is gelopen en de Engelsen dit schip geplunderd hebben (p. 135). De mannen moeten deze boodschap zo snel mogelijk aan Coen doorgeven. Op dit moment weet de lezer al wat er aan de hand is en Coen nog niet. Bovendien begrijpt de lezer dat de Pangeran erg blij zal zijn met deze gebeurtenis.

Daarnaast zijn er nog twee andere fragmenten waarbij de lezer meer informatie krijgt dan de personages. Ten eerste roept Gerrit in zijn slaap allerlei Maleische woorden en loopt de barbier net langs, die zich vervolgens aangesproken voelt (pp. 194-195):

„Ja, ja, koewoek,” bromde Gerrit nog eens.

„Ben je razend, kwajongen?” riep de barbier nog nijldiger uit, want hij wist van die heele koewoek-geschiedenis niemendal af. „Ben je razend, kwajongen? Ik, de scheepsbarbier, ik eene tijgerkat?”

„Ja-a-a, meester-meester-kodok,” klonk het andermaal zeer verward uit de kooi. (p. 194)

Deze scène gaat nog langer door en beslaat anderhalve pagina. De lezer zal al snel begrijpen dat Gerrit droomt en het is vermakelijk dat de barbier zich aangesproken voelt. De lezer weet hierbij meer dan de barbier. De spanning zit in dat de lezer nieuwsgierig zal zijn hoe deze situatie zal aflopen. Ten tweede komt de lezer te weten dat Gerrit als hij volwassen is kapitein is en hij tot dan toe alle beloningen heeft geweigerd en zijn vrienden daarom een cadeau voor hem hebben (p. 223). Wanneer Gerrit aankomt, weten de lezers al dat hij een cadeau krijgt, maar weet Gerrit dat nog niet.

- Lezer weet minder dan de personages

De verteller geeft de lezer minder informatie dan de personages hebben, wanneer hij soms een of meerdere personages beschrijft. Dit gebeurt wanneer hij een heldhaftige man bij het roer beschrijft en hij pas na de beschrijving aangeeft dat dit Laurens Borst is (p. 63), wanneer hij twee mannen in het bos beschrijft en dit Maerten en Gerrit blijken te zijn (pp. 95-96), wanneer de verteller meldt dat er een onderstuurman op het dek staat en dit Gerrit Bras blijkt te zijn (p. 213) en wanneer hij twee oude bekenden beschrijft, maar de lezer pas na de beschrijving weet dat dit Jozias en Lammert zijn (p. 223). In een ander fragment gebeurt iets vergelijkbaars, maar er gaat ook nog een aankondiging aan vooraf dat er iets gebeurt wat de lezer nog niet weet:

En daar ginds! Wat geschiedt daar bij de houten borstwering? Welke stoutmoedige daad wordt daar verricht?

Daar wordt eene stormladder door vier jongens beklommen.

We kennen hen wel. Gerrit, Lammert, Nicolaes en Jozias zijn het. Zij willen toonen, dat ook een Hollandsche knaap courage heeft, als het er op aankomt. (p. 189)

Door eerst personages te beschrijven en ze daarna pas bij naam te noemen, verhoogt Louwerse de spanning in het verhaal, omdat de lezer nog niet weet over wie de verteller het heeft.

Korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes

De dialogen tussen de personages bestaan soms uit lange, soms uit korte zinnen. Over het algemeen gebruikt de verteller wel vaker lange zinnen dan de personages. De meeste uitroepetekens komen voor bij uitroepen die enthousiasme of paniek aanduiden. Daarnaast komen er ook uitroepetekens voor bij uitspraken die geen enthousiasme of paniek aanduiden, maar niet zoveel als verwacht. Het verhaal over de Vliegende Hollander vertelt meester de Haes met veel uitroepen en korte zinnen tussendoor, die de spanning van het verhaal verhogen:

„(...) „De wind steekt op, Kapitein,” roept thans de Stuurman weer, doch blijft den man aan het roer bevelen geven om toch zooveel mogelijk op de kust aan te houden.

Een ongekennde angst bindt ieder aan zijn plaats vast. Ze kunnen niet weg! Onbewegelijk moeten ze blijven staan! Nergens anders kunnen ze heen zien, dan naar den wal, die bijna reeds geheel uit het gezicht is.

De tegenwind wordt storm!

Geen mensch beweegt zich! Geen enkele denkt er aan de zeilen te reven!

Ze hebben maar ééne plaats waar ze staan willen! Er is maar ééne plek, die ze willen zien! Het is de plek, waar ze stonden toen ze het gejuich der hunnen beantwoordden, en die plek is – het lieve Vaderland! Ze kunnen niet weg! Ze zijn betooverd! (...)” (p. 51)

Het verhaal vervolgt met meer korte uitroepen. In bovenstaande scène en in de scène die eerder is opgenomen op pagina 76 van deze scriptie is er veel verwarring of angst en volgen de uitroepen elkaar op. In deze twee scènes gebruikt Louwerse ook veel streepjes en puntjes. Verder gebruikt Louwerse streepjes en puntjes door het hele verhaal heen.

Louwerse gebruikt streepjes het meeste om extra informatie toe te voegen, bijvoorbeeld: ‘„Ik?” vroeg Dirk van Foreest, en hij rekte dat „ik” verbazend lang. - „Ik? Welneen, (...)”’ (p. 6). Dit verhoogt niet direct de spanning. Ook gebruikt hij streepjes bij tegenstellingen, zoals ‘„Dat zal je ook tegenvallen. Het getal van de Christenslaven, die tegelijk met de schepen in handen van die deugnieten vielen, wordt begroot op niet minder dan negenhonderd, maar – dat zijn er dan van alle natie’s.”’ (p. 9) en bij opsommingen, bijvoorbeeld ‘En (...), droomden twee knapen van huis en – van Meester Maerten.’ (p. 22). Ook dit wekt niet direct spanning op. Ook de streepjes die Louwerse gebruikt bij een pauze zijn niet direct spanningverhogend: ‘„(...) Zeg maar „ja”, als je het niet meer weet, - „die Kapitein Jurrie Pompstok dan, liet hier aanboord van de goede „West-Friesland” jelui allemaal één voor één aan den grooten mast binden tot straf van je ongeloof!”’ (p. ?). Kortom, Louwerse gebruikt dus wel veel streepjes, maar ze dragen niet bij aan de spanning.

Puntjes aan het einde van zinnen komen voor wanneer personages elkaar niet laten uitspreken, bijvoorbeeld ‘„Neen, dáár niet. Vader zeilde met een Spaansch schip op eigen gelegenheid...” „Had hij dien Spanjool genomen? Ja, zeker!” riep Lammert.’ (p. 10) of wanneer iets anders het personage doet stoppen met spreken, zoals ‘„(...) Maar...” De Onder-stuurman werd hier in zijn onderwijs gestoord door den bottelier, (...)’ (p. 34). Dit wekt spanning op, omdat je als lezer moet doorlezen om te weten te komen waarom een personage stopt met spreken. Deze functie van puntjes benut Louwerse het meest. Daarnaast komt het nog twee keer voor dat personages elkaars zinnen afmaken, bijvoorbeeld Gerrits vader bij Gerrit: ‘„Als een ander er nu toch over begint, dan...” „Dan haalt gij uwe schouders op en zwijgt er over. (...)”’ (p. 35). Hiervoor geldt ook dat de lezer door moet lezen om te weten te komen waarom het personage stopt met spreken. Daarnaast komt het nog voor dat de verteller een pauze laat vallen om de spanning te verhogen en de lezer nieuwsgierig te maken. De verteller van het verhaal van de Vliegende Hollander doet dit bijvoorbeeld: ‘„(...) Een vreeselijken angstkreet klinkt over de fel bewogen wateren, die op niet veel meer dan eene kabelslengte afstands effen en vlak zijn! Nog één kreet en... Het schip is reeds in de den Oceaan! (...)”’ (p. ?). Ten slotte gebruikt Louwerse ook puntjes wanneer personages moeilijk spreken, bijvoorbeeld ‘„(...) En... en waar... waar is mijn jongen? Waar is Gerrit?”’ (p. 125). Dit verhoogt de dramatiek in het verhaal.

6.6 Voorlopige conclusie na analyse van *Mannen van Sta-Vast* (1874)

Dit hoofdstuk bevat het onderzoek naar *Mannen van Sta-Vast*. Hierbij heb ik onderzocht hoe Pieter Louwerse de held Jan Pietersz. Coen heeft vormgegeven en hoe hij deze held aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Hoewel Coen de held is die in dit boek centraal staat, is de hoofdpersoon een onbekend kind van 15 jaar uit de omgeving van de held, namelijk Gerrit Bras, zoon van de kapitein. Ook krijgt de lezer aan het begin van het verhaal al een korte samenvatting van Dirk over de jeugd van Coen. Louwerse heeft dus twee bewerkingstechnieken toegepast, namelijk eerst de jeugd van de held beschrijven en daarna pas zijn volwassen leven, hoewel de informatie over zijn jeugd heel beperkt

blijft, en een onbekend kind uit de omgeving van de volwassen held als hoofdpersoon nemen, zodat de lezer zich met dit kind kan identificeren en via dit kind kennis kan maken met de held. Deze twee bewerkingstechnieken noemt Dasberg (1981) ook. De held treedt pas in de tweede helft van het boek, vanaf hoofdstuk 12, op als personage, dus eerst maakt de lezer uitgebreid kennis met Gerrit. De held is dus enerzijds aantrekkelijk gemaakt door zijn jeugd kort te omschrijven en anderzijds doordat de lezer de held, die al volwassen is, via een leeftijdsgenootje ontmoet.

Louwerse heeft Coen vormgegeven door voor de lezer zijn innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken te benoemen. Aan Coen heeft hij verschillende positieve eigenschappen toegeschreven, die of overeenkomen met Hourihan (1997) of met Dasberg (1981). Opvallend is dat Louwerse Coen en zijn mannen als niet wreed bestempelt en twee voorbeelden geeft van situaties waarin ze niet wreed zijn, terwijl hij net beschreven heeft hoe ze Jakarta innemen en ze daarbij wapens gebruikten. Hij noemt ze niet wreed, maar hij beschrijft ze eerder daarvoor wel als wreed. Wat betreft uiterlijk is Coen te herkennen aan de voorwerpen die hij bij zich draagt, zijn ogen en zijn houding en straalt hij bepaalde innerlijke eigenschappen uit. Wat betreft uiterlijk past hij niet in het plaatje van Hourihan (1997).

De verhaalhandeling bestaat voornamelijk uit één zeereis met aan het eind een paar korte fragmenten over de toekomst. De belangrijkste gebeurtenis tijdens de reis is de verovering van Jakarta. De verhaalhandeling komt haast precies overeen met de verhaalhandeling die Hourihan (1997) voor heldenverhalen omschrijft. Het enige in het verhaal ontbreekt is de terugkeer, de ontvangst in het vaderland en de beloning. In het verhaal is er sprake van een combinatie van heldenmoed en huiselijkheid, zoals Kloek en Mijnhardt (2001) omschrijft als typerend voor 19^e-eeuwse heldenverhalen. Tijdens een van deze fragmenten geeft de alwetende verteller weer wat de jongens denken als ze denken aan thuis. Daarnaast vergelijken personages en de verteller verschillende situaties op reis met situaties thuis. Hierdoor is het verhaal aantrekkelijk en herkenbaar voor de jeugd. Heldenmoed komt vooral voor bij gewone mannen, zoals Gerrit en zijn vrienden en een man zonder achternaam en zonder vuurwapens. Louwerse koppelt hier de wijsheid aan dat elke Hollandse jongen moed heeft wanneer het echt nodig is.

Wat betreft relaties heeft Louwerse Coen niet uitgebreid vormgegeven. Over zijn ouders en vrienden komt de lezer niets te weten en zijn gezin benoemt de verteller slechts een keer als hij de ziektesituatie van Coen beschrijft. Volgens Hourihan (1997) zijn moeders en vrienden juist wel belangrijk voor de held en volgens Kloek en Mijnhardt (2001) is het gezin van de held juist belangrijk in 19^e-eeuwse heldenverhalen, maar in dit boek heeft Louwerse hier voor Coen weinig informatie over gegeven.

Wel heeft Louwerse de relaties van de hoofdpersoon Gerrit uitgebreid vormgegeven inclusief de hoofdpersoon zelf. Gerrit heeft geen moeder, maar zijn vader speelt een grote rol in het verhaal. Nicolaes en Maerten spreken met tranen in hun ogen over hun moeder, dus voor hen is hun moeder erg belangrijk. Toch blijven de verwijzingen naar moeders beperkt in het verhaal. Hourihan (1997) noemt niet dat vaders ook belangrijk kunnen zijn in een heldenverhaal. Gerrits vrienden zijn erg belangrijk voor hem en zij zorgen voor veel herkenbare situaties voor de lezer. Gerrit zelf heeft Louwerse aantrekkelijk gemaakt doordat hij herkenbaar is voor de lezer: hij is van dezelfde leeftijd, alles is nog nieuw voor hem, hij is erg enthousiast, hij heeft een hechte band met zijn vader en hij maakt de spannendste dingen mee. Maerten is zijn meester die hem altijd bijstaat en vergezelt in spannende situaties. Volgens Hourihan (1997) is het gebruikelijk dat een held omringd is door vrienden en een wijze man. In het geval van Gerrit gedraagt hij zich ook dapper en heldhaftig en gaan de kenmerken van Hourihan zeker op voor hem.

Louwerse gebruikt veel vooruitwijzingen om de spanning in het verhaal te verhogen. De vooruitwijzingen kunnen afkomstig zijn van de personages zelf of van de verteller. De vooruitwijzingen hebben betrekking op naderend onheil of de personages in de verre toekomst. Vooral wanneer er onheil nadert en de verteller of de personages hiernaar vooruitwijzen verhoogt de spanning in het verhaal.

De lezer zal willen doorlezen om te weten wat er gaat gebeuren en hoe het precies zal gaan. Daarnaast gebruikt Louwerse bij 4 van de 22 hoofdstukken een cliffhanger. Twee van deze hoofdstukken eindigt hij met een vraag, waardoor de lezer extra nieuwsgierig zal zijn naar het volgende hoofdstuk.

Ook doseert Louwerse de informatie op een manier waardoor de lezer meer, minder of even weinig weet dan het personage. Dit is een veelgebruikte techniek om de spanning in het verhaal te verhogen. Wanneer de lezer even weinig weet als het personage is dat omdat het personage een geluid hoort of iemand hoort spreken en zowel het personage als de lezer niet weten wat of wie het is of als het personage niet weet wat er aan de hand is en de lezer daar ook nog geen informatie van de verteller over heeft gekregen. Louwerse heeft in twee fragmenten de techniek toegepast waardoor de lezer meer informatie heeft dan het personage. Vooral belangrijke informatie voor Coen die de lezer al wel heeft maar Coen zelf nog niet zorgt voor een oplopende spanningsboog. Ten slotte gebeurt het ook nog zo dat de lezer minder weet dan de personages en hierdoor de lezer nieuwsgierig wordt.

Een andere methode om spanning te verhogen is nog het gebruik van korte zinnen, uitroepen, streepjes en puntjes. Louwerse gebruikt dit erg vaak, maar het heeft niet altijd het een spanning-verhogend effect. Korte zinnen en uitroepen hebben dit effect bijvoorbeeld wel in het verhaal van de Vliegende Hollander en in het fragment waarin Gerrit en Lammert aan thuis denken. Louwerse heeft hierbij ook gebruik gemaakt van streepjes en puntjes, maar alleen de puntjes verhogen direct de spanning. Louwerse gebruikt door het hele verhaal heen streepjes, maar geen enkele keer verhoogt het ook de spanning. Puntjes aan het einde van zinnen dragen wel bij aan de spanning wanneer personages elkaar niet uit laten spreken (de lezer wil weten waarom het personage plots stopt met spreken) en wanneer de verteller pauzes laat vallen. Ook gebruikt Louwerse puntjes wanneer personages emotioneel zijn en moeilijk kunnen praten, bijna stotteren om de dramatiek in het verhaal te verhogen.

Met de resultaten van de analyse van *Mannen van Sta-Vast* kan ik nu de vraag beantwoorden hoe Louwerse Jan Pieterszoon Coen heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. De hoofdpersoon van het verhaal is Gerrit. Hij heeft erg veel bewondering voor Coen en maakt veel spannende dingen mee. Door een onbekend personage van 15 jaar als hoofdpersoon te nemen heeft Louwerse een personage gecreëerd met wie de lezer zich kan identificeren. Via Gerrit leert de lezer de held Coen kennen. Gerrit heeft Louwerse uitgebreid vormgegeven met een vader, vrienden en meester Maerten. Dit zorgt voor herkenbare en gemakkelijke situaties. Louwerse geeft Coen vorm door verschillende positieve eigenschappen aan hem toe te schrijven, maar over zijn relaties komt de lezer nauwelijks iets te weten. De hoofdpersoon met zijn avonturen domineert het verhaal. De boodschap van dit verhaal is ook dat een gewone man, een gewone jongen het in zich heeft om een held te zijn wanneer dat nodig is.

7. Conclusie en discussie

De onderzoeksvraag van deze scriptie is: *Hoe gaf Pieter Louwerse de vaderlandse helden vorm in zijn historische jeugdboeken en hoe maakte hij deze helden aantrekkelijk voor de jeugd?* Dit is het eerste onderzoek dat een analyse van de vormgeving van vaderlandse helden in historische jeugdboeken combineert met een analyse van drie technieken om helden aantrekkelijk te maken voor de jeugd. Dit heb ik toegepast op de veel te weinig onderzochte boeken van de populairste kinderboekenschrijver van de 19^e eeuw, namelijk Pieter Louwerse. Ik heb hiervoor vijf historische jeugdboeken geanalyseerd: *Vlissinger Michiel* (1880) over Michiel de Ruyter, *Een Delfshavensche Kwajongen* (1879) over Piet Heyn, *Bestevaêr Tromp* (1875) over Maarten Tromp, *Bij Kijkduin* (1921) over Michiel de Ruyter en *Mannen van Sta-Vast* (1874) over Jan Pieterszoon Coen. Voor de analyse heb ik op basis van Hourihan (1997), Dasberg (1981), Parlevliet (2009), Kloek en Mijnhardt (2001) en Van Boven en Dorleijn (1999) vijf analysepunten opgesteld: de hoofdpersoon, de omschrijving van de held, de verhaalhandeling, relaties en technieken om spanning te verhogen. De onderzoeksvraag kan ik beantwoorden door eerst de analyses van de vijf boeken met elkaar te vergelijken.

7.1 Vergelijking van de boeken uit het corpus

In *Vlissinger Michiel* en *Een Delfshavensche Kwajongen* is de held de hoofdpersoon van het verhaal. De held is aan het begin van het verhaal nog een kind en halverwege het boek maakt hij de overgang naar een volwassen persoon. In *Bestevaêr Tromp*, *Bij Kijkduin* en *Mannen van Sta-Vast* is de hoofdpersoon een onbekend kind uit de omgeving van de volwassen held. In *Bestevaêr Tromp* is de hoofdpersoon tevens een speelkameraad van vroeger en begint het verhaal met een beschrijving van de jeugd van Tromp en Huib. In *Mannen van Sta-Vast* geeft Louwerse aan het begin van het verhaal al informatie over de jeugd van Coen. In *Bij Kijkduin* krijgt de lezer pas op bladzijde 144 informatie over de jeugd van de held.

Louwerse noemt van alle vier de helden (Michiel de Ruyter (die in twee boeken de held is), Piet Heyn, Maarten Tromp en Jan Pieterszn Coen) vooral positieve innerlijke eigenschappen, die meestal typisch voor een held zijn, zoals dapperheid en moed. Opvallend in *Bij Kijkduin* is dat Louwerse benadrukt dat de held een kindervriend is, terwijl dat in de andere boeken niet naar voren komt. In *Vlissinger Michiel*, *Een Delfshavensche Kwajongen*, *Bestevaêr Tromp* en *Bij Kijkduin* beschrijft Louwerse de helden in hun jeugd als ondeugend. Dit doet hij in de eerste twee boeken uitgebreid en in de andere twee boeken beknopt. Zodra de helden naar zee gaan, veranderen ze in jongens met een voorbeeldig karakter. In *Een Delfshavensche Kwajongen* en *Mannen van Sta-Vast* komt ook een negatieve eigenschap van de held naar voren. In de andere drie boeken bespreekt Louwerse kritiek op de helden en verdedigt hij de helden ook. Wat betreft uiterlijk beschrijft Louwerse de helden positief. Hij geeft alleen geen omschrijving van het uiterlijk van Tromp. Opvallend in *Bij Kijkduin* is dat Louwerse het verschil tussen huiskleding en admiraalskleding benadrukt en dat hij alleen de kleding van de held beschrijft.

De vijf boeken hebben in grote lijnen dezelfde opbouw van de verhaalhandeling. Het verhaal begint altijd bij de personages thuis of in de nabije omgeving van hun huis. De personages gaan op jonge leeftijd voor het eerst mee op een zeereis. Onderweg beleven ze spannende avonturen. Ze moeten tegenstanders verslaan en zich redden in moeilijke omstandigheden, zoals in een storm, tijdens hun gevangenschap en wanneer ze verdwalen. In *Vlissinger Michiel*, *Een Delfshavensche kwajongen* en *Bestevaêr Tromp* beschrijft Louwerse meerdere zeeslagen. In *Bij Kijkduin* beschrijft hij twee zeeslagen en in *Mannen van Sta-Vast* staat er een zeereis en verovering centraal. De vertelde tijd van de verhalen verschilt. De verhalen eindigen met de dood van de held. In de verhalen gaat het om heldendom en huiselijkheid. In elk boek komen scènes voor die zich thuis afspelen of waarin de personages aan thuis denken. In *Mannen van Sta-Vast* en *Bestevaêr Tromp* komt de lezer niets te weten over het leven dat de held thuis leidde. In *Een Delfshavensche kwajongen* en *Vlissinger Michiel* krijgt de lezer deze informatie wel. Ten slotte komen in *Bij Kijkduin* de onbekende personages uit het verhaal ook vaak bij de held thuis.

Louwerse beschrijft de relatie van de held met zijn moeder, vader, vrouw, vrienden en oudere ervaren mannen die hem op reis helpen. In *Mannen van Sta-Vast* blijven de ouders van de held buiten beschouwing. In *Bij Kijkduin* vertelt de held kort over zijn moeder en dat zij belangrijk voor hem was. In de andere drie boeken spelen zowel vaders als moeders een rol in het verhaal. De liefde tussen moeder en zoon komt hierin duidelijk naar voren. De moeders blijven thuis. Op reis denkt de held één of meerdere keren terug aan zijn moeder. De vader is degene die al ervaring heeft op zee en Louwerse vertelt dan ook dat de helden op hun vader lijken, omdat ze ook naar zee verlangen. In *Bestevaêr Tromp* is de vader van de held aanwezig tijdens de eerste zeereis van de held. In *Vlissinger Michiel* en *Bestevaêr Tromp* slaan de vaders hun kinderen met, volgens de verteller, de bedoeling het kwaad uit de jongens te slaan. Voor de andere personages, die geen beroemde zeehelden zijn, is hun vader belangrijk, omdat die ervaring heeft op zee. In *Mannen van Sta-Vast* gaat het kind met zijn vader mee op reis. In *Bij Kijkduin* gaat het kind mee op reis, omdat hij zijn vader die als held op zee gestorven is wil navolgen.

In *Bestevaêr Tromp*, *Vlissinger Michiel* en *Een Delfshavensche kwajongen* spelen de vrienden van de helden een belangrijke rol in het verhaal en staat een wijze man de helden bij. In *Mannen van Sta-Vast* en in *Bij Kijkduin* noemt Louwerse geen vrienden van de held of wijze mannen die hen bijstaan. In deze twee boeken heeft Louwerse juist de relaties van de onbekende hoofdpersoon, een onbekend kind uit de omgeving van de held, uitgebreid vormgegeven. Hij beschrijft de vrienden van de onbekende hoofdpersoon evenals de wijze man die de hoofdpersoon helpt.

In *Mannen van Sta-Vast* noemt Louwerse slechts bij het sterven kort dat het gezin van de held bij zijn sterfbed zit. In *Bestevaêr Tromp* komt het gezin van de held niet ter sprake, terwijl hij wel een gezin had. Aan het einde van het verhaal noemt Louwerse kort het gezin van de onbekende personages. In *Een Delfshavensche kwajongen* komt het gezin van de held ter sprake. Steeds noemt Louwerse de vrouw van de held tegelijkertijd met de moeder van de held, aangezien ze veel samen waren. In *Vlissinger Michiel* is het gezin erg belangrijk voor het verhaal. De overgang naar het tweede deel van het verhaal begint met een scène waarin de kinderen van de held stiekem in zijn scheepsjournalen gaan lezen en vervolgens verklikt worden door het jongste kind. Ook vertelt Louwerse over zijn zoons die bij hem op het schip het scheepsvak komen leren. *Bij Kijkduin* gaat over dezelfde held als *Vlissinger Michiel*. In *Bij Kijkduin* vertelt Louwerse veel over de vrouw van de held en noemt Louwerse alleen kort het succesvolste kind.

Louwerse heeft de relaties van de held dus uitgebreid vormgegeven in *Bestevaêr Tromp*, *Een Delfshavensche kwajongen* en *Vlissinger Michiel*. In de andere twee boeken spelen de relaties van de held een minder belangrijke rol en staan vooral de relaties van het onbekende kind centraal dat de hoofdpersoon van het verhaal is.

Om de spanning in het verhaal te verhogen heeft Louwerse in vier boeken veel vooruitwijzingen gebruikt (op *Bij Kijkduin* na). De vooruitwijzingen hebben betrekking op naderend onheil (zoals een storm, een oorlog of een aanval van de tegenstander), de toekomst van personages en de afloop van gebeurtenissen. Ook kunnen de vooruitwijzingen als een waarschuwing functioneren. In *Bij Kijkduin* komen slechts twee vooruitwijzingen voor. Dit is weinig gezien de grote hoeveelheid vooruitwijzingen in de andere boeken. Cliffhangers heeft Louwerse in mindere mate toegepast in de boeken. Ze komen in elk boek voor, maar dan aan het einde van elk hoofdstuk. Cliffhangers zijn eigenlijk ook een type vooruitwijzing.

Informatiedosering bleek een andere veel toegepaste techniek om de spanning in het verhaal te verhogen. Er komen drie soorten informatiedosering voor: de lezer weet minder dan het personage, de lezer weet evenveel als het personage en de lezer weet meer dan het personage. Louwerse doseert voornamelijk de informatie zo dat de lezer meer informatie heeft dan het personage. In *Mannen van Sta-Vast* kwam duidelijk naar voren dat de lezer samen met andere personages belangrijke informatie had, maar dat de held, voor wie deze informatie belangrijk was, deze informatie nog niet had. Het duurde relatief lang voordat de held deze informatie daadwerkelijk kreeg en zo hield Louwerse de lezer lang in spanning. In *Een Delfshavensche kwajongen* was het effectief tijdens de onweersbui aan het begin van het verhaal dat de lezer meer informatie had dan de personages, want hierdoor liep de spanning op. De lezer wist dan al wel dat de bliksem was ingeslagen, maar de personages zelf nog niet.

Deze kloof maakt het verhaal spannend.

Op het gebied van taalgebruik viel op dat de personages in relatief korte zinnen in dialogen spreken en dat de verteller relatief lange zinnen maakt. In *Bij Kijkduin* waren de zinnen van de personages relatief langer dan bij de andere vier boeken het geval was. De verteller ging in alle boeken korte zinnen en uitroepen gebruiken wanneer de spanning op een hoogtepunt was. Dit verhoogt het tempo in het verhaal, waardoor de spanning verhoogt en vanwege de korte uitroepen verhoogt ook de dramatiek in het verhaal. De lengte van de zinnen en de hoeveelheid uitroepen achter elkaar dragen dus bij aan de spanning in de tekst. Ook puntjes aan het einde van betekenisvolle zinnen leveren iets van spanning op, maar in mindere mate dan bij de korte zinnen en uitroepen van de verteller. Louwerse gebruikt puntjes waar personages elkaar niet laten uitspreken, ze pauzes laten vallen, wanneer personages emotioneel zijn en moeilijk uit hun woorden kunnen komen, wanneer personages elkaar aanvullen en wanneer een plotselinge gebeurtenis het personage onderbreekt. Deze functies komen in alle boeken voor. Het verhaal lijkt door de puntjes realistischer, want in het echte leven laten mensen elkaar ook niet altijd uitspreken. Als personages moeilijk uit hun woorden kunnen komen, wordt het verhaal dramatischer. Streepjes zorgden er in geen van de boeken voor dat de spanning verhoogde. Louwerse gebruikt streepjes vooral om in dialogen nog wat vertellerstekst toe te voegen om zo extra informatie te geven.

7.2 Antwoord op de onderzoeksvraag

Na de vergelijking van de boeken kan ik de onderzoeksvraag beantwoorden. Het eerste deel van de onderzoeksvraag heeft betrekking op de manier waarop Pieter Louwerse de Nederlandse zeehelden heeft vormgegeven in zijn historische jeugdboeken. Louwerse heeft de helden vormgegeven als mannen die...

...in hun jeugd ondeugend waren, maar die door het zeeleven veranderd zijn in beschaafde, hardwerkende mannen.

...die op jonge leeftijd al begonnen aan hun zeemansleven, of in het geval van Coen, die al op jonge leeftijd het vak van koopman leerde.

...die vooral positieve karaktertrekken hebben. Ze bezitten de standaardkaraktertrekken dapperheid en moed. Toch heeft Louwerse ook de negatieve karaktertrekken beschreven: Heyn is wraakzuchtig, wat de verteller nadrukkelijk afkeurt. Coen beschrijft hij als een man die menselijk handelt, terwijl de lezer van nu in het verhaal zelf al dingen zal herkennen die dit tegenspreken.

...kritiek kregen van het volk, de machthebbers en andere zeemannen, waarmee Louwerse een andere kant van de held schetst.

...een uiterlijk hebben dat hun heldenstatus onthult.

...spannende avonturen beleven waarbij ze hun heldenmoed en dapperheid kunnen tonen en die uiteindelijk als een held in de strijd vallen voor hun vaderland, maar ook, in het geval van Michiel de Ruyter en Pieter Heyn, als mannen die genieten van het leven thuis met hun gezin en zich daar in comfortabele huiskleding hullen.

...veel van zijn moeder houden en die hun moeder missen op reis.

...met hun vader mee op reis gaan of die door hun vaders verhalen geïnspireerd zijn om op reis te gaan.

...vrienden om zich heen hebben, onder wie een wijze man die hen helpt en bijstaat (in drie van de vijf boeken).

...een gezin hebben, maar die hun vaderland boven hun gezin verkiezen wanneer hun dat gevraagd wordt voor een nieuwe missie (in drie van de vijf boeken).

Louwerse geeft de vaderlandse helden dus vorm door de verteller de innerlijke eigenschappen en uiterlijke kenmerken van de helden te laten beschrijven. Hierbij schroomt Louwerse niet om ook minder positieve eigenschappen te noemen. De verteller legt deze eigenschappen goed uit en verklaart soms ook dat het onjuist is dat men beweert dat de held een bepaalde negatieve eigenschap zou hebben. Door zowel de positieve als de negatieve kant van een held te belichten blijft Louwerse dicht bij de historische werkelijkheid dan wanneer hij alleen positieve kanten zou noemen en de

negatieve kanten zou verzwijgen. Hierdoor schetst hij een compleet beeld van de held. Sommige eigenschappen vormen een voorbeeld voor de lezer. Via de relaties van de held krijgt de lezer veel informatie over de innerlijke eigenschappen van de held en deze relaties benoemen vaak ook de positieve kanten van de held en beschrijven waarom de held een held is.

Het tweede deel van de onderzoeksvraag bestaat uit de vraag hoe Louwerse de helden aantrekkelijk heeft gemaakt voor de jeugd. Als eerste heeft Louwerse de jeugd van de held op twee manieren beschreven. De eerste manier is door de held zelf tot hoofdpersoon te maken, maar dan eerst diens jeugd te beschrijven. De tweede manier is door een onbekend kind uit de omgeving van de held tot hoofdpersoon te maken en dan tevens te vertellen over de jeugd van de held. Dit gebeurt soms aan het begin van het verhaal en soms pas later in het verhaal (in het geval van *Bij Kijkduin*).

Een tweede manier waarop Louwerse de helden aantrekkelijk gemaakt heeft is door zo waarheidsgetrouw mogelijk hun innerlijk en uiterlijk te beschrijven, inclusief zaken die misschien nadelig zouden zijn. De lezer krijgt op deze manier een zo goed beeld van de held en leert de held ook goed kennen. Het is voor de lezer eenvoudiger zich te kunnen inleven in de held, omdat hij de held voor zich kan zien (uiterlijke kenmerken). Ook heeft Louwerse de held als herkenbaar én menselijk vormgegeven. De held is menselijk, omdat hij ook veel kritiek kreeg, dus hij was niet perfect.

Louwerse maakt de held ook aantrekkelijk door hem spannende avonturen mee te laten maken en hem moeilijke omstandigheden laten trotseren. Spanning is een belangrijk aspect om een held aantrekkelijk te maken. De held wordt in deze situaties iemand tegen wie de lezer opkijkt. Tevens is herkenbaarheid belangrijk. Hierdoor kan de lezer zich met de held identificeren. Louwerse beschrijft in drie van de vijf boeken veel huiselijke situaties.

Een andere manier waarop Louwerse de held aantrekkelijk maakt voor de jeugd is door hem met herkenbare personages te omringen, zoals zijn ouders, zijn vrouw, zijn vrienden en een oudere ervaren man die de held helpt op zijn eerste reis en verdere reizen. In twee boeken komen deze personages niet voor met betrekking tot de held. De held en de andere personages hebben samen interessante gesprekken. Deze gesprekken gaan over de politieke en historische ontwikkelingen van de tijd of over de gebeurtenissen in het verhaal. Door het verhaal in dialoogvorm te presenteren heeft Louwerse het verhaal levendig gehouden, wat aantrekkelijker voor de lezer is dan dat het verhaal alleen uit vertellerstekst zou bestaan.

Spanning is voor veel jonge lezers aantrekkelijk in een verhaal. Louwerse heeft voornamelijk vooruitwijzingen toegepast om meer spanning in het verhaal te creëren. Ook heeft hij de informatie meerdere keren zo gedoseerd dat de lezer meer informatie heeft dan het personage. Dit was vooral zo bij spannende fragmenten, waardoor de spanning opliep. Verder kon de verteller zijn commentaar op spannende en dramatische gebeurtenissen geven in de vorm van korte zinnen en uitroepen. Dit versterkte de spanning en dramatiek nog meer. Een reeks aan uitroepen achter elkaar kwam in dat geval voor. Een iets mildere techniek, omdat het antwoord snel komt, is puntjes aan het einde van zinnen plaatsen waardoor de lezer zich zal afvragen waarom het personage stopt met spreken.

Louwerse maakte de vaderlandse helden dus aantrekkelijk door eerst de jeugd van de held te beschrijven en door onbekende personages met wie de lezer zich kan identificeren in de buurt van de held te laten komen. De relaties vormen voor de lezer ook een interessant deel van het verhaal, want personages verliezen elkaar uit het oog en vinden elkaar weer terug. De personages hebben samen ook interessante gesprekken. Door dit in dialoogvorm te presenteren wordt het een stuk begrijpelijker en levendiger voor de lezer. De verhouding tussen of het verhaal zich thuis of op zee afspeelt verschilt per boek, maar de verteller en de personages verwijzen wel in elk boek als ze op zee zijn naar huiselijke situaties of personen, zoals moeder, die bij huis horen. Het leven en de personen thuis zijn herkenbaar voor de lezer. Ten slotte heeft Louwerse in alle boeken veelvuldig de spanningstechnieken toegepast en vooral vooruitwijzingen komen erg veel voor. De auctoriale verteller is in de verhalen verantwoordelijk voor de vooruitwijzingen.

Een toevoeging aan de conclusie is dat Louwerse in vier boeken de held in 19^e-eeuwse manier heeft vormgegeven en aantrekkelijk heeft gemaakt en dat hij in een boek dat op een manier heeft gedaan

dat bij de 20ste eeuw past. De vier 19^e-eeuwse boeken zijn in dezelfde periode (1874-1880) verschenen: *Mannen van Sta-Vast* (1874), *Bestevaêr Tromp* (1875), *Een Delfshavensche kwajongen* (1879) en *Vlissinger Michiel* (1880). Het boek uit de 20ste eeuw is *Bij Kijkduin*, waarvan de 2^e druk uit 1921 komt. Louwerse overleed in 1909, dus dit boek zal vermoedelijk vlak hiervoor of iets langer hiervoor voor het eerst zijn uitgegeven.

In de 19^e-eeuwse boeken heeft Louwerse het patroon van een historische jeugdboek met een zeeheld in de hoofdrol ontwikkeld waardoor het verhaal steeds meer om de held en diens jeugd ging. Tussen het schrijven van *Vlissinger Michiel* en *Bij Kijkduin* zit minstens twintig jaar. De ideeën van Louwerse over de invulling van een historisch jeugdboek met een zeeheld in de hoofdrol zijn in deze twintig jaar veranderd. Dit verklaart waarom *Bij Kijkduin* bij de vergelijking van de boeken zo vaak afweek op de analysepunten van de andere vier boeken. Met de analyseresultaten en de antwoorden op de onderzoeksvraag kan ik daarom iets zeggen over het oeuvre van Louwerse en de ontwikkeling die hij doormaakte in de beschrijving van zeehelden.

Louwerse is begonnen met een boek waarin hij de jeugd kort beschrijft en vooral één reis uitgebreid beschrijft. Het lijkt erop dat toen dit aan bleek te slaan bij het publiek, hij dit concept verder heeft uitgewerkt in nog drie boeken waarin andere 17e-eeuwse zeehelden centraal staan. Hij vertelt in deze boeken steeds meer over de jeugd van de held en hij behandelt steeds meer reizen. Hij doet dit in de vorm van dialogen en vertellerscommentaar. Zo heeft hij de helden nóg aantrekkelijker voor de jeugd gemaakt, want met een jeugdige held kan de jeugd zich vanzelfsprekend makkelijker identificeren. Uiteindelijk heeft Louwerse aan het begin van de 20ste eeuw dit heldenconcept nogmaals toegepast, maar dan in een andere vorm. Hierbij greep hij terug naar de invulling van het eerste boek (een onbekend kind, in het begin kort informatie over de jeugd van de held, vooral één zeereis centraal) en heeft hij dit iets veranderd (onbekend kind, jeugd van de held pas later in het verhaal, twee zeeslagen centraal, een beschrijving van ongeveer anderhalf jaar tijd uit het leven van de held en de gebeurtenissen in Amsterdam zelf rondom de held). Louwerse is dus geëindigd met een boek dat nog wel binnen het genre van het historisch jeugdboek over zeehelden past en dat nog veel overeenkomsten heeft met het eerste boek, maar toch anders is opgezet en daardoor wellicht meer een boek uit de 20ste eeuw is.

7.3 Discussie

De resultaten van de analyse kwamen op sommige punten overeen met eerder onderzoek en op andere punten niet. Wanneer het bijvoorbeeld niet overeenkwam met wat Hourihan beschreef over een analysepunt, dan was het te verklaren vanuit Kloek en Mijnhardt. Deze twee bronnen vullen elkaar goed aan wat betreft onderzoek naar heldenverhalen uit de 19^e eeuw. Daarnaast vormden het werk van Dasberg (1981), Parlevliet (2009) en Van Boven en Dorleijn (1999) een goede aanvulling op elkaar wat betreft bewerkingsstrategieën die een schrijver gebruikt om zijn verhaal aantrekkelijk te maken voor de jeugd. Daarnaast is dit onderzoek naar hoe Louwerse zeehelden op een aantrekkelijke manier vormgeeft een aanvulling op het reeds bestaande wetenschappelijk onderzoek. Het is interessant om te zien op welke manieren hij de helden in zijn boeken heeft vormgegeven en hoe daarin een ontwikkeling te zien is. De analyses en de vergelijking van de boeken bleken genoeg bruikbare resultaten op te leveren om een uitspraak te kunnen doen over de ontwikkeling van het schrijverschap van Louwerse, terwijl dit vooraf niet het doel van deze scriptie was.

Dit onderzoek beperkt zich tot de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse. Interessant voor een vervolgonderzoek zou zijn om de analysemethode toe te passen op andere historische jeugdboeken over de zeevaart, bijvoorbeeld *Paddeltje, de scheepsjongen van Michiel de Ruyter*, geschreven door Johan Been in 1908, of meer recente jeugdboeken, zoals *Eindelijk, eindelijk blauwe zee*, geschreven door André Nuyens in 2015. Met een dergelijk onderzoek kunnen de conclusies van deze scriptie in een bredere context geplaatst worden. Een interessante vraag voor hedendaagse historische jeugdboeken over 17e-eeuwse helden zou zijn hoe schrijvers van nu zeehelden, zoals Jan Pietersz. Coen, omschrijven in hun jeugdboeken en hoe zij de gebeurtenissen omschrijven waar de

laatste tijd vanuit de media zoveel kritiek op is. Deze bevindingen zouden vergeleken kunnen worden met de analyseresultaten uit dit onderzoek en met bevindingen uit nieuw onderzoek naar helden in andere historische jeugdboeken uit het verleden. Ongeacht of de helden daden hebben verricht die wij tegenwoordig als wreed en onmenselijk zouden beschouwen, is het belangrijk dat men hen niet vergeet en dat schrijvers hen op een passende manier beschrijven. Het is belangrijk dat onze geschiedenis, zowel de positieve gebeurtenissen als de negatieve gebeurtenissen, onder de aandacht gebracht wordt. Deze gedachte deelde Louwerse waarschijnlijk met mij toen hij zijn prachtige historische jeugdboeken in de 19^e eeuw schreef.

Bibliografie

Primaire literatuur

- Louwerse, P. (1893). *Bestevaêr Tromp, of hoe de vereenigde Provinciën eene zeemogendheid werden* (3^e verbeterde druk). Leiden: A.W. Sijthoff.
- Louwerse, P. (1893). *Mannen van Stavast, of de Oost-Indische compagnie onder den gouverneur generaal Jan Pietersz. Koen* (3^e verbeterde druk). Leiden: A.W. Sijthoff.
- Louwerse, P. (ca. 1910). *Vlissinger Michiel, of Neerlands glorie ter zee* (4^e herziene druk). Leiden: A.W. Sijthoffs uitgevers-maatschappij.
- Louwerse, P. (1919). *Een Delfthavensche Kwajongen, of het leven van Luitenant-Admiraal Piet Heyn. Geschiedkundig verhaal voor oud en jong Nederland* (5^e druk). Leiden: A.W. Sijthoffs uitgevers maatschappij.
- Louwerse, P. (1921). *Bij Kijkduin. Geschiedkundig verhaal uit den tijd van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (2^e druk). Zutphen: P. van Belkum Az.

Secundaire literatuur

- Brinkman, M., & Jansen, M. (1986). *Adaptatie, of hoe een boek tot jeugdboek wordt. Een onderzoek naar de essentie van jeugdliteratuur* [proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen].
- Boven, E. van, & Dorleijn, G. (1999). *Literair mechaniek. Inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. Bussum: Coutinho.
- Buijnsters, P.J., & Buijnsters-Smets, L. (2001). *Lust en leering. Geschiedenis van het Nederlandse kinderboek in de negentiende eeuw*. Zwolle: Waanders.
- Dasberg, L. (1981). *Het kinderboek als opvoeder. Twee eeuwen pedagogische normen en waarden in het historische kinderboek in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Desmidt, I. (2002). Verhaal van een kinderboek. Nils Holgersson in Nederland en Vlaanderen. *Literatuur zonder leeftijd*, 57, 59-76.
- Hageraats, L.J.J. (1909). Levensbericht van P. Louwerse. In *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1908-1909* (pp. 55-66). Leiden: E.J. Brill.
- Houriham, M. (1997). *Deconstructing the hero. Literary theory and children's literature*. Londen: Routledge.
- Jensen, L. (2008). *De verheerlijking van het verleden. Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw*. Nijmegen: Vantilt.
- Kloek, J.J., & Mijnhardt, W.W. (2001). *1800. Blauwdrukken voor een samenleving*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Mathijssen, M. (2013). *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw*. Nijmegen: Vantilt.

- Molhuysen, P.C., & Blok, P.J. (1912). Louwerse, Pieter. In P.C. Molhuysen & P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 2* (pp. 841-842). Leiden: A.W. Sijthoff.
- Parlevliet, S. (2009). *Meesterwerken met ezelsoren. Bewerkingen van literaire klassiekers voor kinderen 1850-1950* [proefschrift Rijksuniversiteit Groningen]. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Raamsdonk, W. van (2006). Bommenberend voor schooljongens verklaard. *Groniek*, 355-369.
- Ros, B. (2014). Het verleden als vehikel voor het heden. Historische jeugdboeken. In R. Ghesquière, V. Joosen, H. van Lierop-Debrauwer (red.), *Een land van waan en wijs. Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur* (pp. 280-310). Amsterdam/Antwerpen: AtlasContact.
- Zuurveen, T. (1996). *Van zedenleer tot Bruintje Beer: kind, kindbeeld en kinderboek door de eeuwen*. Uithuizermeeden: Uitgeverij Roorda.

Bijlagen

1. Samenvatting van *Vlissinger Michiel* (1880)

Deel 1: Michiel Adriaensz. de Ruiter als knaap.

Als klein kind droomt Michiel er al van om admiraal te worden. Hij vertelt dit aan meerdere mensen, onder wie zijn baas op de lijnbaan. Niemand lijkt er vertrouwen in te hebben dat zo'n kwajongen als Michiel zich zou kunnen gedragen op een schip. Hij is namelijk de grootste kwajongen van Vlissingen: in plaats van te werken gaat hij stiekem krabben vangen met zijn vrienden Pieter, Geleyn en de Afrikaanse Jan, op zijn werk zorgt hij door een trucje dat het wiel gaat piepen en zijn baas er gek van wordt, hij klimt op de kerktoeren om naast het torenhaantje te gaan zitten en hij wordt ervan beschuldigd een dode kat bij meester van Gelder in de pap gegooit te hebben.

Met al dat kattenkwaad komt hij niet zomaar weg. Na het krabben vangen krijgt hij straf van zijn vader, hij dreigt ontslagen te worden van zijn werk en zeeman de Barre Bruinvisch redt hem twee keer van een pak slaag. De Barre Bruinvisch zorgt er ook voor dat Michiel van zijn ouders eindelijk naar zee mag.

Volgens de Barre Bruinvisch gedraagt Michiel zich voorbeeldig op het schip en is het kwaad verdwenen. Hij is veranderd in een studiebolk tot hilariteit van zijn vriendjes. Ook ziet hij zijn fouten van vroeger in en hij sluit vrede met Hein en meester van Gelder. Meester van Gelder geeft hem in ruil voor de vrede extra bijles.

Tijdens een van zijn reizen wordt zijn schip gekaapt. De Barre Bruinvisch raakt dodelijk gewond. De nog levende bemanning, Michiel, Geleyn en Jan, worden gevangen genomen. Dankzij Michiel weten zij te ontsnappen. Met een roeibootje roeien ze naar Arcachon en vanaf daar komen ze te voet terug naar Vlissingen. Iedereen is blij ze terug te zien, want er werd gedacht dat ze omgekomen waren. Na een nieuwe zeereis blijkt moeder overleden te zijn.

Deel 2: Michiel Adriaensz. de Ruiter als man.

Michiel heeft vier kinderen en is voor de derde keer getrouwd. Zijn nieuwe vrouw is Anna. Hun kinderen bevinden zich stiekem in Michiels studeerkamer waar Adriaen vertelt wat hij heeft gelezen in Michiels oude scheepsjournalen. Als Michiel thuiskomt, verkleit de kleine Engel hen per ongeluk en de kinderen krijgen een flinke preek. Vervolgens vernietigt Michiel al zijn oude scheepsjournalen.

Michiel krijgt bezoek en krijgt van hen een nieuwe baan aangeboden. Na nog vele reizen wordt hij benoemd tot Luitenant-Admiraal-Generaal, de hoogst haalbare functie. Op reis verslaat hij meerdere keren de tegenstander, zoals bij de Vierdaagse zeeslag (1666), de Tocht naar Chatham (1667) en de Slag bij Kijkduin (1673). Steeds keert hij als held van het vaderland terug.

Zijn oudste zoon Adriaen is ook op een reis meegegaan, maar is te zwak voor het zeemansleven. Op 18-jarige leeftijd overlijdt hij. Tijdens een pauze vanwege de winter komt Michiel in Vlissingen de Barre Bruinvisch tegen, die zijn wonden overleefd blijkt te hebben en een slavenleven achter zich heeft. Hij is opnieuw getrouwd en heeft een zoon. Na vijf jaar mogen Michiels zoon Engel en Barre Bruinvisch' zoon Jan mee op reis. Engel en Jan weten op te klimmen tot luitenant. Tijdens een strijd raken ze zwaargewond en Jan overlijdt aan zijn verwondingen. Het afscheid is emotioneel.

Tijdens een van zijn reizen komen Michiel en de Barre Bruinvisch hun Afrikaanse vriend Jan tegen, die nu onderkoning is van zijn volk. De Barre Bruinvisch is trots dat Michiel en Jan het zover geschopt hebben.

Na de Slag bij Kijkduin heeft Michiel rust genomen, maar hij wordt opnieuw uit zijn rustige leventje gehaald om naar zee te gaan. Tijdens de Slag bij Agosta (1676) raakt hij gewond en uiteindelijk overlijdt hij aan zijn verwondingen. Het hele land verkeert in diepe rouw en er volgt een plechtige begrafenis. Een paar dagen na de onthulling van het gedenkteken bezoekt de Barre Bruinvisch het graf.

2. Samenvatting van *Een Delfshavensche kwajongen* (1879)

Wanneer Piet Heyn uit zijn werk komt, wordt hij onderweg aangevallen en dit leidt tot een straatgevecht tussen Rotterdamse en Delfshavensche jongens. Wanneer Pieter met zijn broers weer thuiskomt bij zijn ouders in Delfshaven moeten ze voor straf zonder eten naar bed. 's Nachts barst het onweer los en dat zorgt voor een gevaarlijke brand in Delfshaven. Pieter glipt thuis weg richting de brand en ter plekke klimt hij om een gevaarlijke actie uit te voeren, wat hem lukt waardoor hij de rest van de stad voor brand behoedt. Intussen heeft Jacob, Pieters broer, de kinderen van Gerrit de sluiswachter uit de brand gered. Wanneer iedereen weer veilig thuis is, geeft moeder toe dat ze best trots is op haar jongens. 's Nachts droomt moeder dat Pieter kapitein is op een schip.

De meester, die samen met Pieter bij een incident op school betrokken was, komt thuis langs. Hij is trots op Piets dappere daad en wil de vrede tussen hem en Pieter herstellen. Ook biedt hij Pieter een baan aan op een schip, mits hij bij de meester leert lezen en schrijven en bij diens broer lessen neemt in stuurvaartkunst en zeemanskunde. Pieter blijkt een ijverige leerling te zijn en uiteindelijk komt de dag van het afscheid en het vertrek.

Tijdens de reis naar Lissabon worden Pieter en zijn maten gevangen genomen en tot galeiboeven gemaakt. 's Nachts droomt Piet over zijn moeder, die hem herinnert aan de verzekering die zij voor hem heeft afgesloten. Helaas geldt deze verzekering niet voor zijn situatie en moet hij op God vertrouwen. Na een paar maanden worden ze vrijgelaten en keren ze terug naar huis.

Pieter voelt zich schuldig dat hij bij zijn ouders geen geld in het laatje kan brengen. Hij gaat op zoek naar werk en vindt werk op een oorlogsschip samen met zijn vrienden. Tijdens hun nieuwe reis nemen ze wraak op de Spaanse beul die hun het leven zuur maakte tijdens hun galeislavenbestaan.

Bij een nieuwe reis, moet hij nu iemand extra achterlaten: zijn vrouw Annetje. Tijdens deze reis vindt er een storm plaats waardoor de reizigers ineens elkaar met andere ogen gaan zien en hun vooroordelen over elkaar ontkracht worden. Na de storm is Piet schipper geworden, omdat de oorspronkelijke schipper verdronken is. Ze komen vervolgens terecht in Ceylon, waar ze goede handel drijven. Bij thuiskomst is iedereen trots en tevreden, maar de gezondheid van Piets vader blijkt achteruit te zijn gegaan.

Tijdens de reis waarbij Piet viceadmiraal is moeten ze San Salvador veroveren. Na de strijd om de stad is er een van Piets vrienden vermist, die ze al stervende in de stad terugvinden. Op zijn volgende reis is Piet tot admiraal benoemd en zijn nieuwe taak is om de Spaanse zilvervloot in te nemen. Tijdens zijn eerste poging weet hij de Suikervloot te bemachtigen en tijdens de tweede poging lukt het om de Zilvervloot te veroveren. De buit is enorm, maar alles gaat naar de aandeelhouders van de Compagnie. Piet pleit ervoor dat de matrozen ook een deel krijgen. Dat lukt niet en hij neemt ontslag.

Na een tijd wordt Piet gevraagd om luitenant-admiraal te zijn op de vloot die de Duinkerker kapers moet bestrijden. Na een aantal eisen gesteld te hebben, gaat hij hierop in. Tijdens een gevecht wordt hij in zijn schouder geschoten en overlijdt hij. De vloot overwint de kapers, maar eigenlijk hebben ze een groot verlies geleden door de dood van een held. Twee weken na de begrafenis komen twee zeevrienden van Piet zijn graf bezoeken.

Het is 1868 en drie mannen maken een sneeuwpop van Piet Heyn. Ook wordt de 200ste gedenkdag van de Zilvervloot gevierd met Piet Heyn-pijpen. In 1870 wordt er een standbeeld van Piet opgericht en wordt er een lied voor hem geschreven.

3. Samenvatting van *Bestevaër Tromp* (1875)

De 50-jarige Huib van Maerlant vertelt aan de 14-jarige Jonge Kees de geschiedenis van Bestevaër Tromp. Huib is als kind de speelkameraad van Marten Harpertszoon Tromp. Ze wonen in Den Briel en spelen veel zeegevechten na. Witte Corneliszoon de With woont ook in Den Briel en verlangt mee te vechten met Huib en Marten. Dit mag niet vanwege zijn doopsgezinde geloof. Omdat hij ook een opvliegende aard heeft, noemen Huib en Marten hem het 'Kregel Mennonietje'. Tot grote jaloezie van Witte mogen Huib en Marten naar zee.

Huib gaat op het schip met Jurrie Zwiyn om, die een slechte invloed op hem heeft. Tijdens de Slag bij Gibraltar (1607) komt Jurrie om. Ook Jacob van Heemskerk sneuvelt in deze slag. Marten en Piet Hein beloven beiden het heldenleven Van Heemskerk te zullen nastreven, terwijl Huib dit maar overdreven vindt. Als ze weer terug in Rotterdam zijn, maakt Huib weer foute vrienden. Bij het vertrek ziet Kapitein Tromp met wie Huib omgaat en verbiedt hij hem nog langer met Marten om te gaan. De Turkse zeerovers doden Kapitein Tromp en nemen Marten en Huib gevangen. Hun gevangenschap betekent een hechte vriendschap. Na hun bevrijding komen ze onderweg naar Den Briel Witte tegen. Hij heeft zich stiekem laten dopen en vertelt Huib dat zijn moeder is overleden. Huib gaat terug naar de haven om weer aan boord te gaan, terwijl Marten naar zijn moeder gaat en door Piet Heyn opgevangen wordt.

In 1625 zien Huib en Marten elkaar weer terug. Marten blijkt kapitein te zijn en vertelt dat Witte luitenant is. De reis gaat naar de Allerheiligenbaai in Brazilië waar Piet Hein en Marten Tromp een succesvolle aanval uitvoeren. Piet Hein vraagt Huib of hij al veel geleerd heeft en Huib wordt tot grote teleurstelling van Marten erg boos. Bij terugkomst laat Marten Huib overplaatsen. Hij komt aan boord van Piet Heins schip en doet mee aan de verovering van de Zilvervloot. Tijdens de confrontatie met de Duinkerker kapers sneuvelt Piet Hein. Uiteindelijk verjaagt Tromp de kapers en krijgt hij een grote beloning. Zijn volgende succes is de Slag bij Duins (1639) tegen de Spanjaarden. Huib dient vervolgens bij zowel De Ruyter als De With. Ten slotte komt hij toch weer terug bij Tromp en hiermee is Huib bij het heden beland. De verteller vertelt de rest van het verhaal.

In 1652 breekt de Eerste Engelse Zeeoorlog uit. Iedereen geeft Tromp de schuld, maar de verteller vertelt dat dit onterecht is en legt Tromps kant uit van het verhaal. Jonge Kees voert een heldhaftige actie uit op de vissersboot van zijn vader en krijgt hiervoor een erepenning en een aanstelling op het schip van Tromp. Jonge Kees en Huib worden weer herenigd en vormen een onafscheidelijk drietal met de jonge Adriaan. Tijdens een van de zeeslagen raakt Adriaan gewond en komt Tromp erachter dat hij een meisje verkleed als jongen is. Huib moet Adriana (Jaantje) La Noy beschermen. Na terugkomst in Holland mag ze niet meer in dienst.

Huib maakte vele zeeslagen mee onder Tromp, De With en De Ruyter, bijvoorbeeld de Slag bij Hoofden (1652), de Driedaagse Zeeslag (1653) bij Portland en de Zeeslag bij Nieuwpoort (1653). Bij Dover haalt Huib de Engelse vlag van een veroverd schip neer en hangt hij de Nederlandse vlag op. Hiervoor krijgt hij 500 gulden. Tijdens een beklag van De With noemt hij zichzelf per ongeluk 'Kregel Mennonietje' en vraagt hij Tromp of hij nog weleens aan hun jeugd denkt. Huib is er ook bij en De With doet Huib het voorstel om hem op te leiden tot kapitein, maar Huib wil bij Tromp blijven voor als hij sterft. Tijdens de Slag bij Ter Heijde (1653) sneuvelt Tromp, die vervolgens begraven wordt in de Oude Kerk. In 1654 wordt er vrede gesloten en is de Eerste Engelse Zeeoorlog definitief voorbij.

Plots is het 1667, het einde van de Tweede Engelse Zeeoorlog. Huib loopt met Jaantje en haar kinderen naar huis. De verteller vertelt wat er tussen 1654 en 1667 gebeurd is. Jonge Kees verlaat de vloot na de dood van Tromp. Huib dient bij De With tot zijn overlijden bij de Sont (1658). De With wordt plechtig in de Grote Kerk begraven. Na vijfenhalf jaar zijn Jonge Kees en Jaantje getrouwd en wonen ze samen met Huib en hun moeders in Scheveningen. Ze leiden een gelukkig leven. De huiskamer van Jonge Kees is een ontmoetingsplek voor vissers. Huib herinnert iedereen eraan wat voor held admiraal de Ruyter was, maar ook dat niemand Bestevaër Tromp moet vergeten.

4. Samenvatting van *Bij Kijkduin* (1921)

Het is 1672 en Aai en Piet zijn op de Platjesbeurs in Amsterdam om een baan te zoeken. Ze drinken gezellig brandemoris als plots een jongen de beurs op komt rennen en vertelt dat de oorlog met Engeland en Frankrijk is uitgebroken. Bij de voormalige burgemeester van Amsterdam wonen Kors en Bertha, een dienstjongen en –meisje van 15 à 16 jaar. Kors vertelt aan Bertha over het bezoek van admiraal De Ruyter en hoe graag hij sindsdien ter oorlog wil varen. De schoondochter van de burgemeester, mevrouw Hasselaar, vertelt Kors dat hij mee mag met haar man Gerard op een oorlogsschip als Kors haar man beschermt. Als herinnering aan de belofte geeft ze hem haar gouden trouwring.

Aan het begin hebben Aai en Piet en de rest van de bemanning geen hoge dunk van de vrijwilligers onder Gerard van Hasselaar, zoals Kors. Zo zijn ze bijvoorbeeld emotioneel wanneer ze Amsterdam uitzwaaien. Op zee vindt er een woeste storm plaats en Kors bewijst zich als een held. Zijn voeten zijn ontveld nadat hij het grote zeil heeft vastgemaakt en iedereen, ook Aai en Piet, heeft ontzag voor hem. Aai en Piet krijgen een preek over dat ze verpest zijn door de brandemoris. Kors is blij als zijn voeten weer genezen zijn, want dan kan hij in de buurt van Gerard blijven. Als mevrouw is overleden zijn Kors en Gerard erg van slag. Wanneer Tinus, ook een dienstjongen uit Amsterdam, bij Kors op bezoek komt, vertellen Aai en Piet over de heldendaad van Kors. Sindsdien zijn Kors, Tinus, Aai en Piet bevriend. Tijdens de Slag bij Solebay (1672) bewijst Michiel de Ruyter zich als admiraal. Helaas treft een kogel Gerard in zijn borst en hij sneuvelt. Kors raakt van schrik buiten bewustzijn en later is hij voor het eerst aanwezig bij een zeemansbegrafenis. De vloot keert terug naar het vaderland voor herstel.

In het vaderland zijn de verleidingen van brandemoris erg groot voor Piet en Aai. Kors en Tinus proberen de mannen om te praten. Als Kapitein Roemer Vlak belooft hen stuurman te maken als ze zich goed gedragen, bewijzen ze vervolgens dat ze dat kunnen. Vroeger waren ze ook erg gewelddadig, maar hun vechterskwaliteiten zetten ze alleen nog in de voor de goede zaak, bijvoorbeeld wanneer het erg onrustig is bij het huis van Cornelis de Witt of bij De Ruyter. Ook vangen ze een Engelse spion die de vloot in Amsterdam in brand wilde steken. Aai en Piet worden uiteindelijk luitenant.

Tinus en Kors worden stuurmansleerlingen en gaan aan boord van een wachtschip op het IJ. Ze bezoeken Bertha, die nu bij mevrouw De Ruyter werkt. De Ruyter heeft helaas ook veel vijanden en dat komt hij te weten via de brieven van zijn dochter en vrouw. Op een dag vertelt De Ruyter over zijn jeugd en redt Kors de admiraal bij een moordaanslag in zijn huis.

De mannen die de vloot verlaten hadden, omdat Keesje (Cornelis Maartenszoon Tromp) was afgetreden, gaan weer in dienst om de Engelsen te wreken en uiteindelijk slaan Keesje en De Ruyter de handen ineen. Piet sneuvelt helaas tijdens de Slag bij Schooneveld (1673). Vlak voor de Slag bij Kijkduin (1673) wisselt iedereen afscheidsbrieven uit en Kors heeft het voorgevoel dat hij tijdens deze slag zal sneuvelen. Vanaf het strand kijkt het volk toe en de Slag bij Kijkduin (1673) blijkt een winst voor Nederland. Helaas zijn Kors en Aai gesneuveld in de strijd. Tinus brengt de afscheidsbrieven over. Tot aan De Ruyters dood in 1676 blijft hij bij De Ruyter in dienst en daarna is hij zelf ook zwaargewond en ongeschikt voor het zeeleven. Hij trouwt met Bertha en krijgt een baan bij de Oost-Indische Kamer.

5. Samenvatting van *Mannen van Sta-Vast* (1874)

Op Goede Vrijdag in 1617 ontmoeten vijf jongens elkaar in Hoorn. Gerrit vertelt dat hij met zijn vader mee mag op reis. Lammert, Nicolaes, Jozias en Dirk willen ook dolgraag mee. Gerrit vertrekt twee maanden later met zijn vriend Lammert op zeereis. De anderen mogen helaas niet mee van hun vader. Gerrit en Lammert hebben erge last van heimwee, maar na 8 dagen zijn ze weer beter. Ze leren bij meester Borst zeevaartkunde. Plots ziet meester Maerten een zeemeermin en dat is de aanleiding voor vele verhalen over wonderlijke dingen die de mannen op reis hebben meegemaakt, bijvoorbeeld de Vliegende Hollander en de Neptunusdoop.

Hierna begint het onheil. Eerst vindt er een vijfdaagse storm plaats waardoor het schip van de koers raakt. Tijdens het herstellen van het schip in de Mosselbaai loopt het met 'de wilden' uit de hand. De kapitein denkt dat de mannen, onder wie Gerrit en Lammert, die een boot gingen zoeken, vermoord zijn. Een van de bemanningsleden schiet de wilde dood die hun dood uitbeeldt, waardoor de wilden kwaad worden, het nieuws aan elkaar doorgeven en Gerrit aanvallen. De mannen gaan met hun bootje de zee op, maar vinden hun eigen schip niet meer terug. Ze komen een ander Hollands schip tegen, waar Nicolaes en Jozias ook aan boord zijn. Aan boord hebben veel mannen last van scheurbuik, dus er moet vers voedsel gehaald worden. De boot, waarin Maerten en Gerrit zitten, slaat om en het onweer barst weer los, waardoor het schip verder moet. Maerten en Gerrit gaan te voet naar Jakarta.

Onderweg luisteren ze een gesprek af tussen twee inlandse mannen. Maerten, die Maleisch kan verstaan, concludeert dat het gesprek gewichtige informatie bevat voor Jan Pietersz. Coen, de nieuwe bevelhebber. De inlander is van plan om de Engelsen en Hollanders tegen elkaar op te zetten en ze dan uiteindelijk van Java te verdrijven. Verder in het bos komen ze de andere mannen uit het omgeslagen roeibootje tegen. Met zijn zessen lopen ze naar Bantam en gaan ze aan boord van een Hollands schip. Hier wordt Gerrit herenigd met zijn vader en zijn vrienden. Gerrit en zijn vrienden maken kennis met Coen, die in strijd is met de inlandse bevelhebber, genaamd de Pangeran van Bantam. Maerten vertelt Coen wat hij gehoord heeft en Gerrit en zijn vrienden mogen schrijven voor Coen.

Daarna volgt een hele reeks gebeurtenissen op Java. De Engelsen kapen een Hollands schip, de Javanen komen in opstand, Coen moet versterking halen in Amboina, een groepje Hollanders wordt mishandeld en gevangen genomen bij de Javaanse koning, Van Raey maakt er een zootje van in het fort en wil zich overgeven aan de Engelsen en Maerten houdt stiekem voor Coen een dagboek bij met de slechte dingen die Van Raey doet. Wanneer Coen, Gerrits vader en andere belangrijke mannen terug zijn herstellen zij de orde in het fort en Coen schorst Van Raey en zijn aanhangers. Daarna staan Maerten, Lammert en Gerrit oog in oog met een tijger en maken ze de verovering van Jakarta mee (1619), waarbij Javanen massaal gedood worden en heel Jakarta wordt platgebrand. Gerrit en zijn vrienden verdwalen in het bos en komen met belangrijke informatie weer uit het bos. Deze informatie geven ze door aan Coen. Als de Pangeran de gevangenen uiteindelijk vrijlaat, keren de mannen weer terug naar het vaderland en kunnen ze thuis kerst vieren.

Coen blijft in Jakarta en zorgt ervoor dat de Pangeran zich onderwerpt. In 1623 keert hij terug naar het vaderland om in 1626 terug te keren naar Jakarta. Onderweg wordt hij gevangen genomen door de Engelsen. In 1627 is Gerrit met Dirk en Lammert op een nieuwe reis en ontdekken ze dat Coen meereist vermomd als een man van een lage rang. Dit doet hij om te voorkomen dat de Engelsen hem zien. In Indonesië weet Coen het Nederlands gezag definitief te vestigen. Helaas overlijdt hij kort daarna aan cholera.

27 jaar later bekleden Dirk, Jozias en Lammert belangrijke functies binnen de Compagnie en staat Nicolaes op het punt om burgemeester te worden. Gerrit is kapitein van hun boot, genaamd de 'Coen'. Gerrit heeft alle beloningen voor zijn kapiteinswerk geweigerd, dus als verrassing hebben de jongens een beeld van Coen laten maken.

6. Het leven en werk van Pieter Louwerse (1840-1908)

Pieter Louwerse werd op 23 januari 1840 geboren in Oost-Souburg op het Zeeuwse eiland Walcheren (Hageraats, 1909, p. 55). Hij kwam uit een welgesteld boerengezin, waarvan de vader assessor in het dorpshuis en ouderling in de kerk was. De familie kwam in de schulden terecht, maar er werd alsnog veel aandacht aan een goede opvoeding van de kinderen besteed. Toen Louwerse 5 jaar oud was, schreef hij een gedichtje in het Walchers dialect. Toen zijn moeder overleed, schreef hij een gedicht en sindsdien is hij gedichten blijven schrijven (Hageraats, 1909, p. 57). In 1851 stierf zijn vader en werd zijn oudste broer de voogd van het gezin onder toezicht van een oom in Vlissingen, die schoolhoofd was. Louwerse wilde ook onderwijzer worden en werd door zijn oom opgeleid (Hageraats, 1909, p. 58). Na zijn opleiding heeft hij een verschillende functies als onderwijzer gehad op verschillende plaatsen: hulponderwijzer en hoofdonderwijzer in Dirksland, waarnemend hoofdonderwijzer en leraar geschiedenis en aardrijkskunde in Goes, hulponderwijzer in Hazerswoude en hulponderwijzer in Den Haag (Hageraats, 1909, pp. 59-60). In Hazerswoude ontmoette hij zijn toekomstige vrouw, Lena Maria Brouwer. In 1888 nam hij ontslag vanwege toenemende doofheid (Hageraats, 1909, pp. 60-61).

Na zijn werk als onderwijzer bleef hij met kinderen bezig door kinderboeken en opstellen voor kindertijdschriften te schrijven (Hageraats, 1909, p. 61). Zijn debuut was *Lachen en leeren* en daarna schreef hij nog vele andere kinderboeken. In de kinderliteratuur beoefende hij de volgende genres: avonturenverhalen, historische verhalen, actuele verhalen, gedichten, liedjes en sprookjes (Zuurveen, 1996, p. 280). Kenmerkend voor zijn schrijven was zijn 'kristalheldere stijl en meesterschap, grote kennis en belezenheid' (Hageraats, 1909, p. 62). Hij was erg vaderlandslievend. Zo schreef hij het patriottische lied *Aan Nederland* (1884) (Zuurveen, 1996, p. 279). Louwerse had een grote liefde voor geschiedenis en dit kwam tot uiting in zijn vele jeugdboeken. In zijn historische jeugdwerk is hij beïnvloed door Sir Walter Scott. Als zijn meesterwerk wordt de *Geïllustreerde vaderlandsche geschiedenis voor jong en oud Nederland* gezien (Hageraats, 1909, pp. 64-65).

Hij was erg actief bij kindertijdschriften. Zo was hij medewerker van de *Kinder-Courant* van Joh. Gram, was hij redacteur van *De Kleine Huisvriend* en *De Kinderkamer* en was hij redacteur en later hoofdredacteur van *Voor 't Kleine Volkje* (Hageraats, 1909, p. 63; Molhuysen & Blok, 1912, p. 842). Als pluspunten worden van Louwerse zijn rijke verbeelding en zijn perfecte toon voor de doelgroep genoemd (Hageraats, 1909, pp. 63-64). Andere pluspunten zijn dat hij een voortreffelijke opvoeder en een sympathieke schoolmeester was evenals een geboren verteller, talentvol schrijver en gemoedelijk en gevoelvol dichter (Molhuysen & Blok, 1912, p. 841). Als minpunten worden zijn neutraliteit en objectiviteit genoemd. Neutraliteit, omdat hij meer aandacht aan God had kunnen besteden in zijn verhalen (Hageraats, 1909, p. 64). Objectiviteit, omdat hij geen standpunt inneemt terwijl dat best gewenst was (Hageraats, 1909, p. 65).

Louwerse is op 20 augustus 1908 betrokken geraakt bij een tramongeluk en in het ziekenhuis aan zijn verwondingen overleden (Hageraats, 1909, p. 66). In januari 1912 is er ter ere van Louwerse een borstbeeld onthuld in Oost-Souburg (Molhuysen & Blok, 1912, p. 842).

Colofon

Auteur: Maaïke Bakker
Titel: Zeehelden in de historische jeugdboeken van Pieter Louwerse
Een uitgave van: Wetenschapswinkel Taal, Cultuur & Communicatie
Rijksuniversiteit Groningen
Begeleiding: S. van Voorst, J.E. Weijermars, S.J. Visser
In opdracht van: Kinderboekenhuis Winsum
Verkoopprijs: €12,50
Uitgave: Groningen, april 2018

Contact

Wetenschapswinkel Taal, Cultuur & Communicatie
Postbus 716
9700 AS Groningen
tawi@rug.nl
@ScienceShopsRug

English summary

This thesis is about Dutch heroes in five historic children's books, written by Pieter Louwerse, a Dutch children's books writer from the 19th century. The heroes described in his books come from the 17th century and are maritime heroes. I researched characteristics Louwerse assigned to these national heroes. I also researched how he described them such that the youths will find it interesting and attractive. I have described, per book, who the main character in the story is (the hero himself or an infamous child character), how the story is constructed, what inner habits and external features the heroes portray in the books, what people think of the heroes and the methods used by Louwerse to make the story exciting. Four heroes are described from the five books: Michiel de Ruyter (main hero in two books), Piet Heyn, Jan Pieterszoon Coen and Maarten Tromp.

Interesting results were derived from this research. Louwerse assigned positive characteristics to the heroes and positively criticised negative characteristics. He provides the readers with both the positive and the negative point of view about the heroes. Some of the heroes' characteristics may tend to be living examples for the reader. To make the heroes interesting and attractive to the youth, Louwerse describes the childhood of the hero, and or meetings between the hero and a child who admires the hero. This helps the youths reading the book to easily identify themselves with the heroes. The characters consider friendship and family very important. These relationships are recognizable for the youths in real life. To make the story exciting, Louwerse uses flash-forwards within chapters, and cliffhangers at the end of chapters.

Louwerse wrote four books in a 19th century method of writing and one of the books in a method used in the beginning of the 20th century. In the former method, he developed a pattern of 19th century historical books where the childhood of a maritime national hero got more attention with every book. In the first book Louwerse gives a summary about the hero's childhood and gives an extended description of one journey of the characters. Noticing the interest youths developed in his book, he further develops the concept and wrote three more books. In these three books, he tells more about the heroes' childhood and describes more journeys. Finally, he wrote a 20th century book that fits in the genre of historical children's books about maritime national heroes and that looks a bit like his first book. The adaptations makes the last book more of a 20th century writing than a 19th century writing.